

חקירה לכאורה

כישלון חקירת חשדות לעבירות של
חיילים נגד פלסטינים

אוגוסט 2011

חקירה לכאורה

כישלון חקירת חשדות לעבירות של חיילים
נגד פלסטינים

אוגוסט 2011

מחקר וכתביה: ליאור יבנה

ריכוז מידע וסיוע במחקר: רוני פלי, עו"ד אמילי שפר, עו"ד עידו תמרי

עריכה: עו"ד מיכאל ספרד

עריכת לשון: יסמין הלוי

צילום העטיפה: זיו שטהל

ביצוע גרפי: סטודיו יהודה דרי

יש דין מבקש להודות למוקד להגנת הפרט, לשומרי משפט - רבנים למען זכויות אדם ולשוברים שתיקה על עזרתם.

המועצה הציבורית: שולמית אלוני, מיכאל בן יאיר, שלמה גזית, מיכל זמורה-כהן, רות חשין, אילן פז, פול קדר, יהודית קרפ, יאיר רוטלוי, טליה ששון.

מתנדבי יש דין: חנה אבירם, עידן אורן, יהודית אלקנה, רחל אפק, מיה ביילי, רות בן שאול, חנה בר"ג, סיגל ברגמן, תמי גרוס, דינה הכט, אבנר הררי, איילה זוסמן, רחלה חיות, דניאל כהן, ג'ודי לוך, ליאור ליבנה, אריה מגל, שרה מארליס, דליה עמית, ניבה ענבר, ערן אראלי, נאוה פולק, רינה פלטר, תמרי קדמן, רות קדר, עדנה קלדור, יואל קלמס, מאיה רוטשילד, יעל רוקני, ד"ר נורה רש, ד"ר הדס שינטל, עידית שלזינגר, מקי שפירא, ד"ר צביה שפירא.

צוות הארגון: יודית אבידור, חיים ארליך, עזמי בדיר, קרוליין בק, אדר גרייבסקי, עו"ד שלומי זכריה, ליאור יבנה, עו"ד אבישר לב, נעה לוי, אלכסנדרה ליפורט, עו"ד מיכאל ספרד, פיראס עלמי, מוהנד ענאתי, עו"ד כרמל פומרנץ, רוני פלי, דנה צימרמן, מוניר קדוס, רותי ריטיטיק, זיו שטהל, עו"ד אמילי שפר, עו"ד מוחמד שקיר, עו"ד עידו תמרי.

פרסום זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. האחריות הבלעדית לתכניו של פרסום זה נתונה בידי יש דין ואין להתייחס אליו בשום אופן כמשקף את עמדות האיחוד האירופי.

יש דין-ארגון מתנדבים לזכויות אדם,

שד' רוטשילד 11, תל אביב 66881.

טל/פקס: 03-5168563

www.yesh-din.org info@yesh-din.org

תוכן העניינים

6	עיקר הממצאים וההמלצות
10	מבוא
11	על הפרויקט והמתודולוגיה של דוח זה
14	פרק א': מערכת אכיפת החוק הצבאית וחקירת עבירות בשטחים
14	מצ"ח
16	הפרקליטות לעניינים מבצעיים
17	שליבים בחקירת עבירות בשטחים
19	הודעות, חקירות וכתבי אישום: נתונים
19	פתיחת תיקי חקירה והגשת כתבי אישום, 2010-2000
21	מחסור בנתונים בדבר עילות הסגירה
21	הודעות
23	הרשעות, זיכויים וביטול כתבי אישום
23	הרשעת חיילים בקשר למות אזרחים
25	פרק ב': התחקיר המבצעי מסכל חקירה פלילית
25	מקומו של התחקיר המבצעי בהליך ה"בירור"
26	התחקיר המבצעי הוא כלי לימודי
28	"בירור" בטרם חקירה: הליך ממושך הפוגע ביעילות החקירה

30	דוגמאות נוספות
30	תיק יש דין 1515/08: ה"בירור" נמשך קרוב לשלוש שנים בלי שנגבתה ולו עדות אחת
31	תיק יש דין 1588/08: יש דין מתבקש להציג ראיות כתנאי לשקילת חקירה
32	תיק יש דין 1702/09: פער בגרסאות הפלסטינים והחיילים מחייב חקירה

---

35 פרק ג': אין בסיסי מצ"ח בגדה

35	יחידה החוקרת אירועים בשטחים אך אין לה בסיס בהם
36	קשיים בהגשת תלונות במת"קים
37	אובדן תלונות במעבר ממשטרת ישראל למצ"ח
40	שימוש במת"קים לשם גביית עדויות
41	אי-הגעה לגביית עדויות
46	חוסר הנגישות פוגע בחקירות

---

47 פרק ד': ליקויים מרכזיים בחקירות הפליליות

47	עיכובים וסחבת בפתיחת החקירה ובמהלכה
51	מתורגמנים
57	מסדרי זיהוי, עימותים ופוליגרף
59	אי-חקירת עדים מרכזיים
60	חקירות ללא יציאה לשטח
61	הסתמכות על היחידות לזיהוי חיילים מעורבים
62	הימנעות מחקירתם של בכירים ומבחינת חוקיותן של פקודות
63	תיקי יש דין 1366/08 ו-1626/08: ענישה קולקטיבית באל-ערוב
64	תיק ביד"צ צפון 497/03: מפקד טנק הועמד לדין אולם אחריות הדרגים שמעליו לא נחקרה כראוי

- 65 עיכובים בהחלטות הפרקליטות הצבאית לאחר תום החקירה**
- 65 נתוני מעקב יש דין
תיק יש דין 1581/08: יותר משנתיים לאחר שהחייל שוחרר ממחבוש הפרקליטות
- 66 טרם החליטה על גורל החקירה
- 68 תיק יש דין 1366/07: שוטר-עד לא נחקר; החשוד לא זוכר; התיק נסגר
- 70 תיק יש דין 1853/09: תיק החקירה עובר מיד ליד עד סגירתו
- 71 תיק יש דין 1631/08: חומר החקירה הועבר בין מצ"ח, מח"ש ומשטרת ישראל, ואז נעלם
-

פרק ה': הימנעותם של קורבנות ועדים מהגשת תלונות ומסירת עדויות

- 73 חוסר אמון ברשויות האכיפה**
- 74 מתלוננים החוזרים בהם מחשש שיבולע להם**
-

- 77 סיכום והמלצות**
- 79 המלצות**
-

- 80 נספח: נתונים נוספים**
- 80 מוסרי הודעות שהובילו לפתיחת חקירה במצ"ח, 2009-2006
- 81 תיקי חקירה בחלוקה לסוגי עבירות, 2009-2003
- 81 תיקי חקירה שנפתחו בשנים 2010-2007 בחלוקה למקום העבירה
- 82 היקף חקירות מצ"ח בדבר עבירות נגד פלסטינים בשטחים מתוך כלל החקירות במצ"ח
-

טבלאות

- 12 טבלה 1: סטטוס הטיפול בתלונות ובתיקי החקירה שבמעקב יש דין, 30 באפריל 2011
- 20 טבלה 2: פתיחת תיקי חקירה במצ"ח והגשת כתבי אישום בעקבותיהם, 2010-2000
- 22 טבלה 3: היחס בין מספר ההודעות שנמסרו במצ"ח למספר תיקי החקירה שנפתחו וכתבי האישום שהוגשו בעקבותיהן, 2010-2000
- 36 טבלה 4: קבלת הודעות במצ"ח על פי מוסר ההודעה, 2009-2008
-

עיקר הממצאים וההמלצות

רק שלושה אחוזים וחצי מהתלונות שמתקבלות במשטרה הצבאית החוקרת ובפרקליטות הצבאית בדבר עבירות פליליות שביצעו לכאורה חיילים באזרחים פלסטינים וברכושם בגדה המערבית מתורגמים לכתבי אישום. במילים אחרות, **לתלונה המוגשת לגורמי אכיפת החוק בצבא על עבירות חיילים כלפי פלסטינים יש סיכוי של 96.5% להיסגר בלי שיוגש כתב אישום נגד החיילים החשודים**. דוח זה מנסה לעמוד על הסיבות לכך שמעטות כל כך מן הבדיקות והחקירות שצה"ל מקיים מניבות כתבי אישום.

הדוח מבוסס על ממצאי מעקב יש דין אחר טיפול גורמי אכיפת החוק הצבאיים ב-192 תלונות נפרדות שהוגשו בשמם של מתלוננים פלסטינים, ועל עיון בתוכנם של 67 תיקי חקירה שנחקרו בידי מצ"ח ונסגרו בידי הפרקליטות הצבאית מבלי שיניבו כתבי אישום נגד נאשמים. לצד אלה, ממצאי הדוח מבוססים גם על מידע ונתונים שהעביר צה"ל בשנים האחרונות במענה לפניותינו.

אין כל דרך לדעת עד כמה רחבה התופעה של עבירות חיילים נגד פלסטינים: כמה פעמים בשנים האחרונות בזזו חיילים רכוש בבית שאליו נכנסו כדי לבצע חיפוש, ירו באזרחים בניגוד להוראות הפתיחה באש וללא הצדקה מבצעית, הכו והשפילו עוברי אורח במחסומים ובצדי הדרכים. סביר להניח כי ברבים מהמקרים האלו קורבנות העבירה ויתרו מראש על הגשת תלונה או על פנייה לצבא הישראלי כדי שיחקור את העבריינים ויעמידם לדין. למרות זאת, מתחילת האינתיפאדה השנייה ועד סוף שנת 2010 נמסרו למצ"ח 3,150 תלונות (המכונות גם "הודעות") בדבר עבירות פליליות שנעברו לכאורה בידי חיילים נגד פלסטינים בשטחים. התלונות עוסקות בקשת רחבה של פגיעות קשות באזרחים פלסטינים וברכושם: מעשי הרג ופגיעה, מעשי ביזה, גניבה ופגיעה אחרת ברכוש, אלימות, התעללות בעוברי אורח ובעצורים וכיוצא באלה. ב-38% מההודעות שנמסרו בשל חשד לביצוע עבירות של חיילים נגד פלסטינים לא נפתחה חקירה פלילית בעקבות ההודעה. הסיבות לכך עשויות להיות מדיניות של הפרקליטות הצבאית שלא לחקור תלונות על עבירות מסוימות שבוצעו בנסיבות "מבצעיות", או החלטה של גורמי מצ"ח שהתלונה איננה מצביעה על ביצוע עבירה פלילית, ובמקרים מסוימים אף אובדן חומר החקירה. ממצאי הדוח מראים כי 3,150 הודעות שנמסרו למצ"ח בשנים 2000-2010 הפכו ל-1,949 חקירות, אך רק 112 מתיקי החקירה - כ-3.5% מההודעות - היתרגמו עד כה לכתבי אישום נגד חשודים.

בעשור האחרון הנהיגה הפרקליטות הצבאית מדיניות המכונה "מדיניות החקירות". על פי מדיניות זו, חקירות בעבירות מסוימות (כמו ביזה או התעללות) ייפתחו מיד עם קבלת תלונה על אודותיהן, אולם פתיחה של חקירה פלילית בדבר עבירה לכאורה שנעברה במהלך פעילות מבצעית הותנתה בקיומו של "בירור" מקדים, שנשען בדרך כלל על "תחקיר מבצעי".

התחקיר המבצעי, שהוא כלי של המפקדים להפקת לקחים מבצעיים וללמידה מכשלים ותקלות

מבצעיות, לא נועד לאסוף ראיות או לקבוע אחריות פלילית אישית. בין השאר, הוא נערך בדרך כלל בידי **גורמים בשרשרת הפיקוד של היחידה המעורבת** בעבירה שנעברה לכאורה; המתחקרים אינם חוקרים ואין להם הכשרה מתאימה או כלים נאותים לגילוי ראיות. ואכן, נתונים שמסר לאחרונה הפצ"ר מראים כי ב-30 מקרים מתוך 267 תחקירים שנבחנו בידי הפרקליטות לעניינים מבצעיים (מסוף 2007) הוחלט על פתיחת חקירות פליליות, כלומר ב-89% מהמקרים שבהם נבחו תחקיר מבצעי שנערך על אודות אירוע שהתקבלה לגביו תלונה הוחלט שלא לפתוח בחקירה פלילית.

בנוסף, **עצם קיומו של התחקיר המבצעי עלול לסכל חקירה אפקטיבית**: החלטה על פתיחת חקירה פלילית מוקפאת עד תום הליך ה"בירור", והליך זה - כך עולה מנתונים המוצגים בדוח - נמשך במקרים רבים זמן רב, באופן שפוגם באפקטיביות של חקירת מצ"ח, אם תיפתח. הזמן החולף מאפשר להשמיד ראיות או להעלימן ופוגע בזיכרון של עדים. ערכת התחקירים המבצעיים לפני חקירה פלילית מסכנת את החקירה הצפויה גם בשל חשש ממשי מתיאום עדויות בין החיילים המעורבים באירוע, שכן תחקורם בידי מפקדיהם עלול לשמש "חזרה גרלית" לקראת החקירה הפלילית.

למצ"ח אין למעשה בסיס חקירה בשטחים, ואף לא מתקן קבוע שמתלוננים יכולים לפנות אליו בעצמם ולפרט את תלונתם באוזני חוקר מצ"ח כדי שיקבל את כל הפרטים הנדרשים ויעמוד בעצמו על מהימנות התלונה. אילו היה בסיס כזה, היו גורמי מצ"ח והפרקליטות הצבאית יכולים לקבל במהירות החלטה על פעולות חקירה נחוצות. תחת זאת נשענים גורמי אכיפת החוק הצבאיים על שימוש במתווכים שונים - בעיקר שוטרי משטרת ישראל וארגוני זכויות האדם הפועלים בשטחים - כדי לקבל באמצעותם תלונות על עבירות חיילי צה"ל נגד פלסטינים, ונעזרים בגורמים אלה כדי לבצע תיאומים מורכבים בדבר מועד גבייתן של עדויות ומקומן. תקלות שונות שמתרחשות בדרך מונעות במקרים לא מעטים מסירת עדויות, ולא פעם גורמות למתלוננים לחזור בהם מתלונותיהם.

על בסיס בדיקתם של עשרות תיקי חקירה, פרק ד' בדוח סוקר את הכשלים והליקויים המרכזיים בחקירות מצ"ח, התורמים תרומה משמעותית להיקף הכישלון של חקירת עבירות חיילי צה"ל נגד פלסטינים ורכושם. בין השאר, יומני החקירה שבתיקי מצ"ח מצביעים על **עיכובים משמעותיים בביצוע פעולות חקירה** לאחר קבלת ההודעה (התלונה). במקרים רבים, עצם פתיחת החקירה מתעכבת שבועות רבים עד שיוקצה חוקר מטפל לתיק.

כיוון שרובם המוחלט של חוקרי מצ"ח אינם דוברים ואינם קוראים ערבית, נשענים חוקרי מצ"ח על שירותיהם של **מתורגמנים שאינם אנשי מצ"ח**. גם בעיה זו גורמת לעיתים קרובות לעיכוב בגביית עדויותיהם של המתלוננים ובמקרים מסוימים פוגעת באפשרות לגבות גרסה מלאה ממתלוננים ומעדים.

חוקרי מצ"ח כמעט שאינם עושים שימוש בכלי חקירה שגרתיים: בדיקת פוליגרף לחשודים בעבירות התקיימה רק בחלק קטן מתיקי החקירה שבהם אותרו חשודים ושתוכנם נבדק בידי יש דין, אך במקרים רבים חשודים שהסכימו לבדיקת פוליגרף לא נשלחו אליה. **עימותים** בין עדי ראיה פלסטינים לחשודים לא נערכים כלל. **מסדרי זיהוי "חיים"** - כאלו שבהם התאפשר לעד ראיה לזהות

על פי מראה עיניים חשודים שניצבו מולו - גם הם לא מתקיימים, ותחת זאת עושים חוקרי מצ"ח במקרים מסוימים שימוש ב"מסדר זיהוי בתמונות", שבו האפשרות לזהות חשודים נחשבת לטובה פחות מאשר במסדר זיהוי "חי", ובהתאם, גם ערכו הראייתי של זיהוי בתמונות קטן יותר.

לעתים קרובות **לא נחקרים עדים מרכזיים**: פלסטינים ואנשי צבא. תיקי חקירה רבים כוללים רק את עדות המתלונן, ללא עדויות של עדי ראייה פלסטינים. בחלק מהתיקים נראה שהחוקרים לא עשו כל מאמץ לזמן עדי ראייה פלסטינים נוספים שיוכלו להוסיף פרטים על עדות המתלונן בתיק ולהביא בכך לאיתור חשודים או לחזק את הראיות נגדם. לצד זה, במקרים רבים לא נחקרים חיילים ומפקדים שהדעת נותנת כי עדותם תשפוך אור על האירוע.

ככלל, חקירות מצ"ח בעבירות נגד פלסטינים מתנהלות מתוך משרדי החוקרים, **הממעטים לצאת לשטח**. כשל זה נוגע הן לזירות העבירה - והעיכוב בפתיחת חקירתן של תלונות ממילא מסכל בדרך כלל את היכולת להפיק מידע ממשי מזירת ההתרחשות - והן לבסיסי היחידות המעורבות לשם ביצוע חיפושים, איתור מסמכים וכד'. כיוון שהחוקרים ממעטים לבוא בעצמם לבסיסי היחידות החשודות במעורבות באירועים פלייליים, ולא תופסים בעצמם מסמכים שעשויים להעיד על זהותם של החיילים המעורבים, **הם מסתמכים במקרים רבים על היחידות הצבאיות לשם איתורם וזיהויים של החיילים המעורבים** באירוע. ההישענות השיטתית על שיתוף פעולה מצד גורמים ביחידות המעורבות מעורר חשש שגורמים בהן מטרפדים לעתים את הסיוע שהחוקרים מבקשים לקבל.

ככלל, בתיקי החקירה שנבחנו בידי יש דין נמנעו חוקרי מצ"ח מלחקור באזהרה קצינים בכירים, הן קציני שדה והן קציני מטה. גם במקרים שבהם החקירה העלתה חשד לקיומם של מדיניות או של נהלים שאינם חוקיים, לא העמיקו החוקרים את חקירתם לשם **בחינת אחריותם של קצינים בכירים**.

גם לאחר תום החקירה הפלילית והעברת חומר החקירה להחלטת הפרקליטות הצבאית, **קבלת ההחלטה בדבר גורל תיק החקירה מעוכבת חודשים רבים**. בתיקים שיש דין עוקב אחר הטיפול בהם, חלפו בממוצע כמעט 14 חודשים מהעברת תיקי החקירה לפרקליטות הצבאית ועד קבלת החלטת הפרקליטות אם לסגור את התיק או להגיש כתב אישום. בין התיקים המצויים במעקב יש דין שטרם התקבלה החלטת הפרקליטות בהם, יש רבים שבהם חלפו יותר משנתיים אך טרם התקבלה החלטה בדבר גורלם.

אחד המכשולים הקשים ביותר בדרכה של אכיפת החוק על חיילי צה"ל בגין עבירות נגד פלסטינים בשטחים הכבושים הוא **אי-רצונם של קורבנות עבירה ועדי ראייה להעיד בפני גופי החקירה**. הדבר נובע הן מחששם של נפגעי עבירה כי יבולע להם, בדרך של פגיעה מצד חיילים שילמדו על דבר הגשת התלונה או בדרך של שלילת היתרים שונים, והן מחוסר אמונם של נפגעי העבירה בכנות כוונתן של רשויות האכיפה הישראליות לטפל בתלונתם נגד אנשי צבא ישראלים.

שילוב הגורמים, שעיקריהם נסקרים בדוח, מביא להיקף הזעום של מקרים שבהם הודעות על עבירות

לכאורה הביאו לחקירה פלילית שהניבה כתיבי אישום נגד נאשמים: 3.5% בלבד. הסיכוי שעבירה פלילית של חייל צה"ל נגד פלסטיני תעבור בהצלחה את דרך החתחתים של הליך הגשת התלונה, חקירה פלילית במצ"ח וקבלת ההחלטות בפרקליטות הצבאית ותגיע לכדי הגשת כתב אישום הוא כמעט אפסי. המכשולים העומדים בדרכה של מלאכת איכפת החוק ושעיקריהם מפורטים בדוח זה, אינם יצירי הטבע אלא הם תוצאה של החלטות, של אי-הקצאת משאבים ושל היעדר פיקוח נאות על עבודתם של החוקרים.

עמדת יש דין היא כי בנסיבות אלה מדינת ישראל אינה עומדת בחובתה להגן על האוכלוסייה האזרחית החיה בשטח שנכבש על ידיה באמצעות חקירות ראויות ואפקטיביות של חשדות לעבירות פליליות מצד חיילים.

המלצות

1. על הפרקליטות הצבאית לחדול מהתניית פתיחתן של חקירות פליליות בהליך של בירור, ועל מצ"ח לפתוח בחקירה פלילית בכל תלונה שמגלה על פניה חשד לביצוע עבירה. במקרה שיתברר כי האירוע שעליו הלין המתלונן נעשה בנסיבות שאינן מגלות כוונה פלילית ייסגר תיק החקירה, אולי אף בשלב מוקדם, אולם אסור שעצם העובדה שמעשה נעשה במסגרת פעילות מבצעית יהווה כשלעצמו חסינות מפני חקירה.
2. על מצ"ח לקיים נוכחות קבועה, לפחות בצפון הגדה המערבית ובדרומה, באופן שיקל על מתלוננים החפצים בכך לבוא ולהתקבל אצל חוקרי מצ"ח לגביית תלונותיהם ועדויותיהם באופן בלתי אמצעי.
3. על הפרקליטות הצבאית להכשיר את חוקרי מצ"ח העוסקים בחקירת עבירות נגד פלסטינים בדיני הלחימה ובחובות הנובעים מהם. דגש מיוחד יש לשים על חקירת עבירות הנוגעות לענישה קולקטיבית ועבירות דומות אחרות הנובעות ממדיניות פסולה של מפקדי שדה.
4. על מצ"ח לשאוף שחלק ניכר מחוקריה המטפלים בעבירות בשטחים, ולכל הפחות אלה העוסקים במגע ישיר עם מתלוננים ועדי ראייה פלסטינים, יהיו דוברי ערבית ובעלי יכולת לעבודה בשפה זו.
5. על הפרקליטות הצבאית לטפל בהפגת חששותיהם של פלסטינים כי יבולע להם אם יגישו תלונות נגד אנשי כוחות הביטחון. בין השאר יש לשקול, במקרים המתאימים, מתן חסינות לקורבנות עבירה מפני העמדה לדין במקרים שבהם המתלוננים מעורבים בעבירות שאינן חמורות, ולטפל בתקיפות בכל מקרה של התנכלות למתלוננים שיובא לידיעת מצ"ח או הפרקליטות הצבאית.
6. על הפרקליטות הצבאית להגדיל את תקן כוח האדם ולהקצות כוח אדם מיומן ובהיקף מספק לצרכיה של חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים.

מבוא

רק שלושה אחוזים וחצי מהתלונות שמתקבלות במשטרה הצבאית החוקרת ובפרקליטות הצבאית דבר עבירות פליליות שביצעו לכאורה חיילים באזרחים פלסטינים וברכושם בגדה המערבית מתורגמים לכתבי אישום. במילים אחרות, לתלונה המוגשת לגורמי אכיפת החוק בצבא על עבירות חיילים כלפי פלסטינים יש סיכוי של 96.5% להיסגר בלי שיוגש כתב אישום נגד החיילים החשודים. כך עולה ממעקב מתמשך של יש דין בשנים האחרונות, המתחקה אחר מנגנון אכיפת החוק שמקיים צה"ל ושנועד להגן על האוכלוסייה האזרחית בשטחים מפני עבירות פליליות של חייליו. דוח זה מנסה לעמוד על הסיבות לכך שמעטות כל כך מן הבדיקות והחקירות שצה"ל מקיים מניבות כתבי אישום.

צה"ל מקיים מנגנון של אכיפת חוק על חייליו הן מתוקף הוראות המשפט הישראלי החלות עליו והן מתוקף חובותיו ככוח כובש בשטח הנתון לתפיסה לוחמתית, הקבועות במשפט הבינלאומי. המשפט ההומניטרי הבינלאומי (דיני המלחמה) ודיני הכיבוש (שהם ענף של המשפט ההומניטרי) מחייבים את המעצמה הכובשת לכבד את חייהם, את כבודם ואת רכושם של תושבי השטח הכבוש. לצד החובה ה"נגטיבית" להימנע מפגיעה בחייה, של האוכלוסייה האזרחית בשטח הכבוש, בכבודה וברכוש. המשפט הבינלאומי מטיל על המעצמה הכובשת חובה "פוזיטיבית" לנקוט צעדים אקטיביים כדי להבטיח את הגנתה של אוכלוסייה זו גם מפני פגיעה שלא הכוח הכובש יזם אותה. כלי מרכזי במימוש החובה ה"פוזיטיבית" הוא חקירת עבירות פליליות שביצעו חיילים נגד האוכלוסייה האזרחית החיה בשטח הכבוש ונגד רכושם ולהעמיד לדין את האחראים להן.¹

גורמי אכיפת החוק הצבאיים מדגישים כי לא פשוט לבצע חקירות פליליות בשטחים הכבושים: "זה במידה רבה כמו להבקיע את שער היריב מרחבת ה-16 שלך", תיארו זאת מפקד מצ"ח וקצין המשטרה הצבאית הראשי.² הפרקליט הצבאי הראשי אז, אלוף מנחם פינקלשטיין הסביר:

"[...] קיימים קשיים אינהרנטיים: קשה לשחזר זירה, לא תמיד אפשר לאתר עדים, במקרים רבים אין לנו העדים מהצד השני, לא תמיד אפשר לקבל מסמכים רפואיים - מה שהיה בתקופת

1. מקורות החובה שקובע המשפט הבינלאומי לחקור עבירות של חיילי צה"ל בשטחים הכבושים והסטנדרטים המקצועיים הנובעים ממקורות אלה נדונים בפירוט בכמה מסמכים שהוגשו לאחרונה ל"ועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31 במאי 2010" (להלן "ועדת טירקל"). כתב המינוי של הוועדה מסמך אותה לבחון, בין השאר, "האם מנגנון הבדיקה והחקירה ביחס לתלונות וטענות המועלות בדבר הפרות של דיני הלחימה, הנוהג בישראל באופן כללי [...]". תואם את חובותיה של מדינת ישראל כלפי המשפט הבינלאומי" (סעיף 5 להחלטת ממשלת ישראל מס' 1796 מיום 14 ביוני 2010). בין המסמכים שהוגשו לוועדת טירקל ועוסקים בהרחבה בחובה לחקור ובסטנדרטים הנובעים ממנה: הפרקליט הצבאי הראשי, **נייר עמדה שני מטעם הפרקליטות הצבאית** (מפקדת פצ"ר, 19 בדצמבר 2010); **יש דין, החובה לחקור: התאמת הליכי הבדיקה והחקירה ביחס לתלונות המועלות בדבר הפרות של דיני הלחימה לחובותיה של מדינת ישראל בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי** (נייר עמדה, 23 במרס 2011); האגודה לזכויות האזרח בישראל, **האם המנגנון לחקירת הפרות של דיני הלחימה הנוהג תואם את חובותיה של מדינת ישראל** (נייר עמדה, 28 במרס 2011). המסמכים זמינים לעיון באתרי הארגונים.

2. מצוטטים אצל עמיר רפופורט, "במצ"ח לא יודעים את העבודה". **מעריב**, 1 בינואר 2005.

האינתיפאדה [הראשונה], שהשליטה היתה בידינו ויכולנו לקבל את כל הנתונים - קורה גם שאנשים מתחמקים מנתינת הדין. אנחנו לא מתעלמים מהקשיים האלה, אנחנו מנסים להתמודד אתם.³

בעשור האחרון, כך מראים נתונים שהפיק יש דין, רק 6 אחוזים מחקירות מצ"ח שנפתחו בדבר עבירות פליליות לכאורה של חיילי צה"ל נגד פלסטינים בשטחים הפכו לכתבי אישום. מצ"ח והפרקליטות הצבאית נמנעות מאיסוף נתונים בדבר הסיבות לסגירת אותם 94% מתיקי החקירה שנסגרו בלי שהוגשו בהם כתבי אישום. מחדל זה מונע מהציבור נתונים בדבר היקף החקירות שנסגרו בשל הפרכת החשד, לעומת היקף החקירות שנסגרו בשל כישלון החוקרים לאתר חשודים בביצוע עבירה שנעברה או באיתור ראיות מספיקות להעמדתם לדין של עבריינים. מחדל זה גם מסכל את האפשרות לאתר ולתקן בעיות מערכתיות במנגנוני אכיפת החוק.

על הפרויקט והמתודולוגיה של דוח זה

במסגרת פרויקט רב-שנתי שמקיים יש דין לשם חיזוק הליכי אכיפת החוק על אנשי כוחות הביטחון שעברו עבירות נגד פלסטינים ורכושם, יש דין מייצג נפגעי עבירה פלסטינים, מסייע לרשויות האכיפה ועוקב אחר הליכי החקירה והתביעה בתלונות נפגעי העבירה.

מתנדבי יש דין, מלווים בתחקירני השטח של הארגון, גובים עדויות מפלסטינים שהיו קורבנות של עבירות פליליות שביצעו לכאורה אנשי כוחות הביטחון. במידת האפשר אוספים מתנדבי יש דין מסמכים שעשויים לסייע בחקירה. נפגעי עבירה המעוניינים בכך מייפים את כוחו של היועץ המשפטי של הארגון לייצג אותם במעקב אחר התקדמות החקירה בעניין תלונתם. בהיעדר "דלפק קבלה" של מצ"ח בשטחים, יש דין מסייע לרבים מנפגעי העבירה להגיש את תלונתם בטלפון או בכתב. על סמך יפוי הכוח שניתן בידי הארגון, יש דין עוקב אחר התקדמות הליכי החקירה במצ"ח ובמהלך שלבי קבלת ההחלטות בפרקליטות הצבאית. במידת הצורך מציע יש דין את עזרתו לרשויות אכיפת החוק בתיאום גביית עדויות המתלוננים ועדי הראייה. המגעים עם גופי האכיפה מתועדים כולם ברישומי הארגון ושימשו לכתובת דוח זה. הדוח נשען על מעקב יש דין אחר טיפולן של מצ"ח והפרקליטות הצבאית ב-192 תלונות נפרדות שהוגשו נגד חיילי צה"ל, ושיש דין מייצג בהן את המתלוננים בפני רשויות אכיפת החוק הצבאיות. הטבלה הבאה מציגה את סטטוס הטיפול בתלונות ובחקירות השונות שיש דין עקב ועוקב אחריהן:

3. פרוטוקול מס' 157 מיישיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת, 3 בפברואר 2004.

טבלה 1: סטטוס הטיפול בתלונות ובתיקי החקירה שבמעקב יש דין, 30 באפריל 2011

מספר מקרים	שלב הטיפול	גורם מטפל
4	הוגש כתב אישום	הטיפול הסתיים
2	התיק נסגר אך מעורבים הועמדו לדין משמעתי	
48	התיק נסגר לאחר חקירה פלילית	
15	התיק נסגר ללא חקירה פלילית	
11	התיק נגנז בידי מצ"ח	
11	הליך "בירור"	בטיפול הפרקליטות הצבאית
56	בעיון לאחר חקירה	
8	בחקירה	בטיפול מצ"ח
9	בהשלמת חקירה	
23	המתלונן ביקש לבטל את התלונה	תלונות שבוטלו / אבדו
5	תלונה / חומר החקירה אבד/ה	
192		סה"כ

לצד תיעוד המגעים שמקיים יש דין עם גופי האכיפה, הארגון בוחן גם את החקירות לגופן באמצעות עיון בתיקי החקירה עצמם. כחלק מהמחקר לדוח זה עיינו בתוכנם של **67 תיקי חקירה** של מצ"ח מהשנים האחרונות. 44 מתיקי החקירה הם כאלו שבהם ייצג יש דין את המתלוננים, ולאחר ההחלטה על סגירת תיק החקירה הועבר העתק התיק ליש דין. 23 תיקים נוספים נמסרו לעיונונו מידי המוקד להגנת הפרט, המייצג את המתלוננים בהם, ותיק אחד הועבר מידי שומרי משפט - רבנים למען זכויות אדם.

תוך כדי העיון בתיקי החקירה זוהו ליקויים וכשלים בולטים בחקירות, ואלו תועדו במאגר מידע ייחודי שהוכן לצורך כך. יובהר כי במסגרת התחקיר יש דין אינו מחליף את שיקול דעתו בזה של הפרקליט שהורה על סגירת תיק החקירה, ודוח זה אינו עוסק בשאלה אם פרקליט צבאי זה או אחר "טעה" או "צדק" כשהורה לסגור תיק חקירה מסוים. מטרת המחקר היא להצביע על כשלים חוזרים ונשנים הפוגעים בצורה מהותית בסיכויי שחקירות מצ"ח יניבו ראיות נגד חשודים ויובילו לכתבי אישום נגד מבצעי עבירות.

נוסף למעקב אחר החקירות ולעיון בתיקי החקירה, יש דין נעזר במידע שקיבל מדובר צה"ל בעקבות סדרת שאלות. המידע שהתבקש נגע לנהלים, לכוח האדם ביחידות האמונות על אכיפת החוק בצבא ולנתונים אחרים. המידע שהתקבל משוּבץ בפרקי הדוח. דובר צה"ל גם מסייע ליש דין כבר כמה שנים

לקבל עותקים של פסקי הדין שניתנים בבתי הדין הצבאיים בעניינם של חיילים הנאשמים בפגיעה בפלסטינים וברכושם, וכן עותקים של כתבי אישום שהוגשו בעניינם. סיוע זה מאפשר לפרסם נתונים מהימנים בדבר שיעור תיקי החקירה שמיתרגמים בסופו של דבר לכתבי אישום. יש דין מפרסם נתונים אלה מעת לעת מאז 2008.

פרק א' של דוח זה מביא נתונים עדכניים ממחקר יש דין בדבר שיעור התלונות שהפכו לחקירות וכן נתונים נוספים בנושא. פרק ב' עוסק בשימוש בתחקירים מבצעיים כחלק מההליך הפלילי, ובצורה שבה השימוש בתחקירים המבצעיים פוגע בסיכוי לקיים חקירה פלילית נאותה. פרק ג' עוסק בקשיי החקירה הנובעים מהעובדה שלמצ"ח אין בסיס חקירות בשטחים הכבושים. בפרק ד' נסקרים ליקויים מרכזיים שמחקר יש דין זיהה בהליכי החקירות של מצ"ח, על סמך ניתוח תיקי החקירה שבהם עיין והמידע שמצוי בידו ונוגע לחקירות שהארגון מלווה בשנים האחרונות. בפרק ה' נידון פן נוסף של הקושי לנהל חקירות בשטחים: חוסר הנכונות של פלסטינים רבים להגיש תלונות על עבירות שאנשי כוחות הביטחון ביצעו בהם לטענתם, הן מחשש שיבולע להם והן מפאת חוסר אמון בגופי אכיפת החוק הישראליים. פרק הסיכום יפרט את מסקנות הדוח ואת המלצות יש דין הנובעות מהן.

פרק א'

מערכת אכיפת החוק הצבאית וחקירת עבירות בשטחים

"אני מודע לזה שיש אחוזים לא גבוהים וזה עומד על סדר גודל של בין 6 ל-9 אחוזים שמסתיימים בהגשת כתב אישום או דין משמעתי".
(קצין משטרה צבאית ראשי, בעדותו בפני ועדת טירקל)⁴

מערכת אכיפת החוק הצבאית מורכבת משלושה גופים עיקריים: המשטרה הצבאית, הפרקליטות הצבאית ויחידת בתי הדין הצבאיים. עבירות נחקרות בידי שוטרים צבאיים שהוסמכו בידי פצ"ר לשמש חוקרים פליליים ופועלים במסגרת יחידת מצ"ח. תובעים צבאיים מטעם הפרקליטות הצבאיות מלווים את החקירות במקרים מסוימים, והם המחליטים על גורל התיק לאחר שהחקירה בו הסתיימה: בידם האפשרות להורות על סגירת התיק, על הגשת כתב אישום, או על החזרתו להשלמת חקירה בעניינים שלדעתם לא נחקרו עד תום. בדוח חריגים: העמדה לדין של חיילי צה"ל באינתיפאדה השנייה ואחריה (להלן חריגים) סקר יש דין את תוצאותיהם של כתבי האישום שהוגשו בבתי הדין הצבאיים בנוגע לעבירות שנעברו לכאורה נגד פלסטינים בשטחים מתחילת האינתיפאדה השנייה עד שנת 2007, והציג נתונים בדבר שיעור התלונות ("הודעות") והחקירות שהניבו כתבי אישום. פרק זה כולל נתונים עדכניים ורקע בדבר שתי החוליות הראשונות אשרשרת אכיפת החוק הצבאית הנוגעת לאכיפת החוק על חיילי צה"ל בשטחים: מצ"ח והפרקליטות לעניינים מבצעיים.

מצ"ח

המשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח) היא יחידה צבאית בראשות קצין בדרגת אלוף-משנה המהווה חלק מחיל המשטרה הצבאית בצה"ל. מפקד מצ"ח כפוף לקצין המשטרה הצבאית הראשי (קמצ"ר) וביחידה משרתים כ-500 איש, מהם כ-400 בתפקידי חקירות ומודיעין.⁵ לצד החוקרים בשירות סדיר, מצ"ח נעזרת גם בחוקרים בשירות מילואים בוגרי היחידה, שממשיכים בה את שירות המילואים שלהם.⁶

4. פרוטוקול עדותו של תא"ל מאיר אוחנה, קצין משטרה צבאית ראשי, בפני ועדת טירקל. 14 באפריל 2011. עמ' 9. <http://www.turkel-committee.gov.il/content-157-b.html>

5. שם, עמ' 3.

6. דובר צה"ל סירב למסור ליש דין נתונים בדבר מספר החוקרים המוקצים לחקירות בשטחים (בשירות סדיר ובמילואים) ובדבר מספר ימי המילואים המוקצים למטרה זו. מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 28 באוקטובר 2007.

עיקר פעילות מצ"ח היא במסגרת שלוש יחידות משנה הפועלות לפי מפתח גיאוגרפי: מצ"ח צפון, מצ"ח מרכז ומצ"ח דרום. על כל אחת מיחידות המשנה הללו מפקד קצין בדרגת סגן-אלוף וכל אחת מהן כוללת מספר בסיסים (שלושה בסיסים במצ"ח צפון ודרום, ארבעה במצ"ח מרכז) שמפקדיהם הם קצינים זוטרים בדרגות שבין סגן לרב-סרן.⁷ בסיסי החקירות הללו מטפלים בעבירות סמים, רכוש, שימוש בלתי חוקי בנשק, אלימות ועבירות נגד פלסטינים בשטחים. נוסף לאלה כוללת כל יחידת מצ"ח מרחבית גם יחידת חקירות מרכזית, העוסקת בתיקים מורכבים ורגישים יותר, וכן בסיס מרחבי לחקירת תאונות דרכים. לצד היחידות המרחביות יש למצ"ח שתי יחידות ארציות: היחידה המרכזית לחקירות מיוחדות, שעניינה חקירות "רגישות במיוחד" והיא בעלת יכולות מעקב, תצפית והפעלת סוכנים, ויחידה לחקירות הונאה.⁸

פרט לבסיס אחד סמוך לירושלים, למצ"ח אין בסיס חקירות בגדה המערבית, ולא היה לה בסיס בשטח רצועת עזה בשנים שקדמו ליציאת כוחות צה"ל מהרצועה באוגוסט 2005 ("ההתנתקות"). בסיס חקירות אחד הורחב בפברואר 2005 כדי לטפל בתלונות פלסטינים - בסיס מצ"ח "שרון ושומרון", השוכן אף הוא מחוץ לתחומי הגדה, בבסיס צה"ל שליד נתניה (מחנה בית ליד) - אולם חקירות בנוגע לעבירות בשטחים מתנהלות גם במסגרת צוותים יעודיים בבסיסים נוספים, על פי חלוקה גיאוגרפית: בסיסי מצ"ח שרון ושומרון וירושלים שייכים למצ"ח מרכז, ובסיסי באר-שבע ואורים שייכים למצ"ח דרום.⁹ חלוקת העבודה בין הבסיסים לבין עצמם נעשית אף היא באופן גיאוגרפי: כל בסיס מופקד על חקירות בתחומיהן של חטיבות מרחביות ספציפיות. היקף החקירות שמקיים מצ"ח בשטחים אינו גדול בתוך סך פעילות היחידה: בממוצע רב-שנתי, בשנים 2000-2010, חקירות מצ"ח בדבר עבירות חיילים נגד פלסטינים היו כ-6 אחוזים בלבד מתוך סך החקירות שניהלה היחידה.¹⁰

ככלל, חוקרי מצ"ח הם חיילים בשירות חובה המגויסים לשירות בחיל המשטרה הצבאית. החוקרים נבחרים מבין החיילים שהתגייסו לשירות בחיל במהלך הטירונו, והחוקרות נבחרות עוד לפני גיוסן לצה"ל. חוקרי מצ"ח עוברים טירונו בסיסית קצרה ואחריה קורס חוקרים פליליים שנמשך עשרה שבועות בבית הספר למשטרה צבאית.¹¹

הכשרתם של חוקרי מצ"ח מקנה להם מיומנויות בסיסיות בתחום החקירות - תשאלו, איסוף ראיות וכדומה - ומכינה אותם לטפל בחקירות פליליות במגוון הנושאים שמצ"ח מטפל בהם. בתום

7. פרוטוקול עדותו של תא"ל מאיר אוחנה, קצין משטרה צבאית ראשי, בפני ועדת טירקל. 14 באפריל 2011. עמ' 3-5. תיאור מבנה מצ"ח מופיע גם באתר המשטרה הצבאית באינטרנט: <http://www.aka.idf.il/chamatz/klali/default.asp?catId=38988&docId=39596> (להלן, אתר המשטרה הצבאית באינטרנט). נצפה ב-3 במרס 2011.

8. מכתב מפקד מצ"ח לפצ"ר, דו"ח ועדת טירקל - מנגנוני החקירה והבדיקה. 29 במארס 2011. נגיש באתר האינטרנט של הוועדה: <http://www.turkel-committee.gov.il/files/worddocs/9482kamtzar.PDF>

9. מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 28 באוקטובר 2007.

10. ראו נתונים מלאים בספח.

11. אתר המשטרה הצבאית באינטרנט.

ההכשרה מוסמכים חוקרי מצ"ח בידי הפצ"ר לשמש בתפקידם. בהמשך שירותם עוברים החוקרים "קורס חקירות מתקדם" הנמשך חודש ימים. עם זאת, אין במצ"ח הכשרה ייעודית פורמלית נוספת לחוקרים המטפלים בתלונות פלסטינים על עבירות נגדם. הכשרתם המשלימה של החוקרים בנושא זה מתבצעת באמצעות הדרכה וחינה בידי חוקרים ותיקים מהם בבסיסי החקירות שאליהם שובצו ובמסגרת ימי עיון שמתקיימים עבורם מעת לעת.¹²

הפרקליטות לעניינים מבצעיים

ייעודה של הפרקליטות הצבאית הוא "לסייע לצה"ל במילוי משימותיו כדין ולהנחיל בו את עקרונות שלטון החוק וערכי משפט הצדק".¹³ בפרקליטות הצבאית שלושה מערכים: מערך אכיפת הדין, שבמסגרתו פועלות התביעה הצבאית והסנגוריה הצבאית; מערך הייעוץ המשפטי, שכולל את מחלקת הייעוץ והחקיקה, היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון ומחלקת הדין הבינלאומי; ומערך ההכשרה והמחקר, שבמסגרתו פועל בית הספר למשפט צבאי.¹⁴

התובע הצבאי הראשי (תצ"ר) ממונה על התביעה הצבאית, והוא נושא דרגת אלוף-משנה. בין תפקידיו מצויים הפיקוח על מצ"ח והנחייתה המקצועית, ומתן הוראות הנוגעות לפתיחת חקירות ולביצוע פעולות השלמה לחקירות.¹⁵ בתוך מערך התביעה הצבאית הוקמה בשלהי שנת 2007 חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים בפרקליטות הצבאית במטרה "לאגד ולרכז את התחום המבצעי במסגרת גוף אחד, תוך יצירת 'ערך מוסף' של התמקצעות, אחידות, יעול, שיפור וטיוב הטיפול בתחום זה".¹⁶

"התחום המבצעי" שחוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים נועדה לטפל בו כולל בין השאר טיפול בתיקי החקירה של תאונות אימונים בצה"ל, העברת סיכומי תחקירים למשפחותיהם של חללי צה"ל שנפלו בפעילות מבצעית, וטיפול בעבירות חיילים נגד פלסטינים בשטחים הכבושים. עד להקמת החוליה, בעקבות שינוי ארגוני מקיף בפרקליטות הצבאית, נפל נטל קבלת ההחלטות בתיקי חקירה הנוגעים

12. מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 28 באוקטובר 2007; פרוטוקול עדותו של תא"ל מאיר אוחנה, קצין משטרה צבאית ראשי, בפני ועדת טירקל, 14 באפריל 2011. עמ' 23.

13. הפרקליט הצבאי הראשי, פניית הוועדה בעניין מנגנוני הבדיקה והחקירה בישראל ביחס לתלונות וטענות המועלות בדבר הפרות של דיני הלחימה. מכתב פצ"ר למרכז ועדת טירקל, 29 במרס 2011.

14. חלוקה זו היא תוצאה של שינוי ארגוני שבוצע בפרקליטות הצבאית בשנת 2007. בין השאר נועד השינוי להפריד את תפקידי הייעוץ המשפטי מהאחריות בתחום התביעה - אחריות כפולה שהייתה מוטלת על כתפיהם של הפרקליטים הצבאיים במחוזות השיפוט השונים (בפיקודים ובזרועות הצבא השונות). למרות ההפרדה המבנית האמורה, הפצ"ר עדיין חובש קובע כפול של יועץ משפטי ותובע כללי. לביקורת יש דין בעניין זה ראו יש דין, החובה לחקור: התאמת הליכי הבדיקה והחקירה ביחס לתלונות המועלות בדבר הפרות של דיני הלחימה לחובותיה של מדינת ישראל בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי (נייר עמדה, 23 במרס 2011) (להלן החובה לחקור), עמ' 36-37.

15. הפרקליט הצבאי הראשי, פניית הוועדה בעניין מנגנוני הבדיקה והחקירה בישראל ביחס לתלונות וטענות המועלות בדבר הפרות של דיני הלחימה. מכתב פצ"ר למרכז ועדת טירקל, 29 במרס 2011.

16. מפקדת הפרקליט הצבאי הראשי, דוח פעילות לשנת העבודה התשס"ח-התשס"ט 2008, עמ' 14.

לעבירות חיילים נגד פלסטינים בשטחים הכבושים על כתפיהם של פרקליטי הפיקודים השונים.

עומס העבודה המוטל על חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים הוא עצום. בשנת 2008 לבדה התקבלו לטיפול החוליה בכל התחומים האמורים 441 תיקי חקירה פלילית ממצ"ח, יותר מ-400 תלונות וכ-20 תחקירים מבצעיים.¹⁷ בשנת 2009 טיפלה החוליה ב-939 "תלונות ואירועים" שנבדקו, 333 מהם הפכו לתיקי מצ"ח.¹⁸ לטיפול בכל אלה אחראי הפרקליט לעניינים מבצעיים, שכפופים לו משפטנים בודדים.

לפני הגשת כתב אישום, סמכויותיה של חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים בתחום העבירות של חיילים וקצינים נגד אזרחים פלסטינים ורכושם בשטחים הכבושים מתרכזות בשני שלבים קריטיים אלו של הליך איכות החוק:

א. קבלת החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית בעקבות תלונות שהוגשו על עבירות שביצעו לכאורה חיילים וקצינים, כאשר הן עוסקות באירועים שאירעו במסגרת פעילות מבצעית (במקרים אחרים החקירה אמורה להיפתח על ידי מצ"ח ללא צורך באישור הפרקליטות לעניינים מבצעיים). על פי הנוהל שגיבש הפרקליט הצבאי הראשי, הוא זה המקבל את ההחלטה לפתוח בחקירה במקרים אלה, על בסיס המלצת חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים רק לאחר שנערך "תחקיר מבצעי", בדרך כלל בידי גורמים בשרשרת הפיקוד של היחידות המעורבות, וממצאיו הועברו לפרקליטות לעניינים מבצעיים.¹⁹

ב. קבלת החלטה אם לנקוט או לא לנקוט צעדים משפטיים בעקבות סיום חקירת מצ"ח. הפרקליטות לעניינים מבצעיים מוסמכת להורות על סגירת תיק החקירה או על החזרת התיק למצ"ח לצורך השלמת חקירה, וכן להמליץ לפצ"ר בדבר הגשת כתבי אישום נגד חשודים בתיקים שבטיפול.

שלבים בחקירת עבירות בשטחים

פקודת מטכ"ל 33.0304 שכותרתה "בדיקה וחקירת מצ"ח" מפרטת את הכללים והפעולות הנוגעות לביצוע חקירות פליליות בצה"ל כמו גם לבדיקות אחרות שאינן חלק מהליך פלילי.

לחקירה הפלילית קודמת תלונה המכונה במצ"ח "הודעה". הודעה זו עשויה להימסר למצ"ח בידי מתלונן פלסטיני או באי כוחו - ארגוני זכויות אדם או עורכי דין פרטיים; בידי הפרקליטות הצבאית,

17. שם, שם.

18. מפקדת הפרקליט הצבאי הראשי, דוח פעילות לשנת העבודה התשס"ט-התש"ע 2009, עמ' 21.

19. להרחבה בעניין השימוש בתחקירים מבצעיים והבעיות הנובעות ממדיניות הפרקליטות הצבאית להישען על ממצאיו לצורך קבלת החלטה על פתיחה בחקירה פלילית, ראו דוח יש דין, חריגים: העמדה לדין של חילי צה"ל באינתיפאדה השנייה ולאחריה, 2000-2007 (להלן, חריגים), עמ' 20-23; בצלם, חוסר אחריות: מדיניות הצבא שלא לחקור הרג פלסטינים בידי חיילים (ספטמבר 2010) (להלן חוסר אחריות).

שבמקרים רבים ארגונים ועורכי דין מפנים אליה את תלונותיהם; בידי גורמי צבא מיחידות השדה, שפקודות הצבא מחייבות אותם להעביר לטיפול מצ"ח תלונות על עבירות מסוימות שחיליהם עברו לכאורה; ובידי גורמים נוספים.²⁰

עם זאת, מסירת הודעה אין משמעה בהכרח פתיחה בחקירה. בעשור האחרון, מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000, פתיחה של חקירה פלילית בדבר עבירה לכאורה שנעברה במהלך פעילות מבצעית הותנתה בקיומו של "בירור" מקדים. ה"בירור" נשען בדרך כלל על תחקיר מבצעי שנערך בידי גורמים בשרשרת הפיקוד של היחידה המעורבת בעבירה שנעברה לכאורה. על סמך בחינת תוצאות התחקיר המבצעי בידי הפרקליטות הצבאית (או בידי הפצ"ר במקרה של מוות) מחליטים אם לפתוח חקירה פלילית בידי מצ"ח.²¹ אם העבירה שהתלונה נסובה עליה לא נעברה במהלך פעילות מבצעית, או שהיתה עבירה שאי אפשר להצדיקה כחלק מפעילות מבצעית (למשל עבירה של ביזה או של התעללות בעצור), חקירה אמורה להיפתח מיד, ללא צורך באישור הפרקליטות לעניינים מבצעיים.

במקרים שבהם החליטה הפרקליטות הצבאית, לאחר השלמת הליך ה"בירור" ובחינת החומר שנאסף במסגרתו, כי לא תיפתח חקירה פלילית בנסיבות האירוע, יסתיים בזה הטיפול הפלילי בהודעה (אם כי תיתכן הוראה לדון את החיילים המעורבים באירוע בהליך משמעותי, שחומרתו פחותה ושאינו מהווה חלק מהליך פלילי).

במקרים שבהם הוחלט לפתוח בחקירה פלילית תתנהל החקירה בבסיס מצ"ח באזור הגיאוגרפי שתחת אחריותו אירעה העבירה. בסיום החקירה יסוכם תיק החקירה ויועבר לפרקליטות הצבאית (לפרקליט הצבאי של מחוז השיפוט עד שלהי שנת 2007, ומאז לפרקליטות לעניינים מבצעיים), ושם יעין פרקליט צבאי בחומר החקירה ויחליט אם לסגור את התיק (מחמת חוסר ראיות מספיקות להעמדה לדין או מכיוון שהחקירה העלתה כי האירוע שעליו נסובה התלונה לא היווה עבירה פלילית); אם להורות על העמדת החיילים המעורבים לדין משמעותי או לנקוט צעדים פיקודיים אחרים נגדם; אם להחזיר את תיק החקירה למצ"ח כדי להשלים את החקירה בצעדים נחוצים נוספים; או להגיש כתב אישום נגד החשודים.

20. ראו נתונים בטבלה 4 להלן.

21. ב-6 באפריל 2011 הודיעה פרקליטות המדינה לבית המשפט העליון (במסגרת עתירת בצלם והאגודה לזכויות האזרח בנושא מדיניות החקירות) על שינוי המדיניות, כך שכל מקרה שבו ייהרג אזרח מידי כוחות צה"ל בגדה המערבית (ובלבד שההרג לא אירע במהלך "אירוע בעל אופי לחימתי מובהק") יביא לפתיחת חקירה פלילית, כפי שהיה נהוג לפני האינתיפאדה השנייה. בעדותו בפני ועדת טירקל ימים מעטים לאחר מכן (ב-11 באפריל 2011) הבהיר הפצ"ר ששינוי המדיניות נוגע למקרי מוות בלבד, וכי במקרים שבהם ייפצעו פלסטינים (ולא ייהרגו) מידי צה"ל לא יחייבו פתיחת חקירה מיידית אלא בירור בלבד, וכי מבחינה זו אין שינוי במדיניות הנהוגה מאז תחילת האינתיפאדה השנייה. עוד הבהיר הפצ"ר כי המדיניות החדשה עודנה בשלבי גבוש. פרוטוקול עדותו של אלוף אביחי מנדלבלט, הפרקליט הצבאי הראשי, בפני ועדת טירקל. 11 באפריל 2011. עמ' 16-17.

הודעות, חקירות וכתבי אישום: נתונים

בשנים האחרונות אוסף יש דין נתונים בדבר פתיחת חקירות פליליות נגד אנשי כוחות הביטחון ובדבר היקף הגשת כתבי אישום בעבירות שנעברו לכאורה נגד אזרחים פלסטינים ורכושם בשטחים הכבושים. נתונים אלה, שלא היו פומביים בעבר, מאפשרים להסיק באיזו מידה עומד צה"ל בחובתו להגן על האוכלוסייה האזרחית בשטחים הכבושים מפני עבירות פליליות של חייליו.

בחינת הנתונים נעשית במבט רב-שנתי, מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה בשלהי ספטמבר 2000 - תקופה שבה שונתה מדיניות החקירות הפליליות של צה"ל ביחס לחלק מהתלונות שעניין עבירות-לכאורה של חיילים נגד פלסטינים, בעיקר באירועי ירי.²² נתונים ראשוניים בעניין זה פרסמנו בשנת 2008 בדוח **חריגים**. בין הנתונים בדוח היו מספר החקירות הפליליות שהניבו כתבי אישום מאז תחילת האינתיפאדה השנייה, מספטמבר 2000 עד סוף 2007. דף נתונים שפרסם יש דין בפברואר 2010 הציג עדכון לנתונים הללו, נכון לסוף שנת 2009. פרק זה מכיל נתונים עדכניים בדבר מספר החקירות שהניבו כתבי אישום, כמו גם נתונים נוספים שנוגעים לאכיפת החוק בצה"ל על המעורבים בעבירות פליליות-לכאורה נגד אזרחים פלסטינים ורכושם.²³

פתיחת תיקי חקירה והגשת כתבי אישום, 2010-2000

מתחילת האינתיפאדה השנייה ועד סוף שנת 2010 נפתחו 1,949 חקירות פליליות של מצ"ח חדשות לעבירות שביצעו חיילים נגד פלסטינים ורכושם. המספר כולל חקירות בקשת רחבה של פגיעות קשות באזרחים פלסטינים ורכושם: מעשי הרג ופגיעה, מעשי ביזה, גניבה ופגיעה אחרת ברכוש, אלימות, התעללות בעוברי אורח ובעצורים וכיוצא באלה.

על פי הנתונים המספריים וכן על פי ניתוח תוכן כתבי אישום ופסקי הדין שבידינו, נכון למועד כתיבת דוח זה בסוף אפריל 2011, רק **6 אחוזים** מחקירות אלה הניבו כתבי אישום. נתון רב-שנתי זה זהה לנתון מקביל שפרסמנו בדוח **חריגים** שעסק בתיקי חקירה שנפתחו עד סוף שנת 2007.²⁴

22. לתיאורה של מדיניות החקירות הנהוגה מאז תחילת האינתיפאדה השנייה והסבריה של הפרקליטות הצבאית לצורך במדיניות זו ראו הפרקליט הצבאי הראשי, **נייר עמדה שני מטעם הפרקליטות הצבאית** (מפקדת פצ"ר, 19 בדצמבר 2010) (להלן, **נייר עמדה שני מטעם הפרקליטות הצבאית**), עמ' 8-19. כן ראו בצלם, **חוסר אחריות**, עמ' 13-15.

23. מקור כל המידע והנתונים בפרק זה הוא צה"ל. מרבית הנתונים נמסרו לישי דין באמצעות דובר צה"ל, בעקבות בקשות שהגיש הארגון לצה"ל על בסיס חוק חופש המידע. דובר צה"ל אף מעביר לידי יש דין, על פי בקשת הארגון, עותקים של כתבי האישום שהוגשו ושל פסקי הדין שניתנו ביחס לעבירות חיילים נגד פלסטינים ורכושם בשטחים. מסמכים אלה מסייעים לעקוב אחר מספר תיקי החקירה שהסתיימו בהגשת כתבי אישום ואת תוצאות ההליכים המשפטיים בתיקים אלה.

24. **חריגים**, עמ' 17.

טבלה 2: פתיחת תיקי חקירה במצ"ח והגשת כתבי אישום בעקבותיהם, 2000–2010²⁵

שנה	תיקי חקירה שנפתחו במצ"ח	תיקי חקירה שהניבו כתבי אישום	
		מספר תיקים	באחוזים מתיקי החקירה שנפתחו
2010	143	3	2%
2009	236	7	3%
2008	323	19	6%
2007	351	10	3%
2006	153	9	6%
2005	155	5	3%
2004	189	12	6%
2003	146	16	11%
2002	155	23	15%
2001	82	7	9%
2000	16	1	6%
סה"כ	1,949	112	6%

25. מקור הנתונים בדבר מספר תיקי החקירה שנפתחו: מכתב סרן טל ברנשטיין, עוזר קמצי"ר, אל עו"ד הושע גוטליב, מזכיר ועדת טירקל, 17 באפריל 2011. המכתב נגיש באתר ועדת טירקל: <http://www.turkel-committee.gov.il/files/worddocs/9482kamtzar.PDF>. מקור הנתונים בדבר כתבי אישום שהוגשו: מחקר יש דין על יסוד כתבי אישום ופסקי דין שהעביר דובר צה"ל לארגון, יובהר כי הנתונים מציינים את כתבי האישום שהוגשו על סמך תיקי החקירה שנפתחו בפועל בכל אחת מהשנים (גם אם כתב האישום הוגש בשנה מאוחרת יותר). הנתונים עדכניים לסוף חודש אפריל 2011 ולא מן הנמנע שכתבי אישום נוספים יוגשו בהמשך, בעיקר על בסיס תיקי חקירה שנפתחו בשנים 2009 ו-2010.

מחסור בנתונים בדבר עילות הסגירה

בתשובה לדרישות חוזרות של יש דין לקבל נתונים בדבר עילות סגירת התיקים, מסרה הפרקליטות הצבאית באמצעות דובר צה"ל כי היא אינה מרכזת את נתוני עילות סגירתם של תיקי חקירה שחקירתם הסתיימה, ועל כן אין באפשרותה לספק מידע על התפלגותן.²⁶ לכן, אף כי ברור שחלק מתיקי החקירה נסגרו לאחר שהחוקרים והפרקליטים הצבאיים שבחנו את חומרי החקירה השתכנעו כי ביסוד התלונה אין עבירה פלילית, אי אפשר לדעת כמה תיקי חקירה נסגרו מחוסר אשמה וכמה נסגרו לאחר שהחוקרים כשלו במלאכתם לאסוף ראיות מספיקות להעמדת חשודים לדין.

כפי שציינו כבר בדוח **חריגים**, היעדר מידע מוסמך מטעם הפרקליטות הצבאית על היקף כישלונם של חוקרי מצ"ח בחקירת עבירות מקשה מאוד על הנחיית גורמי החקירה והתביעה בתיקון כשלים מערכתיים חוזרים.²⁷

הודעות

ב-38% מההודעות שנמסרות בשל חשד לביצוע עבירות של חיילים נגד פלסטינים לא נפתחת חקירה פלילית בעקבות ההודעה. הסיבות לכך עשויות להיות מדיניות הפרקליטות הצבאית שלא לחקור תלונות על עבירות מסוימות שבוצעו בנסיבות "מבצעיות", כמו גם החלטה של גורמי מצ"ח שהתלונה איננה מצביעה על ביצוע עבירה פלילית, ובמקרים מסוימים אף אובדן חומר החקירה.

בחינת הפער שבין מספר ההודעות שנמסרו למצ"ח בשנים האחרונות ובין מספר החקירות שנפתחו ומספר כתבי האישום שהוגשו על יסוד אותן חקירות מצביע כי הסיכוי שהודעה שתימסר במצ"ח תהפוך בסופו של דבר לכתב אישום שיוגש כנגד חשודים הוא זעום: 3,150 הודעות שנמסרו למצ"ח בשנים 2000-2010 הפכו ל-1,949 חקירות, אך רק 112 מתיקי החקירה - כ-3.5% מההודעות - היתרגמו עד כה לכתבי אישום נגד חשודים.

26. מענה דובר צה"ל לפניות יש דין מ-10 במרס 2011 ומ-26 באפריל 2010. תשובות דומות העביר דובר צה"ל לפניות קודמות של יש דין. ראו **חריגים**, עמ' 18, ה"ש 14.

27. ביקורת זו אינה חדשה. בדוח **חריגים** כבר ביקר יש דין את הימנעותן של הפרקליטות הצבאית ומצ"ח מאיסוף נתונים בדבר עילות הסגירה של תיקי חקירה שעניינם עבירות נגד אזרחים פלסטינים. למרבה הצער, גורמי אכיפת החוק הצבאיים עדיין נמנעים מריכוז נתונים כאמור.

טבלה 3: היחס בין מספר ההודעות שנמסרו במצ"ח למספר תיקי החקירה שנפתחו וכתבי אישום שהוגשו בעקבותיהן, 2000–2010²⁸

שנה	הודעות שנמסרו במצ"ח	תיקי חקירה שנפתחו		תיקי חקירה שהובילו להגשת כתבי אישום	
		סך	אחוז מהודעות	סך	אחוז מהודעות
2010	201	143	71%	3	1.49%
2009	415	236	57%	7	1.69%
2008	432	323	75%	19	4.4%
2007	477	351	74%	10	2.1%
2006	323	153	47%	9	2.79%
2005	292	155	53%	5	1.71%
2004	469	189	40%	12	2.56%
2003	236	146	62%	16	6.78%
2002	194	155	80%	23	11.86%
2001	90	82	91%	7	7.78%
2000	21	16	76%	1	4.76%
סה"כ	3,150	1,949	62%	112	3.56%

28. הנתונים מציינים כתבי אישום שהוגשו על יסוד תיקי חקירה שנפתחו בפועל בכל שנה (גם אם כתב אישום הוגש בשנה מאוחרת יותר). מקור הנתונים בדבר מספר ההודעות שנמסרו במצ"ח: מכתב סרן טל ברנשטיין, עוזר קמז"ר, אל עו"ד הושע גוטליב, מזכיר ועדת טירקל, 17 באפריל 2011. המכתב נגיש באתר ועדת טירקל: <http://www.turkel-committee.gov.il/files/wordocs/9482kamtzar.PDF>. מקור הנתונים בדבר תיקי חקירה וכתבי אישום: מחקר יש דין על יסוד כתבי אישום ופסקי דין שהעביר דובר צה"ל לארגון.

הרשעות, זיכויים וביטול כתבי אישום

כתבי אישום מוגשים בידי הפרקליטות הצבאית בבתי הדין הצבאיים המחוזיים. על פי המידע שמצוי בידי יש דין, נכון ל-30 באפריל 2011 הועמדו לדין פלילי בידי התביעה הצבאית 190 נאשמים, חיילים וקצינים, בעבירות הקשורות לפגיעה באזרחים פלסטינים ורכושם. ביחס ל-9 נאשמים ההליכים המשפטיים עדיין מתנהלים או שתוצאותיהם לא נמסרו ליש דין.

מתוך 181 הנאשמים שתוצאות ההליכים בעניינם ידועות ליש דין, רובם המכריע (163 נאשמים, שהם 90%) הורשעו עם תום ההליכים המשפטיים בעניינם. תשעה מהנאשמים זוכו (5%), וכתבי האישום שהוגשו נגד 11 נאשמים אחרים בוטלו או הומרו בהעמדה לדין משמעת.

הרשעת חיילים בקשר למות אזרחים

בשנים 2002-2009 נפתחו במצ"ח 173 חקירות שעניינן חשד להרג אזרחים פלסטינים שלא כדין בידי חיילי צה"ל.²⁹ רק 14 מתיקי החקירה הללו הניבו כתבי אישום, והללו הוגשו נגד 19 נאשמים.

עד אפריל 2011 הסתיימו ההליכים המשפטיים בעניינם של 18 מבין 19 הנאשמים. נאשם אחד זוכה, כתב האישום נגד נאשם אחר בוטל, ו-16 הנאשמים הנותרים הורשעו בעבירות שונות.

כתבי האישום שהוגשו עסקו באירועים שבהם נהרגו 17 אזרחים פלסטינים מאז תחילת האינתיפאדה האחרונה. בכתב האישום האחרון שהוגש בעניין זה הואשם סמ"ר ס', חייל מחטיבת גבעתי, בעבירות של הריגה והתנהגות שאינה הולמת. כתב האישום ייחס לנאשם הריגת אדם שזהותו אינה ידועה במהלך "מבצע עופרת יצוקה", בעת שהמנוח צעד בקרב קבוצת אנשים שלפחות אחד מהם הניף דגל לבן.³⁰

29. ממשלת ישראל פרסמה כי בשנים 2002-2008 נפתחו במצ"ח 162 חקירות שעניינן מקרי מוות של אזרחים פלסטינים (מקור נתון זה: State of Israel, The Operation in Gaza: Factual and Legal Aspects. July 2009. P. 110, para. 295). לסך זה נוספו 11 חקירות שנפתחו בשנת 2009 (מקור הנתון: מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 26 באפריל 2010). דובר צה"ל נמנע ממסירת נתונים בדבר חלוקת תיקי מצ"ח שנפתחו בשנת 2010 לקטגוריות, ועל כן אין בידינו נתון הנוגע למספר תיקי החקירה שנפתחו בשל מותם של פלסטינים בשנת 2010.

30. מט/816/10 התובע הצבאי נ' סמ"ר ס'.

אף על פי ש-16 נאשמים הורשעו עד כה בעבירות שונות בעקבות חקירות שנפתחו לביור נסיבות הריגתם של אזרחים, רק חמישה מהם הורשעו בעבירות שנקשרו במפורש בפסק הדין למותם של אזרחים: שלושה פלסטינים ואזרח בריטי אחד.³¹ בעניינם של נאשמים אחרים ציין בית הדין הצבאי במפורש כי התביעה הצבאית לא הצליחה להוכיח את הקשר בין מעשי הנאשמים לבין מותם של האזרחים בנסיבות שיוחסו לנאשמים בכתבי האישום המקוריים.³²

31. שני נאשמים נוספים הורשעו בעבירות שקשורות לנסיבות לשבש חקירה. קצין אחד הורשע בגרימת מותו ברשלנות של בן 16 (מז/135/03) **התובע הצבאי נ' סרן צבי קורצקי** וכן פס"ד בערעור ע/64/04; חייל הורשע בהריגת אזרח בריטי ובעבירות נוספות, וחברו הורשע בעבירות הנוגעות לשיבוש החקירה (דר/10/04) **התובע הצבאי נ' סמל תייסיר הייב** וכן פס"ד בערעור ע/96/05; דר/7/04) **התובע הצבאי נ' סמל עימאד עטאונה**; שני חיילים הורשעו בקשר להריגתו של תושב הכפר יאמון, האחד בגרימת מוות ברשלנות ושניהם בעבירה של מסירת ידיעות כוזבות והתנהגות שאינה הולמת (צפ/450/04) **התובע הצבאי נ' סמ"ר דג"א**; צפ/451/04) **התובע הצבאי נ' סמ"ר ר"א** וכן פס"ד בערעור ע/154/04; שני קצינים זוטרים הורשעו בעבירה של התרשלות בשל חלקם במותו של פעוט מפליטת צרור ממא"ג (צפ/186/04) **התובע הצבאי נ' סג"מ צבי ויניק וסג"מ דור גלזל**, וכן פס"ד בערעורו של סג"מ ויניק ע/59/05. ראו בדוח **חריגים**, עמ' 47-52.
32. להרחבה בעניין זה ראו **חריגים**, עמ' 43-61. מאז פרסומו של **חריגים** ניתנו פסקי דין בענייניהם של שני נאשמים נוספים שהאשמו בתחילה בקשר למותם של שני אזרחים פלסטינים. בשני המקרים הללו הורשעו הנאשמים בעבירות שונות בלי לקשור את הרשעתם למותם של המנוחים. בתיק ביד"צ מרכז מר/186/04 הואשם רס"ל ג"א בעבירות שנוגעות למותו של הנער עומר מטר, בן 14, ולפציעת חברו בן ה-16 בחודש מרס 2003 (ראו **חריגים**, עמ' 49). הנאשם הודה בכתב אישום מתוקן והורשע בעבירה של שימוש בלתי חוקי בנשק ונידון לשלושה חודשי מאסר על תנאי ולהורדה לדרגת טוראי. סמ"ר ל"י הורשע בתיק מר/158/03 (ראו **חריגים**, עמ' 48) בעבירה של חריגה מסמכות עד כדי סיכון חיים או בריאות ונידון לשבעה חודשי מאסר על תנאי ולקנס בסך 1,000 ש"ח.

פרק ב'

התחקיר המבצעי מסכל חקירה פלילית

"סוגיית התחקיר והחקירה, אני אומר עוד פעם, יש את המתח הזה, האינהרנטי הזה, ביניהם. [...] ואנחנו מודעים גם לאפשרויות שלפעמים יכולים להיות תיאומים כאלה בין החיילים וזה עלול לשבש וזה עלול לעכב או לפגום לנו בחקירה. אבל זה האתגר שלנו כחוקרים, בסוף להגיע לחקר האמת, על בסיס המדיניות הקיימת. זאת אומרת, אני לא יכול לשנות את המדיניות. אז חלק מהמדיניות עכשיו משתנה. באירועי מוות, ואין לי ספק שזה יעשה איזשהו הבדל, אבל אנחנו כפופים גם למדיניות מסויימת..."³³

(קצין משטרה צבאית ראשי, בעדותו בפני ועדת טירקל)

מקומו של התחקיר המבצעי בהליך ה"בירור"

במקרים שבהם תלונה שהועברה למצ"ח או לפרקליטות הצבאית נוגעת לאירוע שהתרחש במהלך פעילות מבצעית, המדיניות הנוהגת היא לקיים הליך של "בירור" בטרם תורה הפרקליטות הצבאית על קיום חקירה פלילית. במקרים שבהם הוגשה התלונה במצ"ח מוקפא הטיפול בה עד לסיום הליך הבירור בפרקליטות הצבאית. כפי שמציינת הפרקליטות הצבאית, מרכיבו העיקרי של ה"בירור" הוא בחינתו של "תחקיר מבצעי" שנערך בידי אנשי צבא, שהם בדרך כלל חלק משרשרת הפיקוד של היחידה המעורבת:

"[...] תחילה ייערך, באמצעות תחקיר מבצעי, בירור ראשוני של נסיבות האירוע - **בעיקר מנקודת מבטם של הכוחות המעורבים** - ועל בסיס ממצאיו (ונתונים זמניים נוספים) תתקבל החלטה האם עולה חשד לביצוע עבירה פלילית המצדיק להורות על פתיחה בחקירת מצ"ח."³⁴

בשנים האחרונות פנה יש דין כמה פעמים אל דובר צה"ל בבקשה לקבל מהפרקליטות הצבאית נתונים בדבר מספר התחקירים הצבאיים שנבחנו בפרקליטות הצבאית, ומספרם של אלה שלאחר עיון בהם הפרקליטות הצבאית מורה על חקירה פלילית.³⁵ תשובתו החוזרת ונשנית של דובר צה"ל

33. פרטוקול עדותו של תא"ל מאיר אוחנה, קצין משטרה צבאית ראשי, בפני ועדת טירקל. 14 באפריל 2011. עמ' 36.

34. הפרקליט הצבאי הראשי, **נייר עמדה שני מטעם הפרקליטות הצבאית**, עמ' 13 (ההדגשה שלנו). לביקורת על הליך זה ראו: יש דין, **החובה לחקור**; יש דין, **חריגים**; בצלם, **חוסר אחריות**; האגודה לזכויות האזרח בישראל, **האם המנגנון לחקירת הפרות של דיני הלחימה הנוהג תואם את חובותיה של מדינת ישראל?** (נייר עמדה, 28 במרס 2011); פרופ' יובל שני, דר' עמיחי כהן ועו"ד עדו רוזנצוויג, **מסמך תגובה מטעם החוקרים בפרויקט "טרור ודמוקרטיה" של המכון הישראלי לדמוקרטיה בנושא חקירת טענות או חשדות על אודות הפרת דיני הלחימה** (10 בפברואר 2011);

Human Rights Watch, Promoting Impunity: Israel's failure to investigate wrongdoing (June 2005).

35. השאלה נכללה בבקשות למידע שהעביר יש דין לדובר צה"ל ב-15 במרס 2007, ב-28 בדצמבר 2009 וב-2 בפברואר 2010.

לפניות יש דין היא שנתונים בעניין זה אינם נאספים בפרקליטות הצבאית,³⁶ אך בעדותו בוועדת טירקל הציג הפצ"ר נתונים בעניין זה מהשנים האחרונות: ב-30 מקרים מתוך 267 תחקירים שנבחנו בידי הפרקליטות לעניינים מבצעיים (החל בסוף 2007) הוחלט על פתיחת חקירות פליליות,³⁷ כלומר ב-89% מהמקרים שבהם נבחן תחקיר מבצעי שנערך על אודות אירוע שהתקבלה תלונה לגביו הוחלט שלא לפתוח בחקירה פלילית.

התחקיר המבצעי הוא כלי לימודי

מרכזיותו של התחקיר המבצעי בהליך ה"בירור" הופכת אותו במקרים רבים לכלי הבדיקה היחיד של תלונה. אמנם הפרקליטות הצבאית טוענת שתהליך ה"בירור" כולל, פרט לתחקיר המבצעי, גם גביית עדויות על ידי מצ"ח וקבלת קטעי עיתונות או חומר מארגוני זכויות אדם, אבל הניסיון מלמד כי גביית עדויות של פלסטינים במסגרת הליך ה"בירור" היא נדירה. במקרים רבים שבהם זימנו חוקרי מצ"ח מתלוננים פלסטינים לשם גביית עדותם, בוטל לאחר מכן הזימון בשל הוראת הפרקליטות הצבאית להקפיא את חקירת מצ"ח עד סוף ה"בירור".³⁸

בפסיקת בג"צ הוכר תפקידו של התחקיר המבצעי בהפקת לקחים מקצועיים בידי הצבא:

"התחקיר המבצעי הינו ככלל הדרך המתאימה לחקירת אירוע שהתרחש במהלך פעילות מבצעית. הוא נערך, בדרך-כלל, על ידי גורמים מקצועיים הקרובים לנעשה בשטח, ומצויים בפעילות המבצעית. הוא מתרחש מיד בסמוך לאירוע, כשהאירוע עדיין טרי בזיכרונם של המשתתפים בתחקיר. הוא נעשה באופן בלתי אמצעי ובלתי מסורבל. הוא מהווה חלק אינטגרלי ממכלול הפעולה המבצעית הצה"לית מאז ראשית קיומו של צה"ל."³⁹

עם זאת, הן בג"צ והן בית הדין הצבאי לערעורים ציין את היותו של התחקיר המבצעי בראש ובראשונה כלי להפקת לקחים ולא כלי שנועד לשמש להליכים פליליים:

36. רק לאחרונה השיב דובר צה"ל במענה לפנייתנו: "במערכת הממוחשבת הפנימית של הפרקליטות הצבאית אין התייחסות ספציפית לפרטים הנדרשים, למשל: [...] מספר התחקירים המבצעיים שנבחנו על-ידי הפרקליטות הצבאית ומספר התחקירים אשר בעקבותיהם נפתחה חקירה פלילית. נוכח האמור לעיל לא ניתן לכמת את מספר התחקירים שהועברו מהיחידות השונות לגופי הפרקליטות הצבאית ומספר התחקירים אשר בעקבותיהם הוחלט על פתיחת חקירה פלילית לפי שנים וסוגי עבירות [...]". דובר צה"ל ציין כי בהתחשב באמור, שאלותינו בעניין זה במסגרת בקשת המידע לא תיענינה כיוון שהטיפול בהן מצריך "השקעת משאבים בלתי סבירה", בהתאם לסייג למסירת מידע המופיע בחוק חופש המידע (מענה דובר צה"ל לפניות יש דין, 10 במרס 2011). תשובה דומה מסר דובר צה"ל לפנייה זהה ב-26 באפריל 2009.

37. פרוטוקול עדותו של אלוף אביחי מנדלבליט, הפרקליט הצבאי הראשי, בפני ועדת טירקל. 11 באפריל 2011. עמ' 34.

38. ראו דוגמאות להלן.

39. בג"צ 6208/96 מור חיים ואח' נ' צה"ל ואח' (פד"י נב(3), 835, 834).

"מאז ומעולם נתפס התחקיר בצה"ל כחלק מהותי בתהליך של למידה, הבדוק את תהליכי התכנון והביצוע של הפעילות המתוחקרת, ואת היחס בין התכנון לבין שאירע בפועל. יחסים ותהליכים אלה מן הראוי שייבדקו לגבי כל פעולה צבאית - בשגרה, באימונים, ובפעילות מבצעית - בין היתר באמצעות תחקירים. התחקיר מאפשר הפקת לקחים ליישום מיידי, תוך כדי בחינה מתמדת של הנחות יסוד ומושכלות ראשונים, שלאורם פועלות יחידות צבאיות.

"[...] מאפיינים אלו של התחקיר מצויים, אפוא, במרחב הלימודי. זהו מרחב שונה ונפרד מהמרחב הפלילי. המרחב הפלילי עניינו מוגדר, רכיביו צופים פני עבר, תוך זיקה אל העתיד, אך זאת מתוך הפריזמה הפלילית. הכלים והסנקציות הפליליים עניינם בעבר, ב"מה שאירע". תכליתם ומטרותיהם שונות באופן מובהק מתכליתו של התהליך הלימודי, שהתחקיר במרכזו. התחקיר - כל תחקיר צבאי, ולרבות התחקיר המבצעי, נשוא דיונו - צופה פני עתיד, ועניינו העיקרי בשאלה "מה יהיה" מכאן ולהבא. נוכח חששם של המתוחקרים מפני הפללה עצמית, תנאי לימושו הוא, אפוא, בהרחקתו ובהפרדתו מהמרחב הפלילי; במובן זה, שורשיו של התחקיר באירוע שהתרחש בעבר, אך נופו וצמרתו - והעיקר, תכליתו - מוכוונים קדימה, נוכח פני העתיד. 'אמת מארץ תצמח' (תהלים פה, יב). תנאי לצמיחתה הוא, כאמור, תשתית אקלימית ראויה. הענן הפלילי, אם יפציע מעליה, יפגע בבית גידולה, ולא יאפשר לה לטעת שורשים ולצמוח."⁴⁰

התחקיר המבצעי, אם כן, אינו כלי שנועד לאסוף ראיות או לקבוע אחריות פלילית אישית, כי אם כלי בידי המפקדים שנועד להפקת לקחים מבצעיים וללמידה מכשלים ותקלות מבצעיות. תכונותיו של התחקיר המבצעי ואופן ביצועו נגזרים מתכליותיו אלה.

בדיקה פנימית: למעט במקרים חריגים, עורכי התחקיר המבצעי הם מפקדים בשרשרת הפיקוד של היחידה המעורבת בפעילות המתוחקרת או מפקדיהם מהיחידות הממונות. לזה מצטרפת העובדה שבמסגרת התחקיר המבצעי אין גוברים את עדויותיהם של קורבנות העבירה הפלסטינים או של עדי ראייה שאינם אנשי צבא. כך מהווה הליך הברור מנגנון של "בדיקה פנימית", שנעדר כל עצמאות ונערך רובו ככולו בתוך הגוף החשוד לכאורה בביצוע העבירה, גם אם הפרקליטות הצבאית היא שמקבלת את ההחלטה הסופית בדבר פתיחת חקירה.

המתחקר אינו חוקר: התחקיר המבצעי אינו מבוצע על ידי חוקרים. מי שאמונים על התחקיר המבצעי אינם אנשים שהוכשרו לכך ואין להם הכלים החקירתיים והפורנזיים הנדרשים לגילוי ראיות ולחשיפת האמת.

התחקיר אינו פומבי: על פי סעיף 539א(ב)(2) לחוק השיפוט הצבאי, "חומר התחקיר יהיה חסוי בפני כל אדם ואולם הוא יימסר, כולו או חלקו, רק לאותם גופים בצבא שהתחקיר דרוש להם לצורך מילוי תפקידם." העובדה שחומרי התחקיר ומסקנותיו חסויים בפני כל גורם חיצוני לצה"ל מונעת מקורבנות

⁴⁰ בית הדין הצבאי לערעורים ב"ש 42/03 התובע הצבאי הראשי נ' סמל אלדד בנימין, פסקאות 27-29. ראו גם פסק הדין בבג"צ 2366/05 אלנבארי נ' הרמטכ"ל ואח'.

עבירה, מארגוני זכויות אדם ומכל בעל עניין אחרים את האפשרות לערער על מסקנות התחקיר המבצעי, בפרט כאשר אלו אינן מביאות לפתיחה בחקירה.

התחקיר עלול לסכל חקירה: כאמור, חקירות פליליות מוקפאות עד תום הליך ה"בירור". במצב כזה, שבו הבירור נמשך זמן רב באמצעות התחקיר המבצעי, נפגמת האפקטיביות של חקירת מצ"ח, אם תיפתח. לא רק שהתחקיר איננו מקצועי אלא שבזמן התחקיר, הנערך בידי גורמים צבאיים שלא הוכשרו לטפל בחשדות לעבירות פליליות, נפגמת החקירה הפלילית העתידית:

1. בראש ובראשונה, יש חשש ממשי לתיאום עדויות בין החיילים המעורבים באירוע;
2. קיום ראיונות עם החיילים המעורבים הוא מעין "חזרה גרלית" לקראת החקירה הפלילית;
3. הזמן החולף עד לפתיחת חקירה פלילית מאפשר להשמיד או להעלים ראיות המצויות בזירה בלא יכולת לשחזרן, כך שבמקרים רבים חקירה שתיפתח מאוחר יותר לא תוכל למצוא עוד ראיות;
4. הזמן החולף עד לפתיחת החקירה אינו מיטיב עם זיכרונם של עדים ומהווה הזדמנות לבידוי ראיות.

"בירור" בטרם חקירה: הליך ממושך הפוגע ביעילות החקירה

ממד נוסף וחשוב של הפגיעה שפוגע הליך ה"בירור" בסיכוי לקיים חקירה מקיפה וממצה הוא התמשכותו. ב-80 הודעות מבין 192 האירועים שיש דין עוקב אחר הטיפול בהם בידי רשויות האכיפה הצבאיות קיבלו הפרקליטות הצבאיות או מצ"ח את החלטת הסופית אם לגנוז את התיק ללא חקירה, לסגור חקירה פלילית שנפתחה או להגיש כתב אישום.

ב-15 מההודעות האמורות החליטה הפרקליטות הצבאית לאחר הליך של "בירור" שלא לפתוח בחקירה פלילית כלל. ב-15 המקרים הללו, משך הזמן **הממוצע** שחלף ממועד מסירת ההודעה למצ"ח על האירוע ועד מועד מסירת החלטתה של הפרקליטות הצבאית⁴¹ על סגירת התיק בלי לקיים בו חקירה פלילית היה **קרוב לשנה וארבעה חודשים**.

← ב-5 בינואר 2008 ירו חיילים ששהו בג'פ ממוגן בכפר עזון אש חיה, כנראה בעקבות יידוי אבנים על רכבם. כתוצאה מהירי נפצע ברגלו מ"ס, בן 16, שהיה במקום. ב-30 במארס 2008 פנתה עו"ד נטלי רוזן מטעם יש דין לפרקליטות לעניינים מבצעיים וביקשה את בדיקת האירוע, בפרט בשאלה מדוע ירו החיילים אש חיה על אף ששהו ברכב ממוגן ומבלי שעשו שימוש באמצעים פחות קטלניים לפיזור הפגנות. ב-19 במאי 2009, שנה וחודשיים לאחר הפנייה לפרקליטות הצבאית, מסרה הפרקליטות לעניינים מבצעיים ליש דין כי בעקבות הבירור שנערך הורה הפצ"ר

41. האמור כאן מתייחס לתיקים שבהם נערך תהליך של "בירור" והתקבלה החלטה בפרקליטות הצבאית שלא לפתוח בחקירת מצ"ח. אין הכוונה כאן למקרים שבהם לאחר קבלת הודעה במצ"ח הוחלט בידי גורמי מצ"ח שלא לחקור את התלונה. יש דין טיפל בעשרה מקרים כאלה.

על פתיחת חקירה פלילית. יותר משנה וחצי לאחר ההודעה על פתיחת החקירה וכשלוש שנים לאחר האירוע, הודיעה מצ"ח ליש דין ב-28 בדצמבר 2010 כי תיק החקירה הועבר לטיפול הפרקליטות לעניינים מבצעיים. נכון לסוף אפריל 2011 טרם התקבלה החלטת הפרקליטות הצבאית בדבר גורל תיק החקירה.⁴²

← ב-21 במארס 2010 נורו ונהרגו בידי חיילים סלאח ומוחמד קוואריק, בני דודים תושבי הכפר עוורתא, באדמות משפחותיהם הסמוכות לכפר. לגרסתם של הירורים, חיילים מגדוד נחשון, כפי שהופצה בכלי התקשורת, בני הדודים ניסו לתקוף אותם בעזרת בקבוק שבור וקלשון.⁴³ כבר למחרת העביר יש דין הודעה למצ"ח שרון ושומרון בשם בני המשפחה, וב-23 במרס 2010 פנה עו"ד מיכאל ספרד מטעם יש דין לקצין פיקוח החקירות במצ"ח, לפרקליטה לעניינים מבצעיים ולתובעת הצבאית הראשית כדי לבקש מהם לקבל החלטה בדבר פתיחה בחקירת מצ"ח בתוך זמן קצר. היות שהליך הברור לא הסתיים במשך חודשים ותזכורות לבקשת יש דין להורות על פתיחת חקירה פלילית לא נענו, עתר יש דין לבג"ץ ב-25 באוגוסט 2010 בשמם של הורי ההרוגים בדרישה להורות לפצ"ר לפתוח חקירה פלילית לברור נסיבות מותם.⁴⁴ בתגובה מטעם המדינה נמסר כי ב-2 בספטמבר 2010 החליט הפצ"ר על פתיחה בחקירה פלילית, לטענת המדינה ללא קשר להגשת העתירה.⁴⁵

נכון ל-30 באפריל 2011 היו במעקב יש דין 11 תיקים בהליך של "ברור", וטרם התקבלה החלטת הפרקליטות הצבאית אם לפתוח בהם חקירה פלילית. בין מועד מסירת ההודעה בדבר האירועים הללו ובין 30 באפריל 2011 חלפו בממוצע 702 יום, שהם כמעט שנתיים. 6 מהתיקים הללו ממתניים להחלטה כבר יותר משנתיים, בשלושה מקרים חלפו בין שנה לשנתיים מאז נמסרה ההודעה, וההחלטה בשתי הודעות נוספות מתעכבת קצת פחות משנה.

← ב-12 בדצמבר 2008 היה י"ק, בן 14, בדרכו לביתו בחברון כאשר חייל שהסתתר מאחורי חביות ושהה במרחק של כחמישה מטרים מהנער קרא לו בעברית לגשת אליו. כאשר הסתובב הנער ופנה לעברו ירה החייל כדור "גומי" שפגע במצחו של י"ק, והלה צנח ואיבד מיד את הכרתו. יש דין מסר למצ"ח הודעה בכתב על האירוע ב-12 בינואר 2009. מאז ועד מועד כתיבת שורות אלה -

42. תיק יש דין 1390/08 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 210/09).

43. ראו למשל חנן גרינברג, "סוכל פיגוע קלשון: שני פלסטינים נהרגו במחסום", **Ynet**, 21 במרס 2010. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3865706,00.html>

44. בג"ץ 6246/10 פייסל קוואריק ואח' נ' הפרקליט הצבאי הראשי ואח'. העתירה זמינה באתר יש דין: <http://www.yesh-din.org/userfiles/file/Petitions/other%20>

45. יש דין הסכים למחיקת העתירה מכיוון שהשיג את מטרתו להביא לפתיחת חקירה פלילית, אך הגיש בקשה לפסיקת הוצאות נוכח התנהלות המשבים במשך יותר מחמשת החודשים שחלפו מיום האירוע ועד להודעתם על פתיחה בחקירה, אשר לא התירה בידי הוריהם של המנוחים כל ברירה אלא להגיש את העתירה. בית המשפט הורה על מחיקת העתירה ופסק הוצאות הוצאות לטובת העותרים. תיק יש דין 2067/10 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 130/10). <http://www.yesh-din.org/userfiles/file/Petitions/other%20petitions/Qawarik-bagatz.pdf>

שנתיים ושלושה חודשים לאחר מסירת הודעה - טרם התקבלה בפרקליטות לעניינים מבצעיים החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית של האירוע.⁴⁶

דוגמאות נוספות

תיק יש דין 1515/08: ה"בירור" נמשך קרוב לשלוש שנים בלי שנגבתה ולו עדות אחת

ב-6 ביולי 2008, סמוך לשעה 11:00 לפני הצהריים, הושלכו שני רימוני גז מדמיע לתוך בית משפחתו של כ"נ בכפר נעלין. הרימונים הושלכו לתוך הבית משני חלונות, שפונים לכיוונים שונים. באותה עת שהו בבית תשעה בני אדם, בהם ארבעה ילדים. הגז המדמיע התפזר בבית וגרם לבהלה בין יושביו. בעדות שמסר כ"נ ליש דין ציין כי בעת האירוע לא היו הפגנות באזור הבית, וכי הוא חושד בחיילים שאיישו עמדה סמוכה. ב-17 ביולי 2008 הוגשה בידי יש דין הודעה טלפונית בשם כ"נ במצ"ח ירושלים. חוקר מצ"ח ירושלים ביקש מנציגת יש דין, עו"ד נטלי רוזן, כי תסייע בתיאום מועד למסירת עדותו של כ"נ, אולם בקשה זו בוטלה מאוחר יותר בנימוק ש"התיק לא נחקר".⁴⁷

בדיקת האירוע בידי הפרקליטות לעניינים מבצעיים הסתיימה רק כשנתיים ועשרה חודשים לאחר שההודעה בדבר האירוע נמסרה למצ"ח: ב-8 במאי 2011 הודיעה הפרקליטות לעניינים מבצעיים ליש דין על ההחלטה שלא לפתוח בחקירה. והנה הנוסח המלא של הודעת הפרקליטות לעניינים מבצעיים:

1. מפנייתכם הטלפונית למצ"ח י-ם (מספר הודעה 650/08) עלה כי ביום 6 ביולי 2008, בשעות אחה"צ, התבצע ירי גומי וכדורי גז לעבר ביתו של [...], כשלאחר מספר דקות שני חלונות ביתו נופצו, ונזרקו לפני הבית שני רימוני גז, שעה ששהו בבית אשתו, ילדיו ואחייניו. ביום האירוע היה עוצר על הכפר שנמשך מספר ימים. לאחר הירי, הסתבר כי גם נורו ארבעה כדורים שניפצו את שמשת הרכב והסבו נזק לתא המטען שלו.

2. מקרא התלונה, בצירוף עיון במסמכים המבצעיים מלמד כי במסגרת הטלת עוצר על הכפר נעלין, בעקבות הפרות סדר קשות שהתחוללו במקום, בוצע שימוש מבוקר באמצעים לפיזור הפגנות אלימות, שכללו יידי אבנים ובקבוקי תבערה והצתת צמיגים בוערים, כנגד כוחות הביטחון - צה"ל, מג"ב ומשטרת ישראל. אף מלשון התלונה, עולה כי ירי הגז והגומי לא כוון במקור אל פנים הבית אלא מחוצה לו. גם הנזק שהוסב לרכב ולתא המטען מארבע יריות כנטען, לאו דווקא נגרם מירי כוחות הביטחון, ולא ניתן לומר בוודאות כי כוון במזיד.

46. תיק יש דין 1686/08 (הודעה 1237/08 במצ"ח באר שבע).

47. תיעוד שיחה בין יודית אבידור, רכזת מתנדבים ביש דין, לחוקר מצ"ח ירושלים מ-2 בספטמבר 2008. תיק יש דין 1515/08.

3. על כן, לא מצאתי, אפוא, חשד לפלילים במקרה דנן המצדיק פתיחת חקירה.⁴⁸

אם כך, הליך ה"בירור", שנמשך קרוב לשלוש שנים, נשען אך ורק על פרטי האירוע הבסיסיים שמסרו נציגי יש דין טלפונית למצ"ח ועל עיון ב"מסמכים המבצעיים": המתלוננים לא קיבלו אפשרות לשטוח את תלונתם המפורטת בפני חוקר מצ"ח (על אף הכוונה המוקדמת לאפשר זאת), והפרקליטות קיבלה החלטה בדבר גורל התיק על בסיס מסמכים צבאיים, מבלי שייחקר ולו אדם אחד: חייל, מתלונן או עד ראייה אחר. במיוחד בולטת העובדה שלטענת הפרקליטות אירע המקרה בשעות אחר הצהריים, בעת קיומן של "הפרות סדר קשות" בכפר, בעוד שלדברי המתלונן היתה השעה 11:00 לפני הצהריים ולא היו באזור הפרות סדר. לאחר עיון בחומר מצא הצוות המשפטי של יש דין כי נוכח הזמן הממושך שחלף מאז האירוע, אין טעם לדרוש פתיחת חקירה פלילית וביצוע פעולות לאיתור החיילים המעורבים וחקירתם.

תיק יש דין 1588/08: יש דין מתבקש להציג ראיות כתנאי לשקילת חקירה

ב-13 בספטמבר 2008 הלך ח"ח, תושב הכפר תוקוע שבאזור בית לחם, מבית הוריו לבית דודו, מרחק כעשרים מטרים. בעת שהלך בדרך עבר לידו ג'יפ צבאי. לדברי עדי ראייה שהיו במקום, כאשר עבר הג'יפ סמוך לנער נשמעה ירייה אחת וח"ח התמוטט. הוא הובהל למרפאה בעיירה ומשם לבית חולים בבית ג'אלה, שבו נקבע מותו מפגיעת קליע בלבו.

ב-21 בספטמבר 2008, לאחר שיש דין גבה את עדותו של עד ראייה וקיבל ייפוי כוח מאביו של המנוח, מסר מתנדב הארגון פרופ' יוסף מורין הודעה טלפונית לבסיס מצ"ח ירושלים, ובה פרטים כלליים על אודות האירוע.⁴⁹ ב-16 בפברואר 2010, כשנה וחצי לאחר האירוע, מסרה ליש דין סא"ל סיגל משעל-שחורי, הפרקליטה לעניינים מבצעיים, כי הפצ"ר החליט ש"אין מקום להורות על פתיחה בחקירת מצ"ח".⁵⁰ החלטה זו נשענה על הליך בירור שבמסגרתו נבחנו הפרטים הכלליים שהעביר יש דין בהודעתו (ואולי גם פרטים שהעבירו ארגוני זכויות אדם אחרים), כמו גם "חומרים מבצעיים" (קרי תחקיר מבצעי) שהועברו בידי היחידה המוערבת באירוע. חוקרי מצ"ח לא גבו את גרסאותיהם של עדי ראייה לאירוע - פלסטינים או חיילים - או של בני משפחתו של המנוח.

החלטת הפצ"ר שלא לחקור את הריגתו של ח"ח הוסברה בתוצאות הליך הבירור (שנשען כאמור על חומרים כתובים בלבד ולא על גביית עדויות כלשהן והערכת משקלן), שלפיהן ביום האירוע נכנס כוח

48. מכתבה של רס"ן ד"ת, סגן הפרקליט לעניינים מבצעיים, לעו"ד אמילי שפר מהצוות המשפטי של יש דין, 8 במאי 2011. תיק יש דין 1515/08 (הודעה 650/08 במצ"ח ירושלים).

49. הודעה 857/08 במצ"ח ירושלים.

50. עם זאת, הפרקליטה לעניינים מבצעיים העבירה ל"בצלם" הודעה בדבר החלטת הפצ"ר שלא לפתוח בחקירת האירוע כבר ב-11 באוקטובר 2009.

צבאי לכפר בעקבות ידיו אבנים על כביש סמוך שגרם לפציעת שתי תיירות. לפי גרסת "גורמי הצבא הרלבנטיים", לאחר כניסת הכוח הצבאי לכפר החלה הפרת סדר אלימה ו"משנקלע הכוח למצב שהיה עלול להדרדר לכדי סכנת חיים על חייליו, הגיב הכוח בירי כדור בודד שבוצע **שלא לעבר מפרי הסדר** במטרה שלא לסכן אדם."⁵¹

בעקבות הודעה זו הגיש יש דין ערר על החלטת הפצ"ר. בין השאר ציינה עו"ד אמילי שפר:

"להבנתנו, החלטה שלא לפתוח בחקירה כלל באירוע של הריגה מירי אינה סבירה כאשר היא מתבססת על גרסה אחת וכשיש בנמצא גרסה נוגדת, מפלילה, ובהיעדר סיבה אפריוורית להעדיף אחת מהן. עצם העובדה כי במקרה דנן ישנן גרסאות שונות לגבי התרחשות האירוע, ונוכח העובדה שעדי הראייה מתארים ירי קטלני בלתי נחוץ שנסתר רק על ידי גרסת החיילים החשודים, יוצר את הרף שמחייב את חקירת האירוע. נוסף על כך את המובן מאליו שמבלי לחקור את עדי הראייה השונים (אזרחים ולוחמים) לאירוע, תוך שימוש במפות ושרטוטים של הזירה, אין אפשרות להסיק מסקנה סופית לגבי נסיבות המוות."⁵²

בתשובה לערר, שהתקבלה קרוב לשנה לאחר הגשתו, השיבה התובעת הצבאית הראשית כי מהפרטים הכלליים שמסר יש דין טלפונית לחוקר מצ"ח ירושלים "לא ניתן ללמוד כי היו עדי ראייה לאירוע", וכי ה"חומרים המבצעיים" שבחן הפצ"ר נשענו על עדות ראייה. התובעת הצבאית הראשית ציינה כי תנאי לשקילה מחודשת של ההחלטה שלא לפתוח בחקירה פלילית של האירוע הוא כי יש דין יעביר לפרקליטות הצבאית את "גרסאותיהם הראשוניות של עדי ראייה לאירוע". עוד דרשה התובעת הצבאית הראשית לקבל הסבר "מדוע זה נודע על קיומם (של עדי הראייה) רק עתה."⁵³

תיק יש דין 1702/09: פער בגרסאות הפלסטינים והחיילים מחייב חקירה

ב-28 בדצמבר 2008 התקיימה בכפר נעלין הפגנה שבמהלכה נהרג ע"ח מפגיעת קליע בלבו, וצעיר אחר, מ"ח, נפצע באורח קשה מפגיעת קליע בראשו ומת מפצעיו כעבור שלושה ימים. עדי ראייה פלסטינים וישראלים שהיו במקום טענו בעדויותיהם ליש דין כי הירי בוצע מנשק חי, בכינון ישיר, מטווח של כ-150 מטרים ומבלי שנשקפה לכוח הצבאי סכנת חיים. עוד ציינו עדי הראייה כי הירי הקטלני בוצע בלי שקדם לו שימוש באמצעים לא קטלניים לפיזור הפגנות.

51. הודעת הפרקליטה לעניינים מבצעיים, סא"ל סיגל משעל-שחורי, לעו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דין, 16 בפברואר 2010. ההדגשה במקור.

52. ערר על ההחלטה שלא לפתוח בחקירת מצ"ח בעניין נסיבות מותו של ח"ח בכפר תוקוע ב-13 בספטמבר 2008. מכתבה של עו"ד אמילי שפר אל עו"ד סיגל משעל שחורי, הפרקליטה לעניינים מבצעיים, 18 באפריל 2010. ההדגשה במקור.

53. מכתבה של אל"מ ז'נה מודזגברישוילי, התובעת הצבאית הראשית, אל עו"ד אמילי שפר. 29 במרס 2011.

הודעה על אודות האירוע נמסרה לחוקרת פ' במצ"ח שרון ושומרון ב-18 בינואר 2009 (הודעה מס' 30/09). ב-8 בפברואר 2009 השיב רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח לפניית יש דיין כי "הטיפול בנושא הועבר להחלטת הפרקליטות לעניינים מבצעיים". פניות חוזרות שפנה יש דיין לפרקליטות לעניינים מבצעיים בבקשה להתעדכן בדבר מצב הטיפול בתיק לא נענו כלל, או שנענו כי "התיק בטיפול".

ב-14 באוקטובר 2010, במסגרת מענה לפנייה מרוכזת של יש דיין באשר למצב הטיפול ב-89 תיקים שונים שבטיפול הפרקליטות לעניינים מבצעיים, הודיעה רס"ן דורית תובל, סגנית הפרקליט לעניינים מבצעיים, על ההחלטה שלא לחקור את האירוע בחקירה פלילית:

"התיק נסגר לאחר בדיקת התייחסות הגורמים הצבאיים. ביום 28 בדצמבר 2008, הסלימה הפרת סדר בנעלין עד כדי תחושת סכנת חיים לכוח, כשלעברו הושלכו אבנים כבדות ע"י המון מוסת. אחד החיילים עשה שימוש בתחמיש [כלומר כדור ללא קליע - יש דיין], ובהמשך, בירי חי לאוויר. משאלה לא הועילו, בוצע ירי לעבר חומת מפגע - ירי אשר הוביל, ככל הנראה, לפגיעות בפלסטינים, בעומדם מאחורי החומה. נוכח האמור לעיל הוחלט שלא לפתוח חקירת מצ"ח".

יש דיין הגיש ערר על ההחלטה שלא לפתוח בחקירה, החלטה שנמסרה לארגון כשנה ועשרה חודשים לאחר שנמסרה למצ"ח הודעה על האירוע. בין השאר כתבו עורכי הדין מיכאל ספרד ואמילי שפר:

"ההבדל בין הגרסה של עדי הראייה וגרסת החיילים הוא גדול, כפי שניתן לראות, והאבסורד בשיטת העבודה של הפרקליטות לעניינים מבצעיים מודגם בו היטב: החלטתכם שעונה על תחקיר מבצעי שאינו כולל עדויות של עדי ראייה אזרחיים, וברור שכששומעים אך ורק את גרסת החיילים מקבלים רושם שאין מקום לחקירה. אך לא כך הדבר. [...] העובדה כי קיים שוני גדול בין הגרסאות רק תומכת בחובה לפתוח בחקירה של נסיבות האירוע לשם בירור האמת. קל וחומר כאשר מדובר באירוע עם תוצאות כה חמורות."⁵⁴

עוד דרשו עורכי הדין מטעם יש דיין הסבר על פרק הזמן הממושך - יותר משנה וחצי - שנדרש לפרקליטות לעניינים מבצעיים לקבל החלטה לאחר מסירת ההודעה למצ"ח. תשובת הפרקליט לעניינים מבצעיים, שדחתה את הערר, היתה מיתממת:

"ההחלטה שלא לפתוח בחקירת מצ"ח התקבלה במהלך חודש ספטמבר 2010 ע"י הפצ"ר (כשזכור, מדובר היה בתקופת "חגי תשרי"). סמוך לאחר ההחלטה, עודכנתם על טעמי ההחלטה. ברי כי טענתכם לפיה העדכון הגיע אליכם באיחור של כשנה וחצי בטעות יסודה. אמנם ימים ספורים לאחר האירוע נמסרה לבסיס מצ"ח ירושלים הודעה אודותיו ממר אלחנן מארגון יש דיין אולם הטיפול בהודעה הוקפא לאור בחינתה של הפרקליטות הצבאית לעניינים מבצעיים את האירוע, כנגזר מאופיו המבצעי".

⁵⁴ ערר על ההחלטה שלא לפתוח בחקירת נסיבות הריגתם של ע"ח [...] ומ"ח [...], הודעת מצ"ח ירושלים 30/09. מכתב עו"ד מיכאל ספרד ועו"ד אמילי שפר לסא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, 15 בנובמבר 2010.

אשר לטענות יש דין בדבר סבירות ההחלטה שלא לפתוח בחקירה פלילית לשם בחינת הפער בין גרסאות החיילים לגרסאותיהם של עדי ראייה במקום, השיב הפרקליט לעניינים מבצעיים:

"הטענות שהועלו בדבר חשד להפרה של הוראות הפתיחה באש נבחנו בקפידה, על סמך התייחסות הגורמים הצבאיים לאירוע, כמו גם לאור המידע שנכלל בפנייתכם ובפניות של ארגוני זכויות אדם נוספים. לאחר בדיקה מעמיקה ודקדנית של מכלול הטענות, כמו גם התייחסות גורמי הצבא, ולאחר שהתברר באופן חד משמעי כי ארבה לכוחות סכנת חיים, הרי שהם היו רשאים לעשות שימוש אף בירי חי לשם הסרת הסכנה. בהתאם, משלא נמצא כל חשד לביצוע עבירה פלילית על-ידי מי מהמעורבים באירוע, הוחלט כי אין מקום לפתוח בחקירת מצ"ח."⁵⁵

---

55. תשובת סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לערר שהגיש יש דין, 1 בדצמבר 2010.

פרק ג'

אין בסיסי מצ"ח בגדה

"ואני לא חושב שאנחנו צריכים להיות בשטח עצמו, להקים בסיסים, רק בשביל העניין הזה של תהיה גישה למתלונן, כי הרי אנחנו לא מדברים פה במספרים גדולים."
(קצין משטרה צבאית ראשי, בעדותו בפני ועדת טירקל)⁵⁶

יחידה החוקרת אירועים בשטחים אך אין לה בסיס בהם

למצ"ח אין כמעט בסיסים בשטחים הכבושים.⁵⁷ היעדרם של בסיסים בשטח שבו מתרחשות העבירות שאותן מצ"ח אמורה לחקור היא מכשול של ממש העומד בדרכם של פלסטינים המבקשים להגיש תלונות או להעיד בפני חוקרי מצ"ח.

בהיעדר יכולת להגיע פיזית אל דלפק קבלה בבסיס מצ"ח, האפשרויות העומדות בפני פלסטינים המבקשים להביא לפתיחתה של חקירה שתברר את נסיבות הפגיעה בהם היא לפנות במכתב למצ"ח או לפרקליטות הצבאית, להתקשר בטלפון אל בסיס מצ"ח, או לבוא ולהגיש תלונה אצל שוטר המוצב במת"ק האזורי או בתחנת משטרת ישראל.

התוצאה היא כי במקרים מעטים בלבד - כ-9 אחוזים מכלל ההודעות שהתקבלו במצ"ח בשנים 2008-2009 - תלונותיהם של אזרחים פלסטינים מגיעות למצ"ח ללא "גורמים מתווכים" ומסייעים כלשהם.

---

56. פרוטוקול עדותו של תא"ל מאיר אוחנה, קצין משטרה צבאית ראשי, בפני ועדת טירקל. 14 באפריל 2011. עמ' 42.

57. בסיס מצ"ח ירושלים הועבר אמנם לפני שנים אחדות ממחנה שנלר שבתוך העיר למחנה ענתות הסמוך לה ומצוי בגדה המערבית, אולם ככלל מתלוננים פלסטינים אינם מוזמנים להגיע לבסיס זה השוכן בתוך בסיס צבאי גדול. באף לא אחד מהתיקים שאת הטיפול בהם מלווה יש דין הוזמנו מתלוננים פלסטינים לבסיס מצ"ח ירושלים בענתות.

טבלה 4: קבלת הודעות במצ"ח על פי מוסר ההודעה, 2008–2009⁵⁸

2008	2009	
34	44	אזרח פלסטיני
142	104	ארגוני זכויות אדם
107	96	משטרת ישראל
72	101	יחידה צבאית
74	64	הפרקליטות הצבאית
3	6	הרשות הפלסטינית
432	415	סה"כ

במקרים שבהם חוקרי מצ"ח צריכים לזמן אליהם מתלוננים ועדים פלסטינים, נעשה הזימון באמצעות פנייה טלפונית - במקרים רבים באמצעות משרדי התיאום והקישור הצבאיים המצויים ברחבי הגדה - או באמצעות ארגוני זכויות אדם או עורכי דין פרטיים שמייצגים את קורבנות העבירה.⁵⁹

קשיים בהגשת תלונות במת"קים

מתלוננים המגיעים אל מתקני התיאום והקישור (מת"קים) בתקווה להגיש תלונה, מוצאים לעתים כי השוטר המוצב במת"ק לא הגיע למקום באותו יום, ונאלצים לשוב כלעומת שבאו. במקרים מסוימים נעדר השוטר תקופה ארוכה ללא מחליף.

← ב-9 ביולי 2008 פנה היועץ המשפטי של יש דין, עו"ד מיכאל ספרד, אל מפקד מרחב שומרון, לאחר שהתברר כי השוטר המוצב במת"ק חווארה, כ"ח, יצא לחופשה עד 20 ביולי 2008. כיוון שלא הוצב במקומו מחליף, לא יכלו הפלסטינים שבאו למת"ק להגיש תלונות על עבירות של אזרחים ישראלים או אנשי כוחות הביטחון נגדם. בעקבות התערבות יש דין, ולאחר שנציגי הארגון נדחו שוב ושוב ללא פתרון לסוגיית הגשת התלונות במת"ק שכם באותה תקופה, בא למת"ק ב-17 ביולי 2008 חוקר, כדי לגבות תלונות ממתלוננים שבואם תואם מבעוד מועד. לאחר שובו של כ"ח מחופשתו ביקשו שישה מתלוננים להגיש תלונה ב-29 ביולי 2008, אולם מפניית יש דין לכ"ח התברר כי עקב יציאת סגל המת"ק לטיול בן יומיים לא ניתן יהיה להגיש תלונות באותו יום.⁶⁰

58. מקור הנתונים: מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 26 באפריל 2010. לבקשת יש דין לקבל נתונים מקבילים ביחס לשנת 2010 סירב דובר צה"ל (במכתבו מ-10 במרס 2011) בטענה כי מתן מענה לבקשה זו יחייב "בדיקה ידנית, שתגרום להקצאת משאבים בלתי סבירה".

59. מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 28 באוקטובר 2007.

שבת, 18 באוגוסט 2007 אחר הצהריים, עצר רכב צבאי סמוך לביתו של א"ח בכפר בית איבא שבמחוז שכם. כעבור דקות אחדות נזרק רימון גז מדמיע אל תוך ביתו של א"ח, ששהה בו עם שלושה מילדיו, בני 10 עד 13. בני הבית נמלטו החוצה כשהם סובלים מהשפעותיו של הגז המדמיע שהתפזר בחלל, וא"ח ראה כי הרכב עזב את המקום. כבר באותו יום דיווח א"ח טלפונית למת"ק הפלסטיני על האירוע. על המשך מאמציו להגיש תלונה על האירוע סיפר א"ח ליש דיין:

"למחרת בבוקר הגעתי למחסום ודיברתי עם הקצין שהיה שם, אבל הוא לא התייחס אלי. במקרה היו במקום שתי נשים ממחסום-ווטש ששמעו אותי מדבר עם החיילים וביקשו לשמוע את הסיפור. באותו יום הלכתי למת"ק הפלסטיני הצבאי בשכם ושם מסרתי עדות. המת"ק הפלסטיני העביר תלונה למת"ק הישראלי.

"אתמול, 25 באוגוסט 2007, התקשרו אלי מהמת"ק הפלסטיני בשעה תשע בבוקר ואמרו לי ללכת למת"ק [הישראלי] בחווארה כדי להגיש תלונה. הלכתי לחווארה בשעה עשר בבוקר. [כשהגעתי] אמרתי לשני החיילים שהיו בשער שאני רוצה לפגוש את כ' [שומר המוצב במקום]. חייל שאל אם אני מדבר עברית. עניתי שלא ואז אמרו לי, "אם אתה לא יודע לדבר עברית לך הביתה". עזבתי והלכתי הביתה. הודעתי על כך למת"ק הפלסטיני והם שאלו אם אני עדיין מעוניין להגיש תלונה. עניתי שאם ילוו אותי אני מוכן ללכת."⁶¹

ב-28 באוגוסט 2007 מסרה מתנדבת יש דיין הודעה טלפונית לבסיס מצ"ח שרון ושומרון בדבר ידיו רימון הגז לתוך בית המשפחה. לבקשת חוקר מצ"ח א' ובהסכמת המתלונן העביר יש דיין למצ"ח את מספרי הטלפון של המתלונן כדי לתאם את גביית עדותו. רק ב-23 בספטמבר 2007 התקשר אדם מטעם מצ"ח לא"ח, וביקש כי יבוא למסור את עדותו במת"ק שכם הסמוך לכפר חווארה.

אובדן תלונות במעבר ממשטרת ישראל למצ"ח

במקרים שבהם מגישים פלסטינים את תלונתם אצל השוטר המוצב במת"ק האזורי, אמור השוטר שקיבל את התלונה להעבירה אל מצ"ח. עם זאת, בכמה מהמקרים שתיעד יש דיין, תלונות שהוגשו בידי פלסטינים אצל שוטרי מת"ק אבדו ולא הגיעו מעולם ליעדן. כך למשל, מאמצים מרובים לברר את מצב החקירה בכמה תלונות שהוגשו בשנת 2005 אצל שוטרי משטרת ישראל ונועדו להיות מועברות לטיפול מצ"ח העלו בסופו של דבר כי התלונות אבדו, ולטענת מצ"ח לא התקבלו אצלם מעולם.⁶²

60. מכתב עו"ד מיכאל ספרד אל נצ"מ אלברט אחיון, מפקד מרחב שומרון במחוז ש"י של משטרת ישראל, 29 ביולי 2008.

61. מעדותו של א"ח בתיק יש דיין 1310/07. העדות נגבתה בידי רחל אפק ב-26 באוגוסט 2007 בכפר בית איבא.

62. מכתבו של אל"מ מאיר אוחנה, מפקד מצ"ח, אל עו"ד מיכאל ספרד, 10 בספטמבר 2006.

← אחד האירועים הללו אירע ב-18 במארס 2005, כאשר ארבעה מתושבי הכפר דיר ניד'אם נעצרו לאחר עימות בינם לבין תושבים מההתנחלות חלמיש שתפסו חלקת אדמה השייכת לתושבי הכפר. הפולשים עקרו מטעים וגידרו את החלקה באופן שמנע מבעליה לגשת אליה ולבצע עבודות במעיין המצוי בה. אחד התושבים סיפר בעדותו ליש דין על השתלשלות הדברים לאחר שכוח צבא הגיע למקום:

"החיילים העמידו את כולנו עם הפנים לגדר שליד המעיין. הם ביקשו מכל האנשים שהיו שם אתי את תעודות הזהות, בדקו אותם ואמרו להם ללכת. חייל אחד ניגש אלי, לקח אותי והתחיל להרביץ לי. אני יכול לזהות אותו אבל לא יודע את שמו. באותו זמן בא המפקד ואמר לחייל להפסיק להרביץ לי. המפקד אמר לי לשכב על הרצפה ואזק לי את הידיים. הם לקחו עוד שלושה חברים שלי מהקבוצה: ב', מ' ונ', ואזקו גם אותם. לקחו את כולנו לג'יפ.

"שני חיילים עלו איתנו לג'יפ, קשרו לנו את העיניים בחולצות שלנו והרביצו לנו. הייתי עם עיניים קשורות ולא ראיתי מי הרביץ לנו. הגענו למחנה הצבאי ליד חלמיש והכניסו אותנו לחדר. דחפו אותנו לפינה והתחילו להרביץ לנו. כל חייל שעבר שם הרביץ לנו. אני לא יודע כמה חיילים. בזמן הזה נכנסו אנשים ושאלו את החיילים למה מרביצים לנו. הבנתי מה הם אמרו. החיילים אמרו לאנשים שאנחנו זרקנו עליהם אבנים. היינו שם להערכתי משעה 15:00 עד שעה 19:00, כל הזמן עם עיניים קשורות וידיים אזוקות. לא שאלו אותנו כלום. לקחו שניים מאיתנו, - את נ' ואת ב' בג'יפ. נשארנו אני ומ'. בערך אחרי שעה אולי הגיעו חיילים ושמו את הרגליים שלהם על הכתף שלי והיכו אותי עם הרובה. שפכו עלינו מים, עלי ועל מ'. החייל שהרביץ לי אמר לחייל שני לצלם אותי. ראיתי את הפלאש ושמעתי את הקליק של המצלמה. [לאחר מכן לקחו אותי בג'יפ ו]הורידו אותי בצומת שליד הבית האחרון של הכפר."⁶³

ימים אחדים לאחר גביית העדות ליוו מתנדבי יש דין את ארבעת קורבנות ההתעללות לתחנת משטרת בנימין באזור התעשייה שער בנימין כדי להגיש את התלונות הנוגעות הן להשתלטות על הקרקע והן להתעללות החיילים. קצין בתחנה סירב לגבות את התלונה על התנהגות החיילים, כיוון שלדבריו אין לו סמכות כזו ועל המתלוננים לפנות למצ"ח. לאחר דין ודברים התרצה הקצין והסכים לגבות את תלונתו של אחד המתלוננים בלבד. רק לאחר ויכוח ממושך ואחרי כמה ימים הצליחו שלושת המתלוננים הנוספים למסור את תלונותיהם.⁶⁴ ניסיונות יש דין לברר כיצד מתקדמת חקירת התלונות עלו בתוהו, ובספטמבר 2006 - קרוב לשנה וחצי לאחר הגשת התלונות - השיב מפקד מצ"ח לפניית יש דין כי תלונותיהם של תושבי דיר ניד'אם לא הגיעו מעולם למצ"ח ועל כן לא נחקרו.⁶⁵ באחת השיחות שקיים יש דין במאמץ לאתר את התלונות

63. עדותו של ר"ת בתיק יש דין 1005/05. העדות נגבתה בידי עפרה כץ ודינה גור ב-31 במרס 2005.

64. השתלשלות הדברים מתוארת במכתבו של היועץ המשפטי של יש דין, עו"ד מיכאל ספרד, אל היועץ המשפטי לממשלה ואל מפכ"ל משטרת ישראל, 20 באפריל 2005.

65. מכתבו של אל"מ מאיר אוחנה, מפקד מצ"ח, אל עו"ד ספרד, 10 בספטמבר 2006.

האבודות ציין א', קצין מצ"ח ירושלים, כי בעיית התלונות שאובדות בדרך מהמטרה למצ"ח היא "בעיה ידועה ומוכרת".⁶⁶

בעקבות אובדן התלונות וחומרי החקירה במקרה זה ובכמה מקרים נוספים באותה תקופה, נפגשו נציגי יש דיין עם קצין פיקוח החקירות במפקדת מצ"ח ועם כמה ממפקדי בסיסי מצ"ח והוסדר מנגנון לקבלת הודעות טלפוניות מאת יש דיין ישירות בבסיסי מצ"ח. הדבר הפחית במידה ניכרת את תופעת אובדן התלונות - לפחות במקרים של מתלוננים המלווים בידי יש דיין - אם כי לא מנע אותה לחלוטין. כאשר פלסטינים מגישים תלונות במשטרת ישראל התלונה עדיין עלולה "להיעלם" ולא להגיע למצ"ח.

← ליל יום שישי 15 באוגוסט 2008, סמוך לשעה אחת בלילה, פרצו חיילים לבית משפחת ז' בחברון, ערכו בו חיפוש ועצרו אחד מבני המשפחה. לדברי מ"ז, במהלך החיפוש נגנבו מהבית דברי ערך, בהם מצתים ואבזמי חגורה יקרי ערך, וכן סיגריות וסכום כסף גדול שהוסתר בתעודת זהות שנלקחה. בערבו של אותו יום ניגש מ"ז לתחנת משטרת ישראל בשכונת גבעת האבות בחברון וביקש להגיש תלונה, אך לדבריו השוטרים לא התירו לו להיכנס לתחנה ודרשו ממנו לשוב למחרת. באותו יום שוב מ"ז לתחנת המשטרה סמוך לשעה 12:00, שם המתין עד 14:00 ורק אז נגבתה תלונתו. נאמר לו כי התלונה תיחקר בידי מצ"ח.⁶⁷ עם זאת, חקירת מצ"ח בתלונה נפתחה רק בעקבות הודעה שמסרה מתנדבת יש דיין לבסיסי מצ"ח באר שבע ב-21 באוגוסט 2008. התלונה שנגבתה בידי חוקר משטרת ישראל בחברון לא נמצאה בתוך תיק החקירה וככל הנראה לא הועברה למצ"ח מעולם. עדותו של המתלונן נגבתה בידי חוקרת מצ"ח רק ב-7 באוקטובר 2008 - קרוב לחודשיים לאחר שמסר את תלונתו לראשונה בתחנת המשטרה בחברון. בהזדמנות זו קיבל חוקר מצ"ח מידי המתלונן את העתק טופס האישור על הגשת התלונה במשטרת ישראל, שבו נכתב בכתב ידו של השוטר "תלונתך תטופל בידי מצ"ח".⁶⁸

← דוגמה נוספת של היעלמות תלונה שאמורה היתה לעבור ממשטרת ישראל למצ"ח היא המקרה של הנער ע"ח. ב-9 בפברואר 2009 נורה ונפצע ברגלו ע"ח, כבן 15, בעת ששהה ברחוב בסמוך לביתו שבכפר חוסאן. כשבוע לאחר מכן, ב-16 בפברואר, הגיש אביו תלונה בנקודת המשטרה עציון (תלונה מס' 63389/09), והתלונה הועברה כבר למחרת לטיפול מצ"ח.⁶⁹ פניית יש דיין לרמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח, רס"ן יניב חורש, נענתה כי "מבדיקה מקיפה שנערכה במערכות המחשב של יחידת מצ"ח לא אותר דיווח אודות המקרה". בעקבות בקשה חוזרת של יש דיין לבדוק את הנושא חזר רס"ן חורש על תשובתו הקודמת והוסיף: "כמו כן נערך בירור מול בסיס מצ"ח ירושלים ובסיסי מצ"ח באר שבע אך לא נמצאו נתונים כלשהם המצביעים על האירוע.

66. השיחה בין עו"ד נטלי רוזן לבין א' מתועדת בתיק יש דיין 1005/05.

67. טופס אישור בדבר הגשת תלונה בתיק 326722/2008. חתום בידי רס"ר א"ע.

68. תיק יש דיין 1559/08 (תיק מצ"ח באר שבע 277/08).

69. מענה פקד מאיר אביטל לפניית יש דיין, 2 באפריל 2009.

ניתן להגיש את התלונה בנוהל המקובל אל בסיס מצ"ח הרלוונטי.⁷⁰ ב-12 באוגוסט פנה יש דין פעם נוספת אל משטרת חברון כדי לקבל פרטים נוספים על הגורמים במצ"ח שאליהם הועברה התלונה, ומשלא התקבל מענה מסר יש דין הודעה נוספת בבסיס מצ"ח ירושלים ב-30 באוגוסט 2009 - כשישה חודשים וחצי אחרי שתלונת אביו של הנער הפצוע הועברה - לטענת משטרת חברון - למצ"ח. בעקבות זאת, ולאחר הליך של "בירור", הורתה הפרקליטות לעניינים מבצעיים על פתיחת חקירה פלילית בידי מצ"ח.⁷¹

אובדן חומרי חקירה שאמורים להיות מועברים מיחידות משטרת מחוז ש"י למצ"ח לא מוגבל לתלונות המוגשות בתחנות המשטרה ואצל השוטרים המוצבים במת"ק.

← ב-27 באוגוסט 2005 תקפה קבוצה גדולה של נערים ישראלים מונית פלסטינית סמוך לצומת גינות שומרון. הנערים הטיחו במונית אבנים ופצעו אישה הרה שהיתה בין הנוסעים. נהג המונית פנה אל חיילים ששהו כמה עשרות מטרים משם במורד הכביש וביקש מהם לסייע, אולם החיילים הורו לו לעזוב את המקום ולא הגישו לפצועה סיוע רפואי. חקירת משטרת מרחב שומרון בתלונתה של הפצועה נסגרה בעילה "עבריון לא נודע". ב-9 בינואר 2006 ביקש יש דין, לאחר בחינת תיק החקירה, כי חומר החקירה יועבר ממשטרת מרחב שומרון למצ"ח כדי לחקור את הימנעותם של החיילים מהגשת סיוע לנפגעת. יומיים לאחר מכן נענה יש דין כי חומר החקירה הועבר למצ"ח. פניות חוזרות למצ"ח העלו כי חומר החקירה לא הגיע לידיהם. קרוב לשנה לאחר בקשת יש דין כי החומר יועבר למצ"ח, ולאחר שהתברר כי במצ"ח לא מאתרים את החומר, הורה רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח לבסיס מצ"ח ירושלים ב-1 בינואר 2007 לקבל את חומר החקירה ממשטרת ישראל ולפתוח בחקירת התנהלותם של החיילים באירוע שהתרחש שנה וארבעה חודשים קודם לכן.⁷²

שימוש במת"קים לשם גביית עדויות

העובדה שאין למצ"ח בסיסים בגדה המערבית מאלצת את חוקרי מצ"ח לגבות עדויות במקומות אחרים. בסיסי מצ"ח שוכנים בתוך מדינת ישראל, ואילו רצתה לזמן אליהם מתלוננים ועדים היה עליה להנפיק להם היתרי כניסה. כדי להימנע מכך גובים חוקרי מצ"ח את עדויות הפלסטינים במתקנים בשטח הגדה המערבית, בדרך כלל במשרדי התיאום והקישור (מת"קים) הפזורים בשטח הגדה, על פי תיאום מראש. לא פעם הדבר מעורר בעיות.

70. מענה רס"ן יניב חורש, רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח, לפניית יש דין, 27 ביולי 2009.

71. תיק יש דין 1731/09 (תיק מצ"ח ירושלים 260/10). ב-21 במרס 2011 מסר ליש דין רס"ן דביר שמעון, רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח כי החקירה הסתיימה וכי חומר החקירה הועבר לטיפול הפרקליטות לעניינים מבצעיים.

72. תיק יש דין 1070/05 (תיק משטרת מרחב שומרון פ"א 6710/05; תיק מצ"ח שרון ושומרון 79/07).

← במסגרת חקירת האירוע שהזכרנו לעיל בדבר חיילים שנמנעו מהגשת סיוע לנוסעי מונית שנפגעה מתקיפת מתנחלים, זומן נהג המונית למסור את עדותו במת"ק קלקיליה, הסמוך להתנחלות קדומים, אולם במת"ק לא נמצא חדר לשם גביית העדות. מתנדבות יש דין שליוו את הנהג תיארו את הפתרון שמצא החוקר:

"ביום שני, 12 במרץ 2007, ליוונו (רחל אפק ואנוכי) את ע' נהג המונית למת"ק קדומים כדי שימסור שם את עדותו בחקירת מצ"ח שנפתחה. החוקר, חייל צעיר ממצ"ח שלא משרת במת"ק אך הגיע לשם לצורך חקירה זו במיוחד, חיכה לנו בש"ג שבכניסה למת"ק. משהבין שאין לו מקום לערוך בו את החקירה, נענה להצעתו של השומר בש"ג, חייל גדל מידות [...]. שהציע שנערוך את החקירה ב'בודק'ה' שלו, של הש"ג. החייל השומר עזב את הבודק'ה, אך לא לפני שדאג לנו לארבעה כיסאות. אז נשארנו בבודק'ה רק ארבעתנו: החוקר, המתלונן, רחל אפק ואני. החוקר התחיל לשאול את ע' נהג המונית שנפגע, מה קרה. במקומות שבהם הבחנו שהחוקר מחמיץ פרטים חשובים הרשינו לעצמנו להעיר לו: למשל, כשע' סיפר שמתנחלים חסמו את הדרך למונית שבה נהג, והחוקר לא שאל היכן זה היה, וכמה מתנחלים היו שם...

"אך בנוסף נהיינו גם אחראיות-מחליפות על שער המת"ק. הש"ג הרי השאיר שם את ארבעתנו, והחוקר והמתלונן היו העסוקים מבינינו. ולכן, כל אימת שרכב התקרב לשער, לחצתי על הכפתור הירוק ושער המת"ק נפתח. כשהרכב נכנס פנימה לחניה לחצתי על הכפתור האדום לסגירת השער. כך זה נמשך עד שהגיע רכב ובו שני קצינים. השניים תמחו כשראו אותי מפעילה את השער, ולאחר שנכנסו והחנו את רכבם מיהרו בצעד קל לבודק'ה. המחזה שנגלה לעינינו: חוקר מצ"ח, פלסטיני, ושתי נשים מארגון זכויות אדם שעושים כשלהם בבודק'ה של הש"ג ממש לא היה לרוחם. [...]"⁷³

אי-הגעה לגביית עדויות

גביית עדויות המתלוננים בבסיסי מתקני התיאום והקישור מצריכה תיאום מסורבל בין החוקר לבין נציגי המת"ק מצד אחד ובין המתלוננים והקורבנות מצד שני. כשלים שונים מונעים לעתים את גביית העדויות ומביאים לביטול זמנם של החוקרים, המתלוננים והעדים או של כולם גם יחד. לעתים תוצאתם של הכשלים הללו היא חזרה של המתלונן מתלונתו.

← הנערים פ"ש וא"ש, כבני 15, נעצרו בידי חיילים בכפרם עורף במהלך אירוע שבו נערים יידו אבנים על ג'ופ צבאי. הנערים הוסעו בג'ופ צבאי אל מחוץ לכפר, ושם יצאו מהג'ופ הקצין ואחד החיילים ועזבו את המקום. את המשך האירוע תיארה א"ש בעדות שמסרה ליש דין:

"שני חיילים אחרים נשארו איתנו. אחד מהם היה היחיד שהיכה אותנו. לחייל השני היתה מצלמה

והוא כל הזמן צילם.

"החייל [האחד] לקח צינור והתחיל להכות אותנו. ממש מכות עם צינור. הוא היכה אותנו במשך כשלוש-רבעי שעה. לפעמים עם הרובה, לפעמים עם הצינור. אני קיבלתי מכות בפנים, בראש, במצח, ברגליים ועל הידיים. בשלב מסוים הוא אזק אותי, ושוב פעם חזר והיכה אותנו. אחרי שאזק אותי התחיל לתת מכות על זרועותי, שלי ושל פ'. הוא היכה גם אותי וגם את פ' ולא חסך מאיתנו.

"בהמשך החייל הוריד אותנו מהג'יפ ונתן לי מכה עם הצינור בפנים. מעוצמת המכה נפלתי על האדמה. הוא היכה גם בראש של פ', וגם פ' נפל, ואז הוא דחף את פ' לתוך הג'יפ. תוך כדי שדחף אותנו הוא נתן לי שוב מכה בראש, וגם אותי החזיר לג'יפ. הוא המשיך להכות אותי בצינור ונתן לי גם מכה במצח. אחר כך הוא ירד מהג'יפ, הרים אבן מהאדמה וניסה לתת לי לתפוס אותה. החייל השני כל הזמן צילם. אני הרגשתי שמנסים לביים שאני תוקף, אז הפלתי את האבן. הוא ניסה לעשות את זה גם עם פ', וגם פ' הפיל את האבן. שנינו דיממנו. החייל השני צילם אותנו מדממים. בשלב מסוים התחיל החייל שהיכה אותנו לכוון את הנשק לכיווננו ולדרוך אותנו, והידיים שלו רעדו.

"בשלב מסוים הגיע אביו של פ', ואז הוא ירד מהג'יפ והתחיל לכוון אליו נשק והורה לו לעזוב את המקום. אחר כך הגיע אבא שלי ביחד עם חבר המועצה ועם קצין ועוד חייל. כאשר הקצין ראה אותנו ככה מדממים ומוכים הוא פנה לחייל המכה, ומה שהבנתי שהוא שאל אותנו למעשיו. גם הבנתי שאביו של פ' היה מאוד עצבני. הם דיברו ביניהם בעברית. באותו זמן אני הייתי מאוד מטושטש, לא מרוכז, על סף עילפון ואיבוד הכרה.⁷⁴

שני הנערים הועברו לטיפול רפואי בבית חולים בשכם.

ב-1 במאי 2007 התקשרה נציגת יש דין לחוקרת מצ"ח שרון ושומרון כדי למסור הודעה על האירוע בשם הקורבנות. על פי בקשת החוקרת, למחרת הביאו מתנדבי יש דין לבסיס מצ"ח שרון ושומרון במחנה בית ליד דיסק ובו צילומיהם של הקורבנות שצולמו בעת העברתם לבית החולים ומסמכים רפואיים הנוגעים לטיפול בהם. מתן עדותם של שני הנערים ואבותיהם שהיו עדים לחלק מהאירוע תואם ל-7 במאי 2007 בשעה 11:00.

ביום המיועד הגיעו שני הנערים, אבותיהם, ומתנדבי יש דין שליוו אותם אל מת"ק שכם. הנערים ואבותיהם הוכנסו לשטח המת"ק, אך המתינו בלי שחוקר מצ"ח יפנה אליהם. רק לאחר כשעה של המתנה, כשעורכת דין מטעם יש דין פנתה למפקד בסיס מצ"ח שרון ושומרון, התברר כי

74. מתוך עדותו של א"ש, יליד 1992. העדות נגבתה בידי חנה אבירם בכפר עורף ב-19 באפריל 2007. תיק יש דין 1254/07.

בשל טעות של מצ"ח לא נשלח כלל חוקר למת"ק, והמתלוננים נאלצו לשוב כלעומת שבאו. כמה פניות שפנה יש דיין למצ"ח בשבועות הבאים בבקשה לתאם מועד חדש לגביית עדויותיהם של המתלוננים נדחו בטענות של עומס עבודה רב בבסיס מצ"ח שרון ושומרון. בסופו של דבר החליטו הנערים ואבותיהם שלא לחזור ולמסור את עדותם בפני חוקרי מצ"ח, והתלונה לא נחקרה.

← ב-3 בנובמבר 2008 הגיע א"ט, תושב הכפר נבי אליאס כבן 39, למחסום הצבאי הסמוך לכפר עזון עתמה. לדבריו הוא עוכב בשטח המחסום החל מהשעה 15:00, ובמהלך עיכובו הוכה כמה פעמים ושחרר רק סמוך לשעת סגירת המחסום, ב-22:00 בלילה. בעת שהוחזק בשטח המחסום הגיע למקום לדבריו איש מת"ק קלקיליה ע', שאמר לחיילים כי עליהם לשחרר את א"ט לדרכו, אולם לתחושתו של המתלונן פעילות נציג המת"ק לא היתה נמרצת דיה בשל תלונות קודמות שהגיש נגד קצינים המשרתים בו. ע"ט ניהל באותה עת הליך משפטי באמצעות עורך דינו בנוגע לשלילת היתר שהיה בידו למעבר עם רכב דרך מכשול ההפרדה אל אדמותיו, המצויות ממזרח למכשול. תלונה אחרת שהגיש ע"ט לפני אירוע זה היתה שקצין בדרגת רס"ן המשרת במת"ק קלקיליה דרש מפלסטינים שוחד תמורת מתן היתרים.⁷⁵

א"ט זומן למסור את עדותו ב-10 בינואר 2009 במת"ק קלקיליה. כשנכנס לחדר נכחו בו, פרט לחוקר מצ"ח, גם שוטר ואיש המת"ק ס'. נוכחותם של השניים, ובעיקר נוכחותו של איש המת"ק שא"ט התלונן נגד חברו בשל חשד ללקיחת שוחד, הפריעה לא"ט למסור עדות מלאה, לדבריו. על פי בקשתו פנה יש דיין למצ"ח, והודיע למצ"ח כי עקב נוכחותו של איש המת"ק בחדר מסר א"ט עדות חלקית בלבד והוא מבקש להשלימה.⁷⁶

פניית יש דיין נענתה ונקבע מועד נוסף למסירת עדותו של א"ט ב-15 בפברואר 2009 בשעה 14:30. א"ט הפסיד יום עבודה ועשה את דרכו אל המת"ק, אולם שעה אחת לפני מסירת העדות המיועדת התקשר חוקר מצ"ח ד' אל יש דיין והודיע על ביטול גביית העדות. החוקר הציע כי העדות תיגבה למחרת, אולם ההתראה הקצרה לא היתה נוחה לא"ט, ומועד גביית העדות נקבע ל-18 בפברואר. בשיחה בין עו"ד אמילי שפר מטעם יש דיין לחוקר מצ"ח סוכם כי אנשי מת"ק לא יהיו נוכחים בחדר בעת גביית עדותו של א"ט, כדי לאפשר לו למסור עדות מלאה וללא לחצים.⁷⁷

למרות הסיכום, משנכנס א"ט ב-18 בפברואר 2009 לחדר במת"ק קלקיליה שבו אמור היה חוקר מצ"ח לגבות את עדותו, שהה בו איש המת"ק ס'. לבקשתו של המתלונן הסכים חוקר מצ"ח

75. עדותו של ע"ט בתיק יש דיין 1633/08. העדות נגבתה בידי הדס שינטל ועדנה קלדור ב-6 בנובמבר 2008 בנבי אליאס.

76. מכתב עו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דיין, אל רס"ן יניב חורש, רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח, 21 בינואר 2009.

77. מכתב עו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דיין, אל רס"ן יניב חורש, רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח, 19 בפברואר 2009.

לעבור לחדר אחר, אולם זמן קצר לאחר שהחל א"ט למסור את עדותו נכנס לחדר איש מת"ק אחר בשם ת'. משהעיר על כך המתלונן לחוקר מצ"ח נענה כי אין במת"ק חדר אחר שבו אפשר לגבות את העדות.⁷⁸ בשיחה שקיימה נציגת יש דין יודית אבידור, עם חוקר מצ"ח האחראי ש', ציין זה כי התרשם שא"ט נמנע מלפרט את טענותיו בנוגע לאנשי מת"ק קלקיליה בשל נוכחות נציגי מת"ק בחדר החקירה.⁷⁹

← ב-13 באוקטובר 2008 באו בני הזוג מ"ע ור"ע, תושבי הכפר קדום, למת"ק קלקיליה, על פי תיאום מוקדם בין יש דין ובין בסיס מצ"ח שרון ושומרון כדי למסור את עדויותיהם. תלונתם עסקה בהכאתם של בני הזוג וכמה מילדיהם בידי ארבעה חיילים שסילקו אותם מאדמתם, שבה מסקו את עצי הזית השייכים להם. כאשר הגיעו למקום התברר להם כי המת"ק סגור, שכן אותו יום היה ערב חג סוכות. מתנדב יש דין פול קדר שליווה את בני הזוג למת"ק שלח כבר באותו יום מכתב מחאה למפקד בסיס מצ"ח שרון ושומרון. למחרת התקשר אליו חוקר מצ"ח ר', התנצל על כי לא ידע שהמת"ק סגור בערב החג, וביקש לתאם את בואם של המתלוננים למסירת עדויותיהם ימים אחדים לאחר מכן.⁸⁰

← ב-3 במאי 2008 הוצתו שדות חיטה באדמות הכפר הפלסטיני עסירה אלקיבליה שבאזור שכם. תושבים נזעקו למקום, שבסמוך אליו היו גם מתנחלים. ע"ה, מתושבי הכפר, הותקף לטענתו בידי חיילים שהגיעו למקום בעת שסייע לכבות את האש. ב-11 במאי 2008 מסר יש דין בשמו של ע"ה הודעה טלפונית לחוקרת ש' בבסיס מצ"ח שרון ושומרון בדבר תלונתו של ע"ה, וכבר בעת מסירת ההודעה ביקשה החוקרת כי יש דין יתאם עם המתלונן את בואו למסירת עדות במת"ק שכם יומיים לאחר מכן, ב-13 במאי 2008 בשעה 11:00. עם זאת, עשר דקות בלבד לפני מועד גביית העדות המתואם התקשרה החוקרת אל יודית אבידור, עובדת יש דין, והתנצלה על כך שהתברר לה רק עתה כי המת"ק סגור באותו יום ולכן לא תתאפשר גביית עדותו של ע"ה. עקב כך נאלץ ע"ה לשוב על עקבותיו ונקבע מועד חדש לגביית עדותו.⁸¹

← מ"ע הוא בן 63, תושב הכפר א-זבאבדה שבאזור ג'נין. ביום שישי, 11 בספטמבר 2009, הגיע מ"ע אל מחסום קלנדיה בתקווה להגיע לתפילות יום השישי במסגד אלאקצא. להערכת מ"ע, שמוגבל בהליכתו ונעזר במקל הליכה, אלפי בני אדם נדחקו במחסום. בשלב מסוים גרם הדוחק לנפילתו, ואגב כך פגע בחייל ששהה במקום. בעדותו למתנדבי יש דין סיפר מ"ע:

78. תיעוד בתיק יש דין 1633/09 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 459/08).

79. תיעוד בתיק יש דין 1633/09 של שיחת טלפון בין יודית אבידור, רכזת מתנדבים ביש דין, לבין חוקר מצ"ח ש', 1 בפברואר 2009. ב-14 באוקטובר 2010 מסרה ליש דין רס"ן דורית תובל, סגנית הפרקליט לעניינים מבצעיים, כי תיק החקירה נסגר ב-22 באפריל 2010 אולם לא מסרה נימוקים לסגירת התיק.

80. תיעוד בתיק יש דין 1597/08 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 386/08).

81. תיק יש דין 1460/08 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 163/08).

"כשהייתי על הארץ, שרוע על גבי, החייל שנתקלתי בו החל להכות אותי בבטני ובחזי בעזרת קת הרובה. שני חיילים רצו לכיווני, אחד מהם הרים אותי והחייל השני היכה אותי בגב. ואז שלושת החיילים גררו אותי וזרקו אותי על גדר התיל ואמרו לי שאין סיכוי שאעבור את המחסום. בגלל הגדר נקרעו המכנסיים שלי.

נגררתי חזרה לקלנדיה כואב ומושפל בגלל הבגדים הקרועים. גיסי שראה אותי חוזר במצב כזה ויתר על יום עבודה ולקח אותי חזרה לעג'ה, ומשם חזרנו לכפרי. כיוון שהכאבים התגברו מאוד הלכתי למכון רנטגן פרטי לעשות צילום. אין לי כסף ללכת לחדר מיון. הטכנאי אמר לי שיש לי סדק בצלעות והתפתחה דלקת באזור הסדק וזה הגורם לכאבים העזים. אני קונה מדבקות לשיכוך כאבים ושם על המקום הכואב אבל אני עדיין מתקשה לנשום.⁸²

למחרת מסירת עדותו של מ"ע ליש דין, מסר יש דין ב-12 באוקטובר 2009 הודעה טלפונית לבסיס מצ"ח ירושלים. רק לאחר ששלח יש דין תזכורת בכתב הוזמן המתלונן למסור את עדותו במת"ק ג'נין, ב-9 בדצמבר 2009. עם זאת, מחמת אי-הבנה בין הצדדים, הגיע המתלונן למת"ק ג'נין הפלסטיני ששוכן בעיר ג'נין והמתין שם לחוקר במשך כשלוש שעות, בעוד שחוקר מצ"ח הגיע למת"ק ג'נין הישראלי השוכן במחנה הצבאי סאלם.

ב-10 בינואר 2010 התקשר החוקר א' ממצ"ח ירושלים אל יודית אבידור, רכזת המתנדבים של יש דין. א' ביקש לתאם מועד חדש לגביית עדותו של המתלונן, וביקש שע"מ יגיע לאחד המת"קים באזור ירושלים - סמוך לחברון או לרמאללה. לאחר בירור עם המתלונן השיבה הגב' אבידור כי למתלונן אין אפשרות אחרת אלא להגיע למת"ק בסאלם, הקרוב יחסית למקום מגוריו שבאזור ג'נין. א' השיב ש"זו בעיה" והבטיח שיברר מה ניתן לעשות. לאחר שמונה ימים נוספים התקשר שוב א' אל הגב' אבידור ומסר כי בירורו העלו שאין להם אפשרות להגיע למת"ק סאלם, ואם המתלונן לא יבוא להעיד באחד המת"קים שבאזור ירושלים תיגנז התלונה.⁸³

לאור חילופי הדברים פנה היועץ המשפטי של יש דין, עו"ד מיכאל ספרד, אל מפקד מצ"ח ירושלים. בתשובתו של היועץ המשפטי של מצ"ח ציין זה כי נסיעתו הקודמת של החוקר למת"ק ג'נין "נעשתה לפני משורת הדין" וגרמה ל"בזבז זמן ניכר". "לא ניתן להרשות עיכוב נוסף בהתקדמות בחקירה או לגרום להשחתת זמנו של החוקר, שיכול להשקיע אותו בקידום תיקים אחרים, כתב יועמ"ש מצ"ח, והוסיף: "אשר לקושי של מרשך להגיע למיקום

82. מתוך עדותו של מ"ע. העדות נגבתה בידי עדנה קלדור, רחלה חיות ועזמי בדיר ב-11 באוקטובר 2009 במחסום ריחן. תיק יש דין 1920/09 (תיק מצ"ח ירושלים 50/10).

83. השיחות מתועדות בתיק יש דין 1920/09

84. מכתבו של סרן גיא קונפורטי, היועץ המשפטי למצ"ח אל עו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דין, מיום 7 בפברואר 2010.

המפגש נוכח גילו המבוגר, אם ברשותך מסמך המעיד על קושי של ממש, בריאותי או אחר, המונע ממנו להגיע למקום המפגש החדש, אציע כי תעבירו והעניין יישקל.⁸⁴

בעקבות מענה זה התקשר חוקר מצ"ח והציע לגבות את עדותו של המתלונן במת"ק שכס. אולם מ"ע השיב ליש דין כי עקב הזמן שעבר מאז האירוע ועקב מרחק הנסיעה הוא מוותר על הגשת תלונתו. תשובתו זו נמסרה לחוקר. באפריל 2010 עדכן מצ"ח את יש דין כי "התיק נגנז עקב היעדר הסכמה לשיתוף פעולה מצד המתלונן. מאחר ואין באפשרותו להגיע למת"ק חברון ולאור משך הזמן הרב שחלף, המתלונן אינו מעוניין למסור את עדותו."⁸⁵

חוסר הנגישות פוגע בחקירות

למצ"ח אין למעשה בסיס חקירה בשטחים, ואף לא מתקן קבוע שמתלוננים יכולים לפנות אליו בעצמם ולפרט את תלונתם באוזני חוקר מצ"ח, כדי שיקבל את כל הפרטים הנדרשים ויעמוד בעצמו על מהימנות התלונה. אילו כך היה הדבר, היו גורמי מצ"ח והפרקליטות הצבאית יכולים לקבל במהירות החלטה על פעולות חקירה נחוצות.

תחת זאת נשענים גורמי אכיפת החוק הצבאיים על שימוש במתווכים שונים - בעיקר שוטרי משטרת ישראל וארגוני זכויות האדם הפועלים בשטחים - כדי לקבל באמצעותם תלונות על עבירות חיילי צה"ל נגד פלסטינים, ונעזרים בגורמים אלה כדי לבצע תיאומים מורכבים בדבר מועד גבייתן של עדויות ומקומן. תקלות שונות שמתרחשות בדרך - כפי שפירטנו לעיל בכמה דוגמאות מייצגות - מונעות במקרים לא מעטים מסירת עדויות, ולא פעם גורמות למתלוננים לחזור בהם מתלונותיהם.

גם כאשר מתלוננים מוסרים עדויות, פרקי הזמן שחולפים עד הפגישה בין המתלונן ובין חוקר מצ"ח נוטים להיות ארוכים מאוד. גם במקרים ה"פשוטים" - מקרים של עבירות אלימות וביזה - שבהם לא צריך להמתין לאישורה של הפרקליטות הצבאית לקיים חקירה פלילית, עלול לחלוף זמן רב בין מסירת ההודעה על התרחשות אירוע ובין המפגש הראשון בין קורבן העבירה לחוקר שיגבה ממנו עדות מפורטת. פרקי הזמן הארוכים הללו, תוצאה של פעילות מצ"ח מתוך בסיסים שמחוץ לשטחים, פוגעים באופן ממשי ביכולתם של מתלוננים ועדים לתאר בבהירות ובחדות את העבירות ומקשים בכך עוד יותר על ביצועה של חקירה אפקטיבית בתנאים שהם ממילא לא קלים לחקירה כזו.

85. מכתב רס"ן דביר שמעון, רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח, אל עו"ד מיכאל ספרד, 27 באפריל 2010.

פרק ד'

ליקויים מרכזיים בחקירות הפליליות

בפרק זה יתוארו הכשלים והליקויים המרכזיים בחקירות מצ"ח, התורמים תרומה משמעותית להיקף הכישלון של חקירת עבירות חיילי צה"ל נגד פלסטינים ורכושם.

מובן כי חקירות פליליות הן שונות זו מזו, וכי פעולות החקירה הנדרשות משתנות על פי סוג העבירה הנחקרת, על פי המידע העומד לרשות החוקר, על פי בחירה לגיטימית לתעדף פעולות מסוימות בהתחשב במשאבים המוגבלים של גופי החקירה וכן הלאה. עם זאת, מעקב יש דין אחר חקירתן של תלונות בדבר עבירות שנעברו לכאורה בידי חיילים נגד פלסטינים בשטחים מצביע על ליקויים מערכתיים ועל דפוסי כשל החוזרים על עצמם בכל סוגי החקירות.

עיכובים וסחבת בפתיחת החקירה ובמהלכה

יומני החקירה שבתיקי מצ"ח מצביעים על עיכובים משמעותיים בביצוע פעולות חקירה לאחר קבלת ההודעה (התלונה). במקרים רבים, עצם פתיחת החקירה מתעכבת שבועות רבים עד שיוקצה חוקר מטפל לתיק. גם אם העיכובים הללו הם תוצאה של מחסור בכוח אדם ושל עומס משימות, חלקם גורמים לסיכול החקירה.

← ב-15 ביוני 2002 הגיע מ"מ, תושב הכפר עבווין שבאזור רמאללה לצומת ג'בע. שם עוכב יחד עם קבוצה של פלסטינים אחרים בידי שני חיילים שהיו שם עם ג'יפ צבאי. אחד החיילים קרא לפלסטינים להתקרב אל הג'יפ. לדברי מ"מ החייל הטיח את ראשו בג'יפ, הפילו ארצה, בעט בו והיכה בגבו בעזרת נשקו. מ"מ ציין כי החייל היכה כך גם פלסטינים נוספים שהיו במקום. תעודות הזהות שלו ושל אחרים נלקחו והושבו להם רק בשעות הערב, במחסום סמוך. ב-25 ביוני 2002 שלח המוקד להגנת הפרט תלונה על האירוע בשמו של מ"מ לפרקליט פיקוד המרכז בדרישה לפתוח בחקירה, אך רק ב-30 באוגוסט הגיעה ההודעה לבסיס מצ"ח ירושלים. רק ב-13 באוקטובר 2002, כחודש וחצי לאחר שהגיעה ההודעה לבסיס מצ"ח וכשלושה חודשים וחצי לאחר התלונה שהעביר המוקד, הוקצה חוקר מילואים בשם נ' שקיבל לידיו את הטיפול בתלונה.

בכך לא הסתיימה הסחבת בטיפול בתיק. ארבעה חוקרים שונים מונו לטפל בו, ופרקי זמן ממושכים חלפו בין סיום טיפולו של חוקר אחד בתיק לבין הקצאתו לחוקר אחר: חוקר המילואים נ' קיבל לידיו את הטיפול בתיק ב-13 באוקטובר 2002 וטיפל בו עד 28 באוקטובר. ב-17 בנובמבר מונה חוקר מילואים אחר, ג', שטיפל בתיק עד 1 בדצמבר. 11 ימים נוספים חלפו ללא מעש וב-12 בדצמבר הועבר התיק לידיו של ר', שטיפל בתיק שבוע ימים עד 19 בדצמבר. שוב שכב התיק ללא חוקר מטפל עד 5 בינואר 2003, ואז מונה צ' לטפל בו ועשה זאת עד 12 בפברואר 2003, עת הסתיימה חקירת מצ"ח. תיק החקירה נסגר.⁸⁶

← ב-25 במאי 2007 היכו חיילים את מ"ח, ממובילי ההפגנות נגד מכשול ההפרדה בכפר בלעין, בעת שנעצר במהלך הפגנה. סרט וידאו שצולם במקום תיעד את מעצרו של מ"ח. יומיים לאחר האירוע, ב-27 במאי, מסרה נציגת יש דין הודעה טלפונית למצ"ח ירושלים בדבר תלונתו של מ"ח, וימים מעטים לאחר מכן - ב-31 במאי - העביר יש דין דיסק ובו סרטון הווידאו לחוקר מצ"ח ירושלים. כך היה בידי מצ"ח תיעוד מצולם של האירוע שלגביו הוגשה תלונתו של מ"ח שבוע ימים לאחר התרחשותו. ואולם חוקר מצ"ח לא הזדרז לצפות בסרטון. ביומן החקירות שבתיק הוא ציין כי רק ב-1 באוגוסט 2007 - חודשיים לאחר קבלת הדיסק, העביר אותו אל "תחום מחשב" במצ"ח כדי להעתיקו לקלטת, וכי הוא ממתין לקלטת. על פי יומן החקירות, הקלטת הושבה לחוקר ב-20 באוגוסט (כמעט שלושה שבועות לאחר שנמסרה), אך יותר משלושה חודשים נוספים חלפו בטרם צפה החוקר א' בקלטת, ב-26 בנובמבר 2007.⁸⁷

← על-פי תלונתו של ס"ס, ב-3 באוגוסט 2003 הגיעו הוא וחברו במשאית למחסום ח'רבת קלאקס הסמוך להתנחלות בית חגי שליד חברון. חייל מצוותו של ג'יפ שהיה במקום פנה אל ס"ס והורה לו לפרוק סחורה ממשאית אחרת, אך ס"ס סירב לעשות כן. אז קרא החייל לחייל אחר, אשר היכה את ס"ס, טלטל אותו, בעט בו והפיל אותו לארץ. לאחר מכן נלקח ס"ס למת"ק חברון כשידיו כבולות ופניו מכוסות בחולצה, ומשם למתחם צבאי כלשהו, שבו הוחזק כשהוא כבול וראשו מכוסה במשך כל הלילה. למחרת בבוקר הוא שוחרר לדרכו.

ב-23 בספטמבר 2003 שלח המוקד להגנת הפרט לפרקליט פיקוד המרכז תלונה בשמו של ס"ס וביקש כי הפרקליט יורה על פתיחת חקירה פלילית. הליך ה"בירור" נמשך כשנה וארבעה חודשים, ובמהלכו המתין פרקליט פיקוד מרכז לשווא שמפקד גדוד 96 יעביר לידיו את מסקנותיו של תחקיר שמפקד חטיבת יהודה הורה לו לערוך. רק ב-31 בינואר 2005 הורה פרקליט פיקוד מרכז למצ"ח לפתוח בחקירה פלילית של נסיבות האירוע. מכתבו של פרקליט פיקוד המרכז התקבל במפקדת מצ"ח כשבועיים לאחר שנשלח, ב-13 בפברואר 2005, והוראת מפקדת מצ"ח לבסיס מצ"ח ירושלים התקבלה בבסיס רק כעבור שלושה שבועות נוספים - ב-7 במארס 2005. בכך לא תמו העיכובים בתיק החקירה: רק ב-26 באפריל 2005, יותר מחודש וחצי לאחר שהתקבלה בבסיס מצ"ח ירושלים הוראת פרקליט פיקוד המרכז לפתוח בחקירה, מונה לתיק חוקר מטפל, ש', שפעולתו הראשונה בתיק - פנייה אל נציגת המוקד להגנת הפרט כדי לתאם מועד לגביית עדותו של ס"ס - בוצעה כעבור יותר מחודש נוסף, ב-30 במאי 2005.

מועד גביית עדותו של ס"ס תואם עימו באמצעות המוקד להגנת הפרט לשעות אחר הצהריים של 15 ביוני 2005, אך בבוקר אותו יום מסר החוקר לנציגת המוקד להגנת הפרט כי מועד מסירת העדות יאלץ להידחות בכמה ימים בשל "בעיות פנימיות בתוך הבסיס". לפיכך תואם

86. תיק המוקד להגנת הפרט 17865 (תיק מצ"ח ירושלים 348/02).

87. תיק יש דין 1377/07 (תיק מצ"ח ירושלים 253/07). תיק החקירה נסגר בעילת היעדר אשמה.

מועד חדש, ועדותו של ס"ס נגבתה בסופו של דבר בידי חוקר מצ"ח ב-22 ביוני 2005, יותר משנה ועשרה חודשים לאחר הכאתו והחזקתו במעצר במשך הלילה.⁸⁸

← המוקד להגנת הפרט פנה לפרקליטות הצבאית פעמיים בשמו של י"פ, תושב מחנה הפליטים עסכר. על פי התלונה הראשונה, ב-19 ביולי 2002 הגיעו חיילים למחנה הפליטים עסכר כדי לפוצץ את בית שכנו של י"פ. גם י"פ ובני משפחתו נדרשו לצאת מביתם. במהלך פיצוץ בית השכנים פוצץ ונהרס גם בית משפחתו של י"פ, ללא התראה מוקדמת ובלו שניתנה לבני הבית האפשרות לפנות ממנו את חפציהם. על פי התלונה השנייה, ב-21 בינואר 2003 ערך כוח צה"ל חיפוש בביתו של י"פ, תוך שהחיילים המחפשים מורים לאחיו פ"פ לשאת את בתו בת השנתיים של י"פ וללכת לפניהם. התלונה השנייה נסבה על השימוש בשניים כמגן אנושי לחיילים במהלך החיפוש שנתרך בבית.

רק ב-11 ביולי 2004, כ-11 חודשים לאחר שמסר המוקד להגנת הפרט את התלונה השנייה, הורה פרקליט פיקוד המרכז על פתיחה בחקירה פלילית של שני האירועים. ב-29 בנובמבר 2004 נגבו עדויותיהם של שני קצינים מגדוד 202 של חטיבת הצנחנים, שנשאלו על שלושה אירועים נפרדים שנחקרו במצ"ח באותה עת: גניבת כסף במהלך מעצר, פציעת חובש פלסטיני מירי, והשימוש בבני משפחתו של י"פ כמגן אנושי בינואר 2003. השניים לא נשאלו כלל על פיצוץ ביתו של י"פ, אף כי הוראת הפרקליט הצבאי לפתיחה בחקירה כללה גם את האירוע הזה. רק לאחר מכן, ב-10 בינואר 2005, גבתה חוקרת מצ"ח ק' את עדויותיהם של המתלונן י"פ ושל אחיו ח"פ, בעזרת שוטר במת"ק שכם ששימש מתורגמן. י"פ העיד על האירוע הראשון של הרס ביתו ב-17 ביולי 2002. החוקרת, שככל הנראה התייחסה לשתי התלונות כאילו אירעו בהזדמנות אחת, שאלה את י"פ אם החיילים החזיקו את התינוקת וי"פ השיב בשלילה. ביומן החקירות ציינה החוקרת כי "מעדותו של [י"פ] לא עולה כי החיילים השתמשו בתינוקת כ"מגן חיי" זאת על-אף האירוע בו עשו לכאורה שימוש בבית התינוקת של י"פ ובאחיו ח"פ כ"מגן אנושי" היה אירוע נפרד שהתרחש כמה חודשים מאוחר יותר". ואכן, בעדותו ציין ח"פ כי במועד שלא היה זכור לו, הורו לו החיילים להוביל אותם בבית משפחתו תוך שהוא נושא איתו את בתו של אחיו י"פ. ח"פ ציין כי החיילים הפכו אותו ואת הפעוטה ל"מגן אנושי".

גם בהמשך עסקו החוקרים באירוע השני בלבד ולא בראשון. בסוף מאי 2005 נמסר לחוקר כי קצין בשם גיא היה מפקד פלוגה מסוימת שזוהתה כמי שהיתה מעורבת באירוע השני. החוקר שוחח עם גיא, והלה השיב לו כי לא פיקד על הפלוגה האמורה. לאחר בירור נוסף התברר כי הפלוגה המעורבת היתה אכן פלוגתו של גיא, והחוקר קבע איתו פגישה לגביית עדותו. הפגישה

88. תיק המוקד להגנת הפרט 28628 (תיק מצ"ח ירושלים 155/05). ב-5 בספטמבר 2006 מסרה פרקליטות פיקוד המרכז למוקד להגנת הפרט כי תיק החקירה נסגר כיוון שלא אותרו האחראים לאירוע, וכי בשל הזמן הרב שחלף מאז האירוע לא נמצא מקום להורות על ביצוע פעולות חקירה נוספות. המוקד להגנת הפרט הגיש ערר על ההחלטה לסגור את תיק החקירה.

התקיימה ב-8 ביוני 2005, אולם עדותו של גיא לא נגבתה כיוון שלדבריו נאלץ לעזוב עקב פגישה עם מפקד הפיקוד. למחרת התקשר החוקר לגיא כמה פעמים אך לא היה מענה. מאותו יום והלאה, במשך חודש ימים, עשה החוקר מאמצים חוזרים לתאם איתו מועד חדש לגביית עדותו. במשך כל אותו חודש היו מאמצים אלו הפעולות היחידות שנעשו כדי לקדם את החקירה. הדברים תועדו ביומן החקירות כך:

- 9 ביוני 2005, 14:10: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה. השארתי הודעה קולית.
- 9 ביוני 2005, 15:35: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה.
- 12 ביוני 2005: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה. השארתי לו הודעה קולית.
- 14 ביוני 2005, 8:56: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה. טל' [...].
- 14 ביוני 2005, 11:32: התקשרתי מספר פעמים לגיא [...] אך לא היה מענה. השארתי הודעה קולית.
- 14 ביוני 2005, 14:40: שוחחתי עם גיא ומסר לי כי לא יהיה באזור המרכז השבוע אלא רק בשבוע הבא, אך ניתן להגיע לאזור באר שבע ולגבות את עדותו. מסרתי לו כי אודיע לו בהקדם.
- 19 ביוני 2005: נעשו נסיונות לאתר את גיא [...] אך ללא הצלחה.
- 22 ביוני 2005: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה. השארתי לו הודעה קולית.
- 23 ביוני 2005: שוחחתי עם גיא שמסר לי שככל הנראה יהיה בשבוע הבא בתל אביב או בבית ליד ויצור איתי קשר ביום ראשון.
- 26 ביוני 2005, 8:50: התקשרתי לגיא על מנת לקבוע איתו תאריך למתן עדות השבוע אך לא היה מענה.
- 26 ביוני 2005, 11:18: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה. השארתי לו הודעה קולית שיחזור אלי בהקדם.
- 26 ביוני 2005, 16:24: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה.
- 28 ביוני 2005, 8:52: התקשרתי מספר פעמים לגיא אך לא היה מענה. השארתי הודעה קולית.
- 28 ביוני 2005, 12:51: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה.
- 29 ביוני 2005, 09:43: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה. השארתי לו הודעה קולית.
- 29 ביוני 2005, 14:03: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה.
- 30 ביוני 2005, 9:15: נעשו מספר נסיונות לאתר את גיא, אך ללא הצלחה.
- 30 ביוני 2005, 11:06: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה.

- 30 ביוני 2005, 14:13: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה.
  - 3 ביולי 2005, 9:55: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה. השארתי לו הודעה קולית.
  - 3 ביולי 2005, 12:21: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה.
  - 4 ביולי 2005: התקשרתי לגיא אך לא היה מענה.
  - 5 ביולי 2005: נעשו נסיונות לאתר את גיא אך ללא הצלחה.
- ואז, ב-10 ביולי 2005, נוצר סוף-סוף קשר עם גיא:
- 10 ביולי 2005, 15:40: שוחחתי עם גיא שמסר לי כי הוא יוכל לפגוש אותי מחר בשעה 10:30. מסרתי לו כי אני אודיע לו אם אגיע אליו לגבות את עדותו.
  - 10 ביולי 2005, 20:53: שוחחתי עם גיא ומסרתי לו כי לא אוכל להגיע אליו מחר ואני אהיה בקשר איתו במהלך השבוע.

עדותו של גיא נגבתה בסופו של דבר ב-13 ביולי 2005. החוקר שאל אותו על אודות הנהלים בעת אירוע של פיצוץ בית ושימוש בבני הבית בעת סריקתו, תוך שהוא מערבב פעם נוספת את שני האירועים כאילו היו אחד. גיא השיב כי הוא לא זוכר את המבצע הספציפי, אך אמר כי יש ביחידה תיעוד של כל המבצעים שבהם היתה מעורבת הפלוגה. ארבעה ימים לאחר מכן, כשנה לאחר מתן ההוראה על פתיחת החקירה, סוכם תיק החקירה בהוראת מפקד בסיס מצ"ח והועבר לעיון תובע מפרקליטות פיקוד המרכז. בהוראת פרקליט פיקוד המרכז להשלים את החקירה, עמד הפרקליט על העובדה שמדובר בשני אירועים נפרדים שאירעו במועדים שונים וציון כי האירוע הראשון לא נחקר בצורה ממצה. גם לאחר השלמת החקירה (בניסיון לאתר יומני מבצעים ובגביית עדותו של מפקד פלוגה אחרת, שאמר גם הוא כי אינו זוכר את האירוע) נסגר תיק החקירה.⁸⁹

מתורגמנים

רובם המוחלט של חוקרי מצ"ח אינם דוברים ואינם קוראים ערבית. על אף שנראה כי בשנים האחרונות נעשה מאמץ להציב בבסיס מצ"ח רלבנטיים לפחות חוקר או מתורגמן אחד דובר ערבית,⁹⁰ במקרים רבים המחסור בדוברי ערבית במצ"ח מאלץ את החוקרים לבקש את עזרתם של גורמים מחוץ ליחידה - בעיקר אנשי ארגוני זכויות האדם ואנשי מת"ק - ביצירת קשר עם המתלוננים והעדים ובתיאום מועד מסירת עדותם לחוקרים. ארגוני זכויות האדם מייצגים את המתלוננים, עומדים איתם בקשר ומסוגלים

89. תיק המוקד להגנת הפרט 27262 (תיק מצ"ח איו"ש 65/05).

90. בתשובה לשאלת יש דין השיב דובר צה"ל כי בכל אחד מהבסיסים המטפלים בתלונות פלסטינים מוצב חוקר דובר ערבית. מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 28 באוקטובר 2007.

לבצע תיאום מהיר ויעיל של מועד מסירת עדות, אך ההישענות על גורמי מת"ק שאינם כפופים למצ"ח גורמת לסרבול רב. תיעוד ביומן החקירות של תיק מצ"ח ירושלים 199/05 ממחיש בעיה זו.

← ב-6 בדצמבר 2004 פנה ארגון שומרי משפט - רבנים למען זכויות האדם אל מפקד מחוז ש"י ואל היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון בדרישה לחקור שורת אירועים של התעללות ברועי צאן פלסטינים בדרום הר חברון, שבהם היו מעורבים על פי החשד הן חיילים והן אזרחים ישראלים. ב-15 במארס 2005 נפתח תיק מצ"ח ירושלים 199/05 לחקירת אחד האירועים הללו. תיק החקירה נגע לאירוע מחודש מארס 2004, שבו הוכה לכאורה רועה הצאן נ"ע בעת שנלקח משטח המרעה לבסיס צבאי סמוך ולאחר מכן הוכה לטענתו במשך כארבע שעות בידי חייל שהשיגה עליו, כפות ומכוסה עיניים, בתוך הבסיס. שעות אחדות לאחר מכן שוחרר הרועה לדרכו.

ב-26 באפריל 2005, קרוב לחודש וחצי לאחר שהגיעה לבסיס מצ"ח ירושלים הוראת הפרקליטות הצבאית לפתוח בחקירת התלונה, מונה לטפל בה החוקר סמל ש'. ימים אחדים לאחר מכן, ב-1 במאי 2005, ציין החוקר ש' ביומן החקירות כי "הטיפול בהודעה מתעכב בעקבות טיפול באירועים ובהודעות אחרות". רק כעבור חודש נוסף, ב-31 במאי 2005, תיעד ש' ביומן החקירות את הפעולה הממשית הראשונה בתיק: "שלחתי למתן ממת"ק חברון בקשה לאיתור המתלונן בכדי לגבות את עדותו". ביומן החקירות תיעד סמל ש' את ההתנהלות הממושכת שבאה בעקבות פנייה זו לסיועו של מפקד המת"ק באיתור המתלונן הפלסטיני.

- 8 ביוני 2005: שוחחתי עם מתן, רמת"ק בחטמ"ר יהודה שמסר לי כי הוא מנסה לאתר את המתלונן הוא יחזור אלי אחרי החג כדי שנוכל לתאם את התאריך ומקום גביית עדותו של המתלונן, עוד הוא מסר לי כי עלינו לדאוג למתורגמן ובמידה שלא נצליח להשיג מתורגמן עלינו ליצור איתו קשר והוא ינסה להשיג לי מתורגמן כדי שנוכל לגבות את העדות.⁹¹
- 14 ביוני 2005: טוראי מ"ט שוחח עם מתן [...], רמת"ק בחטמ"ר יהודה שמסר כי היום הוא אמור להפגש עם הקצין האחראי לאתר את המתלונן, האיש קשר מסר לו כי עדיין לא הצליח לאתר את המתלונן אך הוא מקווה שבזמן הקרוב יצליחו ליצור איתו קשר ולברר אם הוא מוכן להפגש ולמסור את עדותו.
- 15 ביוני 2005: טוראי מ"ט שוחח עם מתן [...] שמסר כי אתמול דיבר עם איש הקשר שלו שאמור לאתר את המתלונן, האיש קשר מסר לו שעדיין לא הצליח לאתר את המתלונן אך הוא מקווה שבזמן הקרוב יצליחו ליצור עימו קשר ולברר אם הוא מוכן להפגש ולמסור את עדותו.
- 19 ביוני 2005: טור' מ"ט שוחח עם מתן [...] שמסר כי אין התפתחויות חדשות ועדיין איש הקשר שלו לא איתר את המתלונן.
- 22 ביוני 2005: התקשרתי מספר רב של פעמים למתן [...] בכדי לברר האם נעשתה

91. הרישומים מצוטטים כלשונם מיומן החקירות בתיק מצ"ח ירושלים 199/05

התקדמות באיתור המקומיים - אך מתן לא היה זמין לאורך כל היום.

• 28 ביוני 2005: טור' מ"ט התקשר מספר רב של פעמים למתן אך מתן לא היה זמין לאורך כל היום.

• 30 ביוני 2005: טור' מ"ט התקשר למתן [...] שמסר כי הוא השיג את הטלפונים של כל המתלוננים ובתחילת שבוע הבא הוא יתחיל להתקשר אל המתלוננים ולתאם את [מועד מסירת] העדויות עמם.

כך, כחודש ימים לאחר הפנייה הראשונה למפקד המת"ק מתן, הודיע זה כי עלה בידו לאתר את מספרי הטלפון של המתלוננים. אולם כמתואר בהמשך הרישום ביומן החקירות, בכך לא נסללה הדרך לגביית עדותם של המתלונן בתיק זה וביתר התיקים שעליהם התלונן ארגון שומרי משפט במכתבו.

• 6 ביולי 2005: התקשרתי למתן [...] בכדי לברר לגבי איתור המתלוננים - מתן מסר לי כי הוא לא יכול לשוחח כרגע ויחזור אלי בהמשך הערב.

• 11 ביולי 2005: טור' מ"ט התקשר למתן [...], מתן מסר כי הוא עסוק מאוד עכשיו וכי כאשר הוא יתפנה הוא יחזור אל טור' מ"ט.

• 12 ביולי 2005: שוחחתי עם מתן [...] ושאלתי לגבי התקדמות איתור המקומיים וכי אם אין באפשרותו לסייע לי שיאמר לי זאת. מתן מסר לי כי הם במטווחים היום אך הוא העביר את כל חומר הבקשה לקצין שלו וכי ביומיים הקרובים כולם יאוותרו ויזמנו.

• 18 ביולי 2005: שוחחתי עם מתן שמסר לי כי איש הקשר שלו שמטפל באיתור המקומיים איבד את טופס הבקשה ששלחתי אליו ולכן מתן ביקש ממני לשלוח לו את זה בשנית וכי העניין יטופל ביומיים הקרובים.

• 20 ביולי 2005: שוחחתי עם מתן [...] שמסר כי הוא יעבוד על איתור המקומיים במשך כל היום, ומסר שאני יחזור אליו מחר בשעות הבוקר כדי לתאם תאריך ושעה לפגישה.

• 24 ביולי 2005 (11:00): טור' מ"ט שוחח עם מתן שמסר כי חלק מהמתלוננים יגיעו היום למת"ק חברון למסור את עדותם בשעה 15:00 אחר הצהריים וכי הוא ידאג לליווי שלנו למת"ק⁹² ולמתורגמן.

• 24 ביולי 2005 (14:30): מתן התקשר לבסיס ומסר כי הוא לא יכול לספק את הליווי למת"ק. בהוראת מב"ס רס"ן אריאל מסרנו לו כי בלי ליווי לרכב קל איננו יכולים להגיע למת"ק וקבענו איתו כי העדות תלקח ביום שלישי השבוע.

• 27 ביולי 2005: שוחחתי עם מתן ותיאמתי איתו כי ביום שני בתאריך 1 באוגוסט בשעה 14:00 יגיע המקומי למסור את עדותו במת"ק.

92. הכוונה לליווי חמוש עבור חוקרי מצ"ח שיגיעו מבסיסם בירושלים למת"ק המצוי בבסיס צבאי סמוך לחברון.

- 1 באוגוסט 2005: לאחר שהגעתי היום למת"ק חברון בכדי לגבות את עדות המקומי התבשר לי [כין המתלונן מסר כי יגיע אך לא הגיע. [לפיכך] שוחחתי במקום עם מתן הרמת"ק שמסר לי כי ביום רביעי, ברגע ששאר המפקדים יחזרו מהטיול בו הם שוהים, הוא ימסור לי את מספרי הטפון של המקומיים שעדיין לא נגבתה עדותם.
- 4 באוגוסט 2005 (09:22): שוחחתי עם מתן בנוגע למספרי הטלפון שאני רוצה לקבל ממנו. מתן מסר לי כי רק בעוד מספר שעות כשהקצין האחראי עליו יסיים את פגישת העבודה שלו יעביר אליו את מספרי הטלפון - הוא ישלח לי.

רק באותו יום, 4 באוגוסט 2005, פנה החוקר ש' אל שומרי משפט - שכזכור שלחו את התלונה מלכתחילה - וביקש את סיועם בגביית עדותו של המתלונן. נציגי שומרי משפט תיאמו עם נ"ע כי יבוא לגביית עדותו. החוקר ש' שוחח עם השוטר המוצב במת"ק שאמר כי יפנה כמה שעות כדי לתרגם את העדות ביום 16 באוגוסט 2005. במועד זה, כחמישה חודשים לאחר שהגיעה לבסיס מצ"ח ירושלים הוראת הפרקליטות הצבאית לפתוח בחקירת התלונה, נגבתה לבסוף עדותו של קורבן העבירה.

פרט לסיוע בתיאום מועדי גביית עדויות, נציגיהם של ארגוני זכויות אדם מתבקשים לעתים לסייע גם בתרגום שיחתם של החוקר והעד.

← מ"ק, תושב כפר עקב שבמזרח ירושלים, פנה למוקד להגנת הפרט והתלונן כי ב-18 בספטמבר 2003 הוכה בידי שני חיילים במחסום קלנדיה.⁹³ המתלונן (כאמור, תושב מזרח ירושלים) זומן למסור עדות בבסיס מצ"ח ירושלים, ששכן אז במחנה שנלר בעיר. נלוותה אליו עובדת המוקד להגנת הפרט, ג'ורג'ינה סרייה, שסייעה לחוקר בתרגום עדותו של המתלונן מערבית לעברית. עובד אחר של המוקד להגנת הפרט, מוהנד ענאתי, התבקש לשמש מתורגמן בעת ביצוע מסדר זיהוי בתמונות למתלונן, חודשים אחדים לאחר מכן.⁹⁴

← ב-18 באוקטובר 2010 פנתה א', חוקרת מצ"ח ב"ש, אל יודית אבידור, רכזת המתנדבים של יש דין, כדי לתאם איתה מועד למסירת עדותו של מתלונן. אבידור שאלה אותה מתי ייגבו עדויותיהם של מתלוננים אחרים שהארגון מייצג ושעדויותיהם טרם נגבו. לאחר בדיקה השיבה החוקרת כי התלונות האמורות לא מצויות בטיפול. בהזדמנות זו ביקשה א' מאבידור ש"תעשה לה טובה" ותסייע בתיאום מועדי גביית עדויותיהם של מתלוננים אחרים, שיש דין לא טיפל בעניינם, כיוון ש"אין לא' דובר ערבית" שיעשה זאת.⁹⁵

93. תיק המוקד להגנת הפרט 28688 (תיק מצ"ח ירושלים 135/04).

94. מזכרים בתיק מצ"ח ירושלים 135/04.

95. תיעוד השיחה בתיק יש דין 2055/10.

שוטרי מת"ק המתבקשים לשמש כמתורגמנים לחוקרי מצ"ח אינם כפופים כמובן למצ"ח, דבר הגורם לא פעם לחיכוכים, ובמקרים מסוימים פוגע באפשרות לגבות גרסה מלאה מהמתלוננים ומהעדים.

← בתיק מצ"ח ירושלים 315/09 נחקר אירוע של פציעת פלסטינים מירי חיילים בעת התנגשות בין קבוצת מתנחלים ובין תושבי הכפר סאפא באדמות הכפר. ב-8 באפריל 2009 קיימה קבוצת מתנחלים תפילה המונית לזכרו של שלמה נתיב, נער שנרצח בפגיעה בהתנחלות הסמוכה בת עין שבוע ימים קודם. במהלך התפילה החלו כמה עשרות צעירים ישראלים ליידות אבנים לעבר תושבי הכפר הפלסטינים, והללו מצידם השיבו בידי אבנים אל התוקפים.⁹⁶ במהלך האירוע נפצעו כמה פלסטינים מירי חיילים. כמה מהם הגישו תלונה למצ"ח ירושלים בסיוע יש דיין.⁹⁷

בהתאם למדיניות הפרקליטות הצבאית באשר לאירועים שעולה בהם חשד לעבירות פליליות אגב פעילות מבצעית, לא נפתחה חקירת מצ"ח בתלונות עד להחלטת הפרקליטות הצבאית. רק ב-30 ביוני 2010 - יותר משנה אחרי שיש דיין מסר למצ"ח הודעות בדבר האירוע - יצרו חוקרי מצ"ח ירושלים קשר עם יש דיין וביקשו לזמן באמצעותו שלושה מהמתלוננים כדי שימסרו את עדותם.

במועד שנקבע, 5 ביולי 2009, הגיעו בשעה היעודה, 11:00, שלושה מהמתלוננים למת"ק עציון, מלווים בתחקירן השטח של יש דיין מוהנד ענאטי. ואולם החקירה לא החלה עקב איחורו של מ', שוטר משטרת ישראל המוצב במת"ק עציון שאמור היה לשמש כמתורגמן. מ' הגיע למקום רק בשעה 13:45, וגם אחרי שהגיע עסק בענייניו, סירב לתרגם את עדויות המתלוננים והללו נאלצו לשוב לבתיהם כלעומת שבאו.⁹⁸

שלושת המתלוננים זומנו פעם נוספת לבוא למסור את עדויותיהם ב-18 באוגוסט 2009, ובאו למקום בליווי יש דיין בשעה היעודה, 11:00. בנוסף אליהם זומנו לבוא באותו מועד שני מתלוננים מתיק אחר (תיק יש דיין 1731/09) ועוד מתלוננים שהתלוננו על אירוע שלישי ואשר לוו בידי אנשי ארגון בצלם. גביית העדויות נמשכה כל היום והמתלונן האחרון שוחרר לדרכו סמוך לשעה 17:00 אחר הצהריים.⁹⁹

← ב-8 באפריל 2008 נורה ב"כדורי גומי" ונפצע בפניו ובכתפו הנער מ"ג, בן 14 באותה עת, מירי חיילים במחנה הפליטים אלערזב. לדברי הנער חייל ירה בו מטווח של מטרים בודדים ופגע בראשו

96. עמוס הראל ויהונתן לוי, "16 פלסטינים נפצעו, אחד מהם קשה, בעימות עם מתנחלים מבת עין; אזרח ישראלי נפצע קל". אתר הארץ, 8 באפריל 2009.

97. תיק יש דיין 1820/09 (תיקי מצ"ח ירושלים 358/09, 386/09).

98. תיעוד בתיק יש דיין 1820/09.

99. שם. בעת כתיבת דוח זה טרם החליטה הפרקליטות לעניינים מבצעיים בדבר גורל תיק החקירה.

ובחזהו.¹⁰⁰ תחקירני יש דין פגשו את הנער ואת אביו קרוב לשנה לאחר האירוע, וב-25 במארס 2009, לאחר גביית עדויותיהם, מסר יש דין הודעה לבסיס מצ"ח ירושלים. רק ב-17 ביוני 2010, כשנה ושלושה חודשים לאחר מסירת ההודעה ויותר משנתיים לאחר האירוע, הודיעה החוקרת ב' ממצ"ח ירושלים כי הפרקליטות הצבאית הורתה על פתיחת תיק חקירה וביקשה להעביר לידיה את העתקי המסמכים הרפואיים הנוגעים לטיפול במ"ג. לאחר העברת העתקי המסמכים הרפואיים פנתה שוב החוקרת ב' ליש דין, ב-28 ביוני 2010, וביקשה להעביר לידיה בשנית את העתקי המסמכים הרפואיים, שכן אלו אבדו. יודית אבידור תיעדה בתיק 1762/09 של יש דין את ניסיונות התיאום של מועד גביית העדות:

- ב-13 ביולי 2010 תיאמתי עם [חוקרת מצ"ח] ב' זימון ל-22 ביולי בשעה 10:00. סוכם שאתקשר לפני כן כדי לוודא שיש מתורגמן, זאת לאור התקלות שהיו שבוע לפני כן עם אותו מתורגמן (שוטר מת"ק עציון מ') בליווי [מתלוננים למתן עדות] בתיק 1820/09. [החוקרת] ב' מסרה שמ' המתורגמן עובד רק בימים ראשון עד רביעי. מאחר שלא מצאנו יום אחר במהלך השבוע שכל הצדדים פנויים, ב' ביררה עם מ' לגבי [האפשרות ש] מתורגמן אחר [יהיה פנוי ביום חמישי 22 ביולי]. מ' אמר לה שייטכן שיישאר ביום חמישי ויחזיר על כך תשובה ביום שלישי 20 ביולי.
- ב-20 ביולי התקשרתי אל ב' ממצ"ח ירושלים. [ב'] מסרה שמ' לא יהיה ב-22 ביולי. קבענו ל-27 ביולי וסיכמנו שב-25 ביולי תאשר [ב' את המועד] סופית. היום 25 ביולי דיברתי איתה. בהתחלה רצתה שנגיע בשעה 11:00 ובסוף סגרנו סופית את התיאום ל-27 ביולי בשעה 11:30 או 12:00.
- היום 27 ביולי התקשרה אלי ב' בשעה 11:00, שאלה מה עם המתלונן. אמרתי לה ש[המתלונן ואביו] בדרך [למת"ק עציון]. כעבור כרבע שעה התקשרה שוב ושאלה מתי בדיוק יגיעו, מסרתי לה שגיעו ב-12:00. אחרי דקות שוב התקשרה ואמרה שהמתורגמן מ' לא יכול להמתין וגביית העדות מבוטלת. נקבע מועד חדש: 3 באוגוסט בשעה 11:00.¹⁰¹

← ב-1 בנובמבר 2009 רעה מ"ג, תושב הכפר מאדמא שמדרום לשכם, עדר עזים בחלקת אדמה השייכת למשפחתו, כ-200 מטר דרומית לכפר. על פי העדות שמסר ליש דין, שלושה חיילים הגיעו אליו מכיוון ההתנחלות הסמוכה יצהר והיכו אותו, בין השאר בעזרת רוביהם, בפלג גופו העליון. ההתעללות במ"ג נמשכה על פי עדותו גם בבסיס הצבאי שאליו הובא - בסיס חטיבת שומרון בחווארה - כאשר יידו בו אבנים בעודו יושב כבול בידי ועיניו מכוסות. לאחר בדיקת רופא בבסיס הצבאי הועבר מ"ג לבית חולים בשטח ישראל, ולאחר סדרת בדיקות הוחזר לבסיס הצבאי. בשעות הלילה הוחזק כבול, בקור, מחוץ למבנה בבסיס, ולא ניתנה לו האפשרות להתפנות ולכן עשה את צרכיו במכנסיו. בשעות הבוקר נדרש לחתום על מסמך בעברית שאת תוכנו לא ידע לקרוא ושולח לדרכו.¹⁰²

100. העדות נגבתה בידי מיה ביילי ומוהנד ענאתי ב-25 במארס 2009 במחנה הפליטים אל-ערוב. תיק יש דין 1762/09.
 101. תיעוד בתיק יש דין 1762/09 (תיק מצ"ח ירושלים 220/09). בעת כתיבת דוח זה טרם החליטה הפרקליטות לעניינים מבצעיים בדבר גורל תיק החקירה.
 102. תמצית עדותו של מ"ג בתיק יש דין 1937/09. העדות נגבתה בידי רוטי קדר ורינה פלטר ב-4 בנובמבר 2009 בכפר מאדמא.

ב-4 בנובמבר 2009, שלושה ימים בלבד לאחר המקרה, מסרה מתנדבת יש דין רותי קדר הודעה בדבר האירוע לחוקרת מצ"ח שרון ושומרון בשם ע'. החוקרת ע' ציינה כי מ"נ יזומן למתן עדות רק בשבוע שלאחר מכן, כיוון ש"כרגע חסרים להם מתורגמנים לערבית"¹⁰³. רק לאחר מאמצים רבים נמסר ממצ"ח ליש דין כי נמצא מתורגמן, ועדותו של מ"נ נגבתה בידי החוקרת ע' ב-22 בנובמבר 2009 - כשלושה שבועות לאחר האירוע.

מסדרי זיהוי, עימותים ופוליגרף

מעקב יש דין אחר חקירות מצ"ח ובחינת תוכנם של תיקי חקירה מראה כי במסגרת חקירת עבירות נגד פלסטינים, חוקרי מצ"ח כמעט שאינם עושים שימוש בכלי חקירה שגרתיים: בדיקת פוליגרף לחשודים בעבירות התקיימה בחלק קטן מתיקי החקירה שבהם אותרו חשודים ושתוכנם נבדק בידי יש דין, אך במקרים רבים חשודים שהסכימו לבדיקת פוליגרף לא נשלחו אליה.

← ב-8 באוקטובר נעצרו בביתם בכפר סאלם שני אחים והובאו למחסום חווארה, שם הוחזקו בתוך תא. השניים טענו כי הוכו בידי חיילים במקום. מתנדבות מארגון מחסום ווטש ששהו במשמרת במחסום שמעו צעקות מתוך התא, ועובד שטח של ארגון זכויות האדם שומרי משפט ראה את השניים עם שחרורם מהתא והסיע אותם לטיפול בבית חולים.

ארבעה חיילים שנחקרו כחשודים בהכאתם של האחים חתמו על טפסי הסכמה לבדיקת גרסאותיהם בפוליגרף, אך למרות זאת לא עברו בדיקת פוליגרף ותיקי החקירה סוכם בהוראת מפקד בסיס מצ"ח לקראת סגירתו ב-16 בנובמבר 2006. כשנה לאחר סיכום תיק החקירה, וככל הנראה במסגרת פעולת השלמה שנדרשה בידי הפרקליטות הצבאית, פנה חוקר מצ"ח בטלפון אל ארבעת החיילים החשודים בהצעה שיעברו בדיקת פוליגרף. כולם סירבו לעשות כן.¹⁰⁴

עימותים בין עדי ראייה פלסטינים לחשודים לא נערכים כלל. חשודים שנחקרו הוחתמו לא פעם על טופס הסכמה לעימות, אך באף אחד מהתיקים שיש דין מלווה, ובאף אחד מתיקי החקירה שנבחנו לצורך דוח זה, לא קיימו חוקרי מצ"ח הליך של עימות כדי לחזק או להפריך תלונת של מתלוננים או גרסאות של חשודים. גם עימות בין חשודים לעדי ראייה ישראלים - חיילים או אזרחים - לא התקיים באף אחד מתיקי החקירה שנבחנו.

← ב-21 במארס 2008 הוכו שלושה צעירים, רועי צאן מהכפר א-סאווייה שבאזור שכם, בידי איש ביטחון מהתנחלות סמוכה וכמה חיילים. מצ"ח איתרה את החשודים במעורבות באירוע, וקצין

103. תיעוד שיחה מ-4 בנובמבר 2009 בתיק יש דין 1937/09 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 374/09). בעת כתיבת דוח זה טרם החליטה הפרקליטות לעניינים מבצעיים בדבר גורל תיק החקירה.

104. תיק מצ"ח ירושלים 210/06.

צה"ל שנכח במקום סיפר שאיש הביטחון אישר בפניו שהיכה את המתלוננים. הקצין הסכים לקיים עימות עם איש הביטחון - אולם עימות כזה לא בוצע.¹⁰⁵

מסדרי זיהוי "חיים" - כאלו שבהם התאפשר לעד ראייה לזהות על פי מראה עיניים חשודים שניצבו מולו - גם הם לא מתקיימים. תחת זאת עושים חוקרי מצ"ח במקרים מסוימים שימוש ב"מסדר זיהוי בתמונות": מציגים לעדי ראייה תמונות של חיילים, ובהן גם תמונות של חשודים מסוימים, כדי לזהות את החשודים. אפשרות זיהוי של חשודים באמצעות מסדר זיהוי בתמונות נחשבת לטובה פחות מאשר במסגרת של מסדר זיהוי "חי", ובהתאם, ערכו הראייתי של זיהוי בתמונות במקרים שבהם הוגש כתב אישום נמוך יותר מערכו הראייתי של מסדר זיהוי "חי".¹⁰⁶

← בני הזוג מ"ז ו"ז מהכפר קבלאן הגישו תלונה על גניבת תכשיטים בשווי 12,000 ש"ח בעת חיפוש שערכו חיילי צה"ל בביתם. חקירת מצ"ח הובילה לאיתור כמה חשודים. אף כי נראה שחוקרי מצ"ח השקיעו מאמצים ניכרים בפענוח תיק זה, לא נערך בו מסדר זיהוי "חי". לבני הזוג נערך מסדר זיהוי בתמונות, שבמהלכו הוצגו בפניהם תמונות של חיילים ובהם החשודים לשם זיהוי. בני הזוג לא זיהו איש בתמונות, והאשה ציינה כי בעת החיפוש בבית "החיילים היו עם קסדות ורצועות עליהם".¹⁰⁷

← ב-4 באוקטובר 2007 בשעות אחר הצהריים נעצר מ"מ, ילד בן 12, בביתו בכפר בילעין. הוא נלקח לבסיס צבאי, ושם ניסה חוקר לקבל ממנו שמות של ילדים שמעורבים ביידוי אבנים על כוחות צבא. על פי עדותו, במהלך העברתו היכה אותו אחד החיילים בבטנו, ובבסיס הצבאי לדבריו סטרו לו על פניו. הוא שוחרר בשעות הערב. בעת הסעתו לכיוון הכפר נחבשה קסדה לראשו ומישהו היכה בה פעם אחת. מ"מ הצהיר בפני חוקר מצ"ח כי יוכל לזהות במסדר זיהוי את אחד החיילים שהיכו אותו, ועל אף שבמסגרת החקירה איתרו חוקרי מצ"ח חשודים במעורבות בהכאה, לא נערך מסדר זיהוי "חי". תחת זאת נערך למ"מ מסדר זיהוי בתמונות, שבו לא זיהה הילד איש.¹⁰⁸

105. תיק יש דין 1422/08 (תיק מצ"ח ירושלים 118/08). תיק החקירה נסגר. יש דין הגיש ערר על ההחלטה לסגור את התיק.

106. ההנחיות הפנימיות של חיל המשטרה הצבאית מורות כי "קיימות דרכים שונות להוכחת זהותו של העבריי, אך עריכת מסדר זיהוי חי (פורמלי) של העדים, אשר לטענתם ראו את העבריי בשעת מעשה ויכולו לזהותו, הינה אמצעי הזיהוי הטוב ביותר" (הוראות קצין חיל המשטרה הצבאית הראשי, הוראה מס' 5305: עריכת מסדר זיהוי. סעיף 3).

107. תיק יש דין 1325/07 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 288/07). תיק החקירה נסגר בעילת חוסר ראיות.

108. תיק יש דין 1320 (תיק מצ"ח ירושלים 252/07). על-פי הודעת הפרקליטה לעניינים מבצעיים (12 בפברואר 2009) "התיק נסגר לאחר שבחומר הראיות לא נמצאו ראיות נגד מי מהחיילים, נוכח העדר אפשרות לזיהוי החיילים אשר נטען כי הכו את המתלונן, ונוכח הכחשה של אלימות כלשהי ע"י חיילי הכוח הצבאי שנכח באזור".

אי-חקירת עדים מרכזיים

תיקי חקירה רבים כוללים רק את עדות המתלונן, ללא עדויות של עדי ראייה פלסטינים אחרים - גם במקרים שהיו עדים כאלה. לעתים קרובות הדבר נובע מחוסר נכונות של פלסטינים להעיד בפני רשות החקירה הצבאית, וכאמור לעיל הנסיבות המערכתיות של היעדר בסיסי חקירה בשטחים ומחסור במתורגמנים מקשות ממילא על גביית עדויות אפילו ממתלוננים. אך גם במקרים אחרים, נראה שהחוקרים לא עשו כל מאמץ לזמן עדי ראייה פלסטינים נוספים שיוכלו להוסיף פרטים על עדות המתלונן בתיק ולהביא בכך לאיתור חשודים או לחזק את הראיות נגדם.

ברבים מתיקי החקירה משקיעים חוקרי מצ"ח מאמצים ניכרים כדי לזהות את היחידה הצבאית שהיתה מעורבת באירוע שהתלונה נסובה עליו, ובמקרים מסוימים תיק החקירה כולל עדויות של חיילים לא מעטים, שנחקרו כחשודים או כעדים. אולם במקרים רבים לא נחקרים חיילים ומפקדים שהדעת נותנת כי עדותם תשפוך אור על האירוע, ושלא ניתן לראות את החקירה כחקירה שלמה בלי לשמוע את גרסתם ולבדוק אותה.

← ס"ס, שהסחבת בעניין פתיחת החקירה בדבר הכאתו במחסום באזור חברון תוארה לעיל (עמ' 49) מסר בעדותו את שמו ואת מספר הטלפון של חברו שהיה עד להכאתו. למרות זאת, חוקר מצ"ח לא יצר קשר עם עד הראייה ועדותו לא נגבתה מעולם.¹⁰⁹

← ב-3 ביוני 2002 הגיע כוח צבאי גדול לבית משפחתה של ג"ח במחנה הפליטים עין בית עלמא שבשכם. בני הבית הוצאו החוצה והחיילים ערכו חיפוש בבית במשך כשלוש שעות ללא נוכחות בני המשפחה. לפני שעזבו החיילים את המקום גילתה אם המשפחה כי מתוך אחד הארונות נגנב סכום של 11,000 ש"ח ו-40 דינר ירדני. היא פנתה לקצין שטען ששאל את החיילים, אך אלה הכחישו שגנבו את הכסף. ג"ח ידעה למסור את שמות הקצין - ת' - ושמות שלושה חיילים: ו', ת', וק'. שלושה מבניה של ג"ח נעצרו באותו לילה ושוחררו למחרת. ב-18 באפריל 2004 הודיע פרקליט פיקוד המרכז למוקד להגנת הפרט כי תיק החקירה נסגר "משלא אותרו הקצין או חיילים בשמות שהוזכרו, ואף לא נמצאו תימוכין לטענת המתלוננת שבניה נעצרו".

על אף האמור, מבדיקת חומר החקירה עולה שבשני גדודים שאותרו במהלך חקירת מצ"ח כגדודים שפעלו בגזרה ביום האירוע - גדוד 202 של חטיבת הצנחנים וגדוד אגוז של גולני - אותרו קצינים העונים לשם ת', ובפולגתו של אחד מהם שירת חייל בשם ו'. למרות זאת אף אחד משלושת החיילים לא זומן לחקירה.

אשר לשלושת בניה של ג"ח, שנעצרו לביל האירוע ועשויים היו לשפוך אור על זהותם של החיילים המעורבים, גם הם לא הוזמנו כלל למסור את עדויותיהם. יתר על כן, בהחלטה לסגור את

109. תיק המוקד להגנת הפרט 28628 (תיק מצ"ח ירושלים 155/05).

התיק נסמכה הפרקליטות הצבאית על העובדה שהחוקרים לא מצאו תיעוד למעצרו של שלושת הבנים, אולם חומר החקירה מראה כי הבדיקה נעשתה במתקן הכליאה עופר ולא במתקן כליאה אחר (בחטיבה), מה גם שחומר החקירה מעלה כי במקרים שבהם עצורים משוחררים סמוך לאחר מעצרו, שמותיהם לא מתועדים כלל במתקן הכליאה. מכל מקום, גם את הנקודה הזו ניתן היה להבהיר אילו נגבו עדויות מן העצורים.¹¹⁰

← ב-25 בנובמבר 2007 נעצרו שני רועי צאן מהכפר אום ספא בידי חיילים. החיילים היכו את השניים בשטח, ולאחר מכן הובילו אותם לבסיס צבאי סמוך ושם המשיכו להכות אותם. מאוחר יותר שוחררו הרועים לדרכם. החקירה התרכזה בניסיון לזהות את הכוח המעורב. אחד הרועים, ז"א, העיד כי רכז הביטחון של ההתנחלות הסמוכה עטרת, שמכיר אותו, התערב למענם אצל החיילים וביקש לשחררם, אך ללא הצלחה. מהעדות עולה כי רכז הביטחון עשוי לזהות את הכוח המעורב, אך כל ניסיון לזמנו לתת את עדותו לא נעשה. הפרקליטות לעניינים מבצעיים סגרה את תיק החקירה ב-20 בדצמבר 2009 בעילת היעדר ראיות מספיקות.¹¹¹

חקירות ללא יציאה לשטח

ככלל, חקירות מצ"ח בעבירות נגד פלסטינים מתנהלות מתוך משרדי החוקרים. מתיקי החקירה שנבחנו ומיומני החקירות הכלולים בהם עולה כי חוקרי מצ"ח ממעטים לצאת ל"שטח". כשל זה נוגע הן לזירות העבירה - והעיכוב בפתחת חקירתן של תלונות ממילא מסכל בדרך כלל את היכולת להפיק מידע ממשי מזירת ההתרחשות - והן לבסיסי היחידות המעורבות. ככלל, חוקרי מצ"ח לא יוצאים ממשרדיהם לזירות העבירה ולבסיסי החשודים וממעטים לפיכך לבצע פעולות חקירה שניתן לבצע רק שם: חיפושים, איתור מסמכים וכד'.

← בשבת 24 במאי 2008 נעצרו שלושה מתושבי הכפר א-זאויה בידי חיילים. השלושה נלקחו למחסום הסמוך, ושם, לטענת שניים מהם, הוכו באורח קשה. אחד המוכים, ע"ש, נלקח מהמחסום לבית החולים בילינסון ואושפז שם. לחלק ממעשי ההתעללות היו עדות שתי חיילות שביקשו מהחיילים להפסיק להכות את העצורים והזעיקו עזרה רפואית. שני העצורים הנתרים שוחררו לדרכם לאחר שעות אחדות. למחרת, כשחזרו העצורים ששוחררו למחסום כדי לברר מה עלה בגורל חברם, אמרו להם החיילות כי אם תגוש תלונה יעידו על שאירע.

ב-11 ביוני שלח יש דין למצ"ח הודעה בפקס בשם המתלוננים, וב-3 ביולי 2008 נפתחה חקירת מצ"ח. ב-7 ביולי 2008 שוחחה עו"ד נטלי רוזן מטעם יש דין עם ל', חוקר מצ"ח האחראי על התיק. לשאלתה של עו"ד רוזן השיב ל' כי הוא "מכיר את עניין החיילות", אך להצעתה כי חוקרי מצ"ח יגיעו למחסום כדי לאתר את החיילות השיב כי הדבר אינו אפשרי וכי חוקרי מצ"ח אינם

110. תיק המוקד להגנת הפרט 22893 (תיק מצ"ח ירושלים 163/03).

111. תיק יש דין 1569/08 (תיק מצ"ח ירושלים 1/09).

עובדים בצורה כזו. ל', שלא השתכנע גם כאשר עו"ד רוזן הסבירה שהחיילות העדות משרתות ככל הנראה במחסום באופן קבוע, הציע כי אם יראו המתלוננים פעם נוספת את החיילות יקחו מהן את פרטיהן ויעבירו אליו.

ב-9 במארס 2011 הודיעה הפרקליטות לעניינים מבצעיים ליש דיין כי תיק החקירה נסגר כיוון שלא אותרו חושדים בביצוע העבירות ומכיוון שהתגלו סתירות בעדויות המתלוננים.¹¹²

הסתמכות על היחידות לזיהוי חיילים מעורבים

אין זה נדיר שניסיונות לזהות יחידות צבאיות המעורבות באירועים הנחקרים נמשכים זמן רב. גם כאשר היחידות מאותרות, חוקרי מצ"ח פונים בדרך כלל לגורמים בתוך היחידות האמורות בבקשה לאתר חיילים שעשויים היו להיות מעורבים באירועים הנחקרים ולמסור לחוקרים פרטים על אודותיהם. במילים אחרות, החוקרים ממעטים לבוא בעצמם לבסיסי היחידות החשודות במעורבות באירועים פליליים, ולא תופסים בעצמם מסמכים שעשויים להעיד על זהותם של החיילים המעורבים. ההישענות השיטתית על שיתוף פעולה מצד גורמים ביחידות המעורבות מעורר חשש שאותם גורמים מטרפדים לעתים את הסיוע שהחוקרים מבקשים לקבל.

← בעקבות תלונה שהעביר המוקד להגנת הפרט לפרקליטות הצבאית, חקר מצ"ח את החזקתם של שלושה בני משפחה בבית שנתפס בידי כוח צבאי כבני ערובה ("מגן אנושי") כדי למנוע פגיעה בבית. בלילה שבין 31 באוגוסט ל-1 בספטמבר 2005 נכנס כוח צבאי לבית משפחת ר' בחברון. החיילים הורו לכל בני המשפחה להתרכז בחדר אחד, ומאוחר יותר התירו לחלקם לצאת ובתנאי שבכל עת יישארו בו שלושה מבני המשפחה.

במהלך החקירה ביקש חוקר מצ"ח מסגן ל', חשוד באירוע שאישר כי הורה לחייליו להשאיר בכל עת כמה מבני המשפחה בבית, שיזמן לחקירה את חיילי הצוות שהיה איתו באותה עת. סגן ל', שהסביר כי סמוך לפני האירוע עבר עם יחידתו מגזרת עזה לגזרת חברון ופעל לפי הנוהל שהכיר בעזה, תיאם את מועד מתן עדויותיהם של שלושה מהחיילים. ל' מסר לחוקר כי חמישה חיילים אחרים השתחררו ושניים מצויים בחופשת מחלה. שלושת החיילים שנחקרו העידו כי לא תוזכרו לגבי חובתם לאפשר לבני הבית לצאת החוצה.¹¹³

← מ"ק, תושב כפר עקב בן 52, הגיע למחסום קלנדיה ב-18 בספטמבר 2003 בדרכו לקבלת טיפול רפואי בירושלים. משלא חש בטוב פנה מ"ק לאחד החיילים, הציג בפניו את תעודת הזהות שלו וביקש לאפשר לו לעבור. בתגובה, כך טען מ"ק, תקף אותו החייל והיכה אותו עד שהתעלף. על פי התלונה, לאחר שהתאושש פנה מ"ק לחייל וביקש ממנו כי יחזיר לו את תעודת הזהות שלו.

112. תיק יש דיין 1473/08 (תיק מצ"ח שרון שומרון 227/08).

113. תיק המוקד להגנת הפרט 39613 (תיק מצ"ח ירושלים 284/05).

אז, כך בתלונה, תקפו החייל וחייל נוסף את המתלונן, בעטו בו, שמו את ידיו מאחורי גבו, אילצו אותו לעמוד בפישוק דקות אחדות, ולאחר מכן שחררו אותו לדרכו. בעזרת עוברים ושבים פנה מ"ק לתחנת המשטרה בנווה יעקב כדי להגיש שם תלונה על האירוע. בהיותו בתחנת המשטרה התמוטט והובהל באמבולנס לבית החולים הדסה הר הצופים.

ב-16 בנובמבר 2003, כחודשיים לאחר האירוע, שוחח החוקר ע' בטלפון עם טוראי ד', המשרת בחמ"ל פלוגת המשטרה הצבאית שאישה את המחסום באופן קבוע. לדברי החייל לא היה בחמ"ל תיעוד של חיילי הפלוגה ששהו במחסום במועד האירוע.

ב-19 בנובמבר 2003 שוחח החוקר ע' בטלפון עם מפקד הפלוגה שאבטחה את המחסום במועד האירוע. בקשת החוקר לקבל את רשימת שיבוץ החיילים למשימות באותו יום נדחתה בטענה שהרשימות אינן נשמרות פרקי זמן ארוכים וכי אין ברשותו ובפלוגתו תיעוד של החיילים ששהו באותו יום במחסום.

ב-1 בדצמבר 2003 שוחח קצין החקירות ד' בטלפון עם מפקד פלוגת המשטרה הצבאית, שאמר לו כי "טרם נמצאו" רשימות השיבוץ של החיילים למשימות במועד האירוע.¹¹⁴

הימנעות מחקירתם של בכירים ומבחינת חוקיותן של פקודות

עניינה של חקירה פלילית הוא איתורם של אחראי או אחראים באופן אישי לביצוע עבירה פלילית המנויה בדין הפלילי החל. ככזו, חקירת מצ"ח היא כלי בעייתי במיוחד כאשר יש צורך לבחון את חוקיותן של מדיניות נהוגה ופקודות שניתנו ע"י מפקדים בכירים.

חקירות מצ"ח, שנועדו לאתר חשודים בביצוע חקירות פליליות, אינן מובילות בדרך כלל להאשמתם של קצינים בכירים בגין מתן פקודות בלתי חוקיות לחיילים או בגין החלטה של מדיניות שאינה חוקית, על-פי המשפט הפלילי הישראלי או על-פי דיני המלחמה. כך, מעקב יש דין אחר כתבי אישום שהוגשו מאז שנת 2000 בדבר עבירות נגד פלסטינים בשטחים מראה כי לא הוגשו כלל כתבי אישום פליליים נגד קצינים בכירים, בדרגת אל"מ ומעלה,¹¹⁵ וכי בעלי הדרגה הבכירים ביותר שהועמדו לדין פלילי בידי הפרקליטות הצבאית היו שלושה קצינים בדרגת סגן-אלוף.¹¹⁶

114. תיק המוקד להגנת הפרט 28688 (תיק מצ"ח ירושלים 135/04).

115. מבין 190 החיילים והקצינים נגדם הוגשו כתבי אישום מאז תחילתה של האינתיפאדה השניה ועד סוף אפריל 2011, 67 הם חיילים בדרגות טוראי ורב-טוראי; 87 הם חיילים בדרגות סמל ורב-סמל וששה הם נגדים בדרגת רב-סמל. 19 מהנאשמים הם קצינים בדרגות סגן-משנה וסגן, חמישה נושאים דרגת סרן וקצין אחד נושא דרגת רב סרן. כתב אישום הוגשו נגד שלושה קצינים בדרגת סגן-אלוף. אין בידי יש דין מידע בנוגע לדרגתם של שני נאשמים נוספים, אולם ידוע שהללו אינם קצינים.

קצינים בדרגות סגן-אלוף ואלוף-משנה מתבקשים לעתים למסור עדויות לחוקרי מצ"ח, אולם בתיקי החקירה שנבחנו בידי יש דיין נמנעו ככלל חוקרי מצ"ח מחקירתם באזהרה של קצינים בכירים, הן קציני השדה והן קציני מטה. גם באותם מקרים בהם העלתה החקירה חשד לקיומם של מדיניות או נהלים שעל-פניהם אינם חוקיים, לא העמיקו החוקרים את חקירתם לשם בחינת אחריותם של קצינים בכירים.

תיקי יש דיין 1366/08 ו-1626/08: ענישה קולקטיבית באל-ערוב

בשני תיקים נפרדים, בהם התלוננו בעלי עסקים בכניסה למחנה הפליטים אל-ערוב על תקיפתם לכאורה בידי חיילים בעת שהורו להם לסגור חנויותיהם, ציינו קציני צה"ל בעדויותיהם בפני חוקרי מצ"ח כי קיים נוהל, שאחד הקצינים ייחס לחטיבה המרחבית, לפיו במקרים בהם מיוזמת אבנים אל כלי רכב שנוסעים בכביש הסמוך למחנה הפליטים אל-ערוב, יש "להעניש" את בעלי העסקים השוכנים בקרבת מקום. בשני המקרים הוביל ניסיונם של כוחות הצבא לסגור את החנויות להידרדרות האירוע לאלימות.

במקרה אחד, העיד רס"ן (מיל') א' בתיק שעניינו תלונתו של א"ה, בעליו של עסק לתיקון פנצ'רים בכניסה למחנה אל-ערוב על תקיפתו ויודי רימון גז לעברו.¹¹⁷ בתשובה לשאלת החוקר מדוע הורה רס"ן א' על סגירת החנות השיב רס"ן א': "זאת ההנחייה החטיבתית. בשל ריבוי זריקות האבנים יש דבר שנקרא 'תג מחיר' שמורה לסגור את בתי העסקים על הציר".¹¹⁸

116. באחד המקרים הורשע קצין בקשר לעבירה שעבר בעצמו: סא"ל (מיל') גבע שגיא הורשע בהתנהגות שאינה הולמת על ביצוע שתי עבירות, אחת נוגעת להתעללות קשה באזרח פלסטיני אותו חקר, והאחרת שעשה שימוש באזרחית סגל כבמגן אנושי בעת חיפוש בבית שבו הועסקה (מ/ 1/02 התובע הצבאי נ' סא"ל גבע שגיא; ע/153/03 סא"ל גבע שגיא נ' התובע הצבאי הראשי. ראו גם חריגים, עמ' 68-69). בשני מקרים הורשעו קצינים בדרגת סגן-אלוף בעקבות הוראות שנתנו לפקודיהם. סא"ל עמרי בורברג, מפקד גדוד בחיל השיריון הורשע בעבירות של ניסיון לאיומים והתנהגות שאינה הולמת כיוון שאיים באזני עצור פלסטיני כפות ומכוסה עיניים כי ירה בו כדור "גומי" ועל כך שהורה לפקודו לדרוך את הנשק. החייל אכן ירה כדור "גומי" בגולגול של העצור אולם בית הדין הצבאי קבע שהירי לא נעשה בפקודת הקצין (מ/5/08 התובע הצבאי נ' סא"ל עומרי בורברג וסמ"ר לאונרדו קוראה); במקרה אחר, מפקד גדוד שריון בדרגת סא"ל הורשע במסגרת הסדר טיעון בעבירה של התרשלות לאחר שהורה לפקודו, קצין בדרגת סגן, לירות פגזי טנק ולירות ממקלעים בכדי לאכוף עוצר בעיר. במסגרת הסדר הטיעון נסוגה התביעה מהאישום המקורי בו ייחסה לנאשמים אחריות למותם של ארבעה תושבי העיר - מהם שלושה ילידים - ולפציעתם של חמישה. בחקירת מצ"ח נמצא כי יסודה של הוראת המג"ד לירות פגזים בכדי לאכוף את העוצר הייתה בהוראה שנתן לו מפקדו בגזרה, מפקד חטיבת גולני, אל"מ מ"ת. בהחלטת הפרקליטות הצבאית לא הועמד אל"מ מ"ת לדין פלילי כי אם לדין משמעתי בפני מפקד חיל הים. אל"מ מ"ת זוכה בדין המשמעתי (מ/3/04 התובע הצבאי נ' סא"ל פלוני וסגן אלמוני [שמותיהם נאסרו לפרסום]. ראו חריגים, עמ' 46-47).

117. התלונה והחקירה בה מתוארים בעמ' 70-69 להלן.

118. מעדותו של רס"ן א', עמ' 4. העדות נגבתה ב-27 במאי 2008. תיק מצ"ח ירושלים 26/08 (תיק יש דיין 1366/08).

במקרה שני התלונן בעל חנות אחר באותו אזור כי הוכה לאחר שנדרש לסגור את חנותו. לאחר מכן האירוע התדרדר ובעל החנות, ר"ג, נעצר והוגש נגדו כתב אישום באשמת תקיפת חייל. במסגרת החקירה ציין סגן מ' כי לאחר שידור אבנים הורו הוא וחייליו לפלסטינים שהיו במקום להתרחק וכי ההוראה לסגור את החנויות נועדה לשמש "כחלק מההרתעה": "בהתחלה דיברנו, אמרנו להם להתרחק, לא להיות פה כי זרקו אבנים, אמרנו להם לסגור את החנויות - כחלק מההרתעה שעושים בכפר, אנחנו סוגרים את היציאה ואת הכניסה לכפר ברגע שיש אירוע."¹¹⁹

בשני המקרים העידו הקצינים שלא תחת אזהרה, כעדים ולא כחשודים, ובשני המקרים לא בדקו חוקרי מצ"ח את חוקיותה של ההנחייה להעניש בעלי עסקים בשל יידי אבנים בידי אחרים, ואת מקורה.

תיק ביד"צ צפון 497/03: מפקד ענק הועמד לדין אולם אחריות הדרגים שמעליו לא נחקרה כראוי

ב-1 במרס 2002 נהרג מירי הילד מ"ט, בן 7, בעת ששהה עם קבוצת ילדים בשטח באזור בצפונה של רצועת עזה שהוכרז כ"אזור בטחוני מיוחד" (אב"מ), שלתחומו נאסר על פלסטינים להיכנס. בעקבות חקירת מצ"ח הוגש כתב אישום בעבירה של גרימת מוות ברשלנות נגד מפקד טנק, סמ"ר ד"ש. כתב האישום ייחס לסמ"ר ד"ש מתן הוראה לאיש צוות בטנק לירות בסמוך לקבוצת ילדים ששהתה באב"מ, וכי בוצע ירי ממקלע בהתאם, ירי שממנו נהרג הילד. על-פי כתב האישום פקודת הירי הייתה "בניגוד לכללי הפתיחה באש, ללא סמכות ו/או ללא נקיטת אמצעי זהירות נאותים [...]".¹²⁰

בית הדין הצבאי זיכה את הנאשם מחמת הספק מהעבירה שיוחסה לו ותחתיה הרשיעה אותו בעבירה קלה יותר של התרשלות. בית הדין הצבאי ציין בהכרעת הדין שורת כשלים וליקויים בתפקודם של גורמי החקירה והתביעה שהובילו לזיכויו של הנאשם מעבירת גרימת מוות ברשלנות. בין השאר צוינה החלטת חוקרי מצ"ח שלא לגבות את עדותם של עדי הראייה הפלסטינים אלא להסתפק בעדויות שמסרו הללו לתחקירני ארגון זכויות האדם "בצלם". בנוסף ביקר בית הדין בחריפות את הימנעותם של חוקרי מצ"ח והתביעה הצבאית מחקירה יסודית של אחריותם של מפקדי הנאשם לאירוע:

"המדובר באירוע טראגי וחמור שבו מצא את מותו ילד תמים בן 8 [כך במקור]. לכאורה, חייב הדבר חקירה מאומצת ויסודית כדי לעמוד עד תום על השתלשלות האירועים וברור שאלת האחריות לתוצאה הקשה. כמו כן ראוי היה שהתביעה לא תחסוך מאמץ כדי שתוצג תמונה מלאה ושלמה בפני בית הדין על-מנת שזה יוכל להכריע באופן מושכל וצודק. בפועל, לא כך היו פני הדברים. [...] די היה להתרשם מהראיות שהובאו בפנינו, או ליתר דיוק, מהראיות שלא הובאו בפנינו, וכן מהסבריו של התובע לגבי תמיהות שעלו אצלנו לגבי אופן ניהול התיק והחקירה, כדי

119. מעדותו של סגן מ', עמ' 2. העדות נגבתה ב-2 בדצמבר 2008. תיק מצ"ח ירושלים 261/08 (תיק יש דין 1626/08).

120. ראו חריגים, עמ' 45-46.

להגיע למסקנה שגורמי החקירה והתביעה לא נהגו כפי שצריך לנהוג במקרה מסוג זה.

[...] אנו מתקשים לקבל את טענת התביעה שלא ניתן היה לאתר את בעלי התפקידים בחטיבה ובגזרה שהיו אחראים למתן התדריכים לצוות הטנק. אף על פי שהחקירה בעניין זה בוצעה זמן רב לאחר האירוע, אין זה מתקבל על הדעת שקצין מילא תפקיד מוגדר בגזרה, ולא נותר לכך כל תיעוד ברישומי הצבא [...] או שאיש מבעלי התפקידים בחטיבה אינו יודע עליו דבר.

זאת ועוד, הוראות הפתיחה באש של פיקוד דרום והוראות הפתיחה באש של אוגדת עזה, שחלו בזמן האירוע, הטילו חובה על מפקדי החטיבות לתת הנחיות ליישום כללי הוראות הפתיחה באש באופן פרטני וברור ולתעד זאת בכתב. [...] מתוך תשובתו של התובע לשאלתנו בעניין זה אנו למדים כי לא נערכה בדיקה על-ידי מצ"ח בדבר קיומן של הנחיות כתובות, כפי שנדרש המצ"ח לתת. [...] לגישתנו, כאשר עוסקים בבירור שאלת האחריות לאירוע הקשה, יש לבחון לא רק את אחריותו של מפקד הטנק, שנתן את ההוראה לבצע ירי, אלא גם את אחריותו של המעטפת הפיקודית סביבו, ואת הסיבות לכך שלא הכיר את כללי הפתיחה באש. [...] מצאנו לנכון לציין את התמיהות הנ"ל כבר בפתח הכרעת הדין, כדי להדגיש כי התמונה שנפרשה בפנינו אינה תמונה מלאה, וכי ככל שמדובר באחריות לאירוע של רמות פיקודיות גבוהות מזו של הנאשם, הנושא לא הוברר עד תום במשפט זה.¹²¹

עיכובים בהחלטות הפרקליטות הצבאית לאחר תום החקירה

נתוני מעקב יש דיין

מתוך 48 תיקים שבהם התקיימה חקירה פלילית והתקבלה החלטה של הפרקליטות הצבאית לסגור את תיק החקירה בלי להגיש כתב אישום, רק במחציתם מסרה הפרקליטות הצבאית ליש דיין מידע בדבר מועד ההחלטה לסגור את התיק. ב-24 המקרים האלו, משך הזמן הממוצע שחלף בין מועד העברת חומר החקירה ממצ"ח לעיון הפרקליטות הצבאית לבין מועד קבלת ההחלטה בדבר סגירת התיק היה קרוב ל-14 חודשים (414 יום).

ב-56 תיקים נוספים שבהם הסתיימה חקירת מצ"ח ושאחריהם עוקב יש דיין, עד ל-30 באפריל 2011 טרם התקבלה החלטת הפרקליטות הצבאית בדבר גורל התיק. ב-16 מבין תיקים אלה חלפו יותר משנתיים בין תום חקירת מצ"ח והעברת חומר החקירה לעיון הפרקליטות הצבאית ועד 30 באפריל 2011. באחד מהתיקים חלפו שלוש שנים, ו-17 תיקים אחרים ממתינים להחלטת הפרקליטות בין שנה לשנתיים.

← ב-20 בינואר 2007 התקיים עימות בין פלסטינים מהכפר אמאתין ובין מתנחלים, לאחר שפלסטינים סילקו מאדמות הכפר צינור שהניחו שם מתנחלים. חיילים שהגיעו למקום לאחר שהסתיים העימות הושיבו את הפלסטינים בשטח באימי נשק ולקחו אחד מהם, ר"ב, בן 33, למקום סמוך, שם היכו אותו עד אובדן הכרה. אחיו של הפצוע הגיש תלונה למחרת אצל השוטר המוצב במת"ק קלקיליה, וימים אחדים לאחר מכן מסר נציג משטרת מרחב שומרון ליש דין כי התלונה הועברה לטיפול בסיס מצ"ח שרון ושומרון. ב-4 בפברואר 2008 - כשנה לאחר האירוע - מסר ראש חוליית מעקב ודיווח במצ"ח ליש דין כי חקירת התיק הסתיימה והוא הועבר לפרקליטות לעניינים מבצעיים. ב-14 באפריל 2011 נמסר ליש דין מהפרקליטות לעניינים מבצעיים כי התיק עודנו "בטיפול", לאחר שחזר מהשלמת חקירה במצ"ח. אם כן, יותר מארבע שנים אחרי האירוע ויותר משלוש שנים אחרי שחקירת מצ"ח העיקרית הסתיימה והחומר הועבר לפרקליטות לעניינים מבצעיים, טרם התקבלה החלטה בדבר גורל החקירה.¹²²

← ב-10 בנובמבר 2006 עשה ע"ש, תושב א-סאווייה, את דרכו לכפרו בחזרה ממסיק זיתים באדמת משפחתו בעת שעוכב בידי חיילים, יחד עם קבוצה של פלסטינים אחרים. ידיהם של ע"ש ושל האחרים נכבלו והחיילים היכו אותם. ע"ש הכבול איבד בשלב מסוים את הכרתו כתוצאה מהמכות. ב-14 בנובמבר 2006 הגיש ע"ש תלונה אצל השוטר המוצב במת"ק קלקיליה ונפתחה חקירת מצ"ח. חומר החקירה הועבר לפרקליטות הצבאית ב-3 בדצמבר 2007. לתזכורות חוזרות השיבה הפרקליטות לעניינים מבצעיים כי התיק מצוי בטיפול. רק כשלוש שנים לאחר ההודעה על העברת חומר החקירה לפרקליטות הצבאית ויותר מארבע שנים לאחר האירוע, הודיעה הפרקליטות לעניינים מבצעיים ליש דין ב-19 בדצמבר 2010 כי תיק החקירה נסגר בעילת חוסר ראיות.¹²³

תיק יש דין 1581/08: יותר משנתיים לאחר שהחייל שוחרר ממחבוש הפרקליטות טרם החליטה על גורל החקירה

המכונת שהובילה את נ"א, שהיתה בעיצומה של לידה, לבית החולים בשכם עוכבה במחסום חווארה על אף הפצרות בני משפחתה של היולדת. שעות אחדות לאחר מכן קבע פראמדיק את מותו של הולד שנולד בשטח המחסום. בעלה של נ"א סיפר ליש דין על אותו לילה:

"בסביבות השעה 00:30 בלילה שבין יום ששי לשבת, 6 בספטמבר 2008, אשתי נ', שהיתה בחודש השביעי להריונה, קיבלה כאבי בטן עזים. לי אין רכב וגם לא רישיון נהיגה. אחי ע', בן 24, גר עם הורי מרחק של כשתי דקות נסיעה מביתי ויש לו מכונית. התקשרתי אליו ובקשתי ממנו לבוא ולהביא את אמא שלי. הוא ואימי הגיעו אלי מיד הביתה ויצאנו לכיוון בית החולים בשכם

122. תיק יש דין 1237/06 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 67/07).

123. תיק יש דין 1233/06 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 117/07).

במהירות רבה. אשתי זעקה מכאבים קשים. [...] הגענו למחסום חווארה בסביבות השעה 1:00 בלילה ונעצרנו לפני חסימות הפלסטיק שנועדו למנוע כניסת רכבים עד בדיקתם. לא הייתה מכונית לפנינו וחייל עמד כ 20 מ' ממקום עצירתנו לפני החסימה. מיד כשהגענו, פתחתי את הדלת ובקשתי מהחייל לבוא לרכב תוך שאני מסביר לו את חומרת מצבה של אשתי ששוכבת באוטו. החיל התקדם באיטיות לעברי, תוך התעלמות מהבהילות ששידרתי. אמרתי [לחייל] שאשתי סובלת ומצבה מחמיר. הפצרתי שייתן לנו לעבור כדי להגיע כמה שיותר מהר לבית החולים. הוא אמר לי: "חכה, אני צריך לשאול את הקצין שלי" ועזב אותנו לכעשרים דקות.

בפרק הזמן הזה גבר סבלה של אשתי והיא החלה לדמם. החייל חזר עם הקצין וחייל נוסף. הקצין שאל מה הבעיה. עניתי לו שכבר הסברתי לחייל על מצבה הקשה של אשתי ושמצא מצבה רק הלך והחמיר. החזקתי בידי את תעודות הזהות של ארבעתנו, והתחננתי שיזרו את הבדיקה ויאפשר לנו לנסוע. אני יודע שבכניסה לשכם לא בודקים, הבדיקות הן ביציאה משכם לא בכניסה אליה. לתחנוני שיאפשר לנו לעבור ולקחת את אשתי לבית החולים, הגיב שהוא לא יכול לתת לנו לעבור מבלי שיקבל על כך אישור. שאלתי אותו בשביל מה צריך אישור במצב כזה. הראתי לו אישור שיש לי [למעבר באזור] בקעת הירדן והוא השיב "אישור לבקעה זה לא לפה". הצעתי לו שאני ואימי וכל תעודות הזהות יישארו במחסום, ושרק ייתן לאחי לקחת אותה לבית החולים אך הקצין סירב לכל פיתרון.

עברו כ-25 דקות נוספות, כבר כ-45 דקות מאז שהגענו למחסום חווארה. הקצין והחייל עמדו כשלושה מטרים מהרכב שלנו ושמעו את זעקותיה של אישתי. תוך כדי התחנונים שלנו לקצין אשתי זעקה מחרדה שהיא הולכת למות. הרגשתי חסר אונים ומבוהל. אשתי התחילה ללדת כשאימי איתה. אני התחננתי ובקשתי ממנו שיבוא ויראה שהילד מתחיל לצאת, והוא הסתכל עלי כאילו שאני כלב שנובח ליד הדלת. כשראיתי את המצב התקשרתי לאחי השני ל' שנשאר בבית, ובקשתי ממנו את מס' הטלפון של הסהר האדום. אחי התקשר לסהר האדום, וגם נתן לי את מספר הטלפון. התקשרתי אליהם, והם אמרו לי שהם יוצאים לדרך אלינו. בזמן הזה, הראש וחצי מגופו של התינוק היו בחוץ. אימי ואני ניסינו לעזור לאשתי ללדת, תמכנו בתינוק וחשנו את הדופק שלו. לא משכנו אותו החוצה - אלא תמכנו בו, אבל בינתיים הראש שלו נשמט. ואז האמבולנס הגיע, השעה הייתה כבר בערך 2:00 בלילה. האמבולנס שהגיע משכם נעצר בצדו השני של המחסום. אמרתי לקצין "לא עזרת לי, תן לפחות לאמבולנס להגיע". הרגשתי שאני משתגע. [...] אני בעצמי הזזתי את מחסום הפלסטיק. כשהפרמדיק ראה את מצבה של אשתי, הוא אמר לי שהוא חייב לייילד אותה במקום כי לא ניתן לנייד אותה ולסכן את חייה וחי התינוק. הוא יילד את התינוק, נתן לי אותו ואמר שהתינוק מת. הוצאנו את הבגדים מהשקית והנחנו בה את התינוק המת. החיילים עמדו בצד והביטו בנו.¹²⁴

124. מתוך עדותו של מ"א, יליד 1979, תושב הכפר קוסרא. העדות נגבתה בידי עזמי בדי, יודית אבידור ומאיה רוטשילד ב-11 בספטמבר 2008 במחסום תפוח. תיק יש דיין 1581/08.

מתנדבי יש דין סייעו לבני הזוג להגיש תלונה ולמסור עדותם במשרדי התיאום והקישור. כעבור מספר ימים פורסם בכלי התקשורת כי אחד המעורבים באירוע, מפקד כיתה, נדון בהליך משמעתי ל-14 ימי מחבוש.

בפנייה דחופה לפצ"ר דרש יש דין כי תיפתח חקירה פלילית בדבר נסיבות האירוע וכי עד שתתקבל החלטה בעניין זה, יעוכב ביצוע עונש המחבוש שהוטל על החייל בהליך משמעתי. בפניית יש דין צויין כי "הטיפול המשמעתי החפז שנעשה מיד לאחר הגשת התלונה במצ"ח מעלה חשד כי מדובר בצעד שנועד לסכל ההליך הפלילי". בתשובה מסרה ליש דין סא"ל סיגל משעל-שחורי, הפרקליטה לעניינים מבצעיים, כי בעקבות הפנייה הורה הפצ"ר על ביטול תוצאות הדין המשמעתי שנערך לחייל (ששוחרר בעקבות זאת מממתקן הכליאה הצבאי) ועל פתיחה בחקירת מצ"ח.

ב-25 בפברואר 2009 מסר ליש דין רמ"ד פיקוח החקירות במצ"ח כי החקירה בתיק הסתיימה וכי חומר החקירה הועבר לפרקליטות לעניינים מבצעיים. עד סוף חודש אפריל 2011, כשנתיים וחודשיים מאז דווח על העברת החומר לפרקליטות לעניינים מבצעיים, טרם התקבלה החלטה בדבר גורל התיק: אם לסגירה או להגשת כתב אישום.¹²⁵

תיק יש דין 1366/07: שוטר-עד לא נחקר; החשוד לא זוכר; התיק נסגר

במסגרת תיק מצ"ח ירושלים 26/08 נחקרה תלונתו של א"ה, בן 51, בעל חנות בכניסה למחנה הפליטים אלערוב. על פי התלונה, בדצמבר 2007 הושלך רימון גז לעברו ולעבר חברו בעת שישבו בכניסה לחנות, ולאחר מכן הוכה א"ה. בעדות שמסר ליש דין סיפר:

"ביום ראשון, 23 בדצמבר 2007, הייתי בחנות עם מ"ו. ישבנו בפתח החנות, שתינו קפה ושוחחנו. מולנו עמדו שלושה ג'יפים של הצבא והחיילים עמדו לידם ושוחחו. שניים מתוכם נכנסו לפתע לג'יפ ועזבו לכיוון גוש עציון. ג'יפ אחד נשאר במקום. מן הג'יפ הזה ירדו שלושה חיילים, שאני מכיר את פניהם. ליד החנות יש מקום המתנה של מוניות, שבו נוהגים הנהגים להוריד נוסעים ולחכות לנוסעים. הצבא מתנכל לנהגים האלה כבר שנים. אחד החיילים [...] עצר את המוניות שרצו להוריד אנשים ואיים עליהם עם הרובה. ביד הוא החזיק רימון גז. בשלב מסוים החייל רץ לכיוון החנות. אנחנו ישבנו עם פנינו לכיוון החנות ולא הבחנו בו. החייל נכנס לחנות וצעק "יאאללה בני זונות תסגרו את החנות" וזרק את רימון הגז על הקרקע בין שני הכיסאות שעליהם ישבנו. החבר שלי ברח ואני תפסתי את הרימון וזרקתי אותו החוצה. דמעות התחילו לזלוג מעיני, לא

125. תיק יש דין 1581/08 (תיק מצ"ח ירושלים 313/08).

126. מעדותו של א"ה. העדות נגבתה בידי חנה בר"ג ומהנד ענאתי ב-30 בדצמבר 2007 במחנה הפליטים אל-ערוב. תיק יש דין 1366/07 (תיק מצ"ח ירושלים 26/08).

יכולתי לנשום וכל הפה התייבש. באו אנשים שרצו לעזור לי. בשלב זה הופיע עוד האמר מכיוון חברון. בהאמר היה קצין בדרגת סרן [...]. רציתי להסביר לו מה קרה ואז הוא דחף אותי, אמר לי לסתום את הפה ואמר לחיילים לקשור לי את הידיים ולכסות לי את העיניים אבל הם לא עשו כן. החיילים ראו שאני דומע ושקשה לי לנשום. הקצין נתן לי בעיטה ונפלתי על הרצפה ונשארת שוכב עד שהחיילים התרחקו.¹²⁶

בהמשך הגיע למקום ג'יפ של משטרת ישראל שהמתלונן עיכב אותו, לדבריו, אך המשיך בדרכו לאחר שהחיילים ירו באוויר. בעדותו ציין המתלונן כי אחד השוטרים שישב בג'יפ המשטרתי מוכר לו בשמו הפרטי, י'. חוקר מצ"ח פנה אל א', שוטר מיחידת החקירות של משטרת גוש עציון שהשיב כי אמנם משרת אצלם שוטר בשם י', אך "מסר שאין סיכוי ש' יהיה בג'יפ הסיור מחוץ למשרדים מכיוון שהוא בתפקיד חוקר מזה שנתיים בערך ואין מצב כזה שהוא נכח בג'יפ סיור בכביש 60 [באזור] אלערוב בדצמבר 2007".¹²⁷ עם זאת, ביומן החקירות ציין החוקר כי א' הבהיר לו ש"אין אצלם שוטר סיור בשם י'". מכל מקום, חוקר מצ"ח לא פנה אל השוטר י' ששירת באותה עת באזור ולא ניסה לגבות את עדותו.

לאחר שנגבתה עדותו של המתלונן, התבקשה נציגת יש דיין ב-13 בפברואר 2008 לסייע בתיאום בואם של שני עדי ראייה פלסטינים למת"ק עציון שבאזור בית לחם כדי שימסרו שם את עדויותיהם. מועד מסירת העדויות נקבע ל-18 בפברואר, אולם יום אחד לפני מועד גביית העדויות נאלצו חוקרי מצ"ח לבטל את בואם בשל הוראת קמצ"ר על "עוצר נסיעות" בחיל המשטרה הצבאית. העדויות נגבו מהשניים כשבוע לאחר מכן.¹²⁸

עדויותיהם של שני אנשי צבא נגבו במסגרת החקירה: של מג"ד ושל מ"פ, קצין בדרגת סרן, אנשי מילואים ששירתו בגזרה בעת האירוע. שניהם הכחישו את האירוע הכחשה כללית, ושניהם אמרו שאינם זוכרים את האירוע המסוים. פרט לשתי עדויות אלה לא נחקר אף חייל נוסף במסגרת החקירה ואין בתיק החקירה כל תיעוד של ניסיון לאתר עוד חיילים שהיו מעורבים באירוע. על אף שהמתלונן אמר בעדותו כי יוכל לזהות את החיילים המעורבים, ועל אף שציין בעדותו שאחד מתוקפיו היה קצין בדרגת סרן, לא נערך מסדר זיהוי, חי או בתמונות, ולא ניתנה למתלונן האפשרות לזהות את הקצין שנחקר.

ב-14 בפברואר 2010 מסרה הפרקליטה לעניינים מבצעיים, סא"ל סיגל משעל-שחורי, על סגירת תיק החקירה בעילה של היעדר ראיות מספיקות.

127. תזכיר בתיק החקירה, 26 בפברואר 2008.

128. רישום מיום 17 בפברואר 2008 ביומן החקירות שבתיק מצ"ח ירושלים 26/08.

תיק יש דין 1853/09: תיק החקירה עובר מיד ליד עד סגירתו

ב-1 ביולי 2009 ניסתה ס"ע, תושבת ירושלים, לחזור לעיר עם בעלה מביקור משפחתי בחברון. כאשר הגיעה למחסום אלעזרייה גילתה כי תעודת הזהות שלה לא ברשותה, וניסתה להציג תעודה אחרת, אך ניסיון זה התגלה מיד. בעדותה ליש דין סיפרה ס"ע:

"חיילת הורתה לי לצאת מהאוטו כדי לבצע בדיקה בחדר בידוק. הבנתי שהיא רצתה לאמת שאין לי תעודת זהות. אז הצטרפה עוד חיילת והתחילו לעשות חיפוש גופני ולא מצאו תעודת זהות. הן ביקשו שאבוא איתן לשירותים כדי לעשות חיפוש יותר יסודי. הורו לי להתפשט וסירבתי. שתי החיילות התחילו לתת לי מכות, החיילת הראשונה עם קת הרובה והשנייה עם הידיים. הן היכו אותי בבטן, בכתפיים ובכל חלקי גופי. במהלך החיפוש הן משכו לי בשיער ודחפו אותי אל הקיר. הפשיטו אותי לגמרי. כל הזמן הזה הן שאלו איפה תעודת הזהות שלי. כל זה נמשך להערכתי קרוב לשעה. בשלב מסוים נתנו לי מכה חזקה ביד ימין ונפלתי על הרצפה. החיילות הפסיקו ואמרו לי להתלבש, שטפו את הפנים, ואמרו לי לחזור לגדה. הם הביאו את בעלי, דיברו איתו ונתנו לנו לעזוב. חזרתי למשפחתי בחברון עם כאבים חזקים בכתף. הלכתי לרופא שעשה צילום רנטגן וראה שבר בכתף. הוא ראה גם את סימני המכות בכל חלקי הגוף. הוא נתן תרופות לשיכוך כאבים והורה לי לא להזיז את יד ימין במשך שלושה שבועות."

יומיים לאחר האירוע, ב-3 ביולי 2009, הגיש מתנדב יש דין אריה מגל הודעה טלפונית בשמה של ס"ע בבסיס מצ"ח ירושלים. בתחילה העביר מצ"ח ירושלים את ההודעה למצ"ח באר שבע,¹²⁹ אך לאחר שהבהיר כי האירוע אירע סמוך לירושלים הוחלט כי ההודעה תטופל במצ"ח ירושלים.¹³⁰

לאחר שנגבתה עדותה של ס"ע, בתרגומו של השוטר המוצב במת"ק עציון, ובמהלכה נכתב מפיה כי הנשים שהיכו אותה לבשו "מדים כחולים", התקשרה חוקרת מצ"ח אל חוקר מח"ש כדי לתאם חקירת שוטרות. בתגובה אמר לה החוקר כי הוא דורש שמצ"ח יחקור תחילה את החיילות ששהו במחסום ורק לאחר מכן יגבה עדות משוטרות.

חומר החקירה הועבר למח"ש בלי שמצ"ח גבו עדויות נוספות כלשהן. ב-3 בספטמבר 2009 שוחח בטלפון חוקר מח"ש עם ע"ס ובעלה, שתיארו בפניו את הסימנים המזהים של שוטרות צבאיות שהיו במקום. המתלוננת אישרה כי לא אמרה בעדותה שמדובר בשוטרות מג"ב.¹³¹ למחרת הודיע חוקר מח"ש ליש דין כי לאחר שבדקו את האירוע התברר כי מדובר בחיילות (שוטרות צבאיות), ולכן האחריות לטיפול בתיק חוזרת למצ"ח ירושלים.

129. הודעה 533/09 במצ"ח באר שבע.

130. תיק מצ"ח ירושלים 193/09.

131. תיק מח"ש 3810/09.

ב-19 באוקטובר 2009 שוחח חוקר מצ"ח ירושלים עם ס"ע בטלפון, ובעקבות השיחה השתכנע כי החיילות שתיארה הן שוטרות של המשטרה הצבאית. כיוון שכך הועבר חומר החקירה ללשכת קצין המשטרה הצבאית הראשי, וב-3 בנובמבר 2009 הורה הקמ"צ על פתיחה ב"בירור" בידי היחידה לחקירות פנים של המשטרה הצבאית (יחק"פ).¹³²

מפקד פלוגת המשטרה הצבאית שאיישה את המחסום אמר לחוקרת יחק"פ כי במחסום לא מוצבות חיילות (שוטרות צבאיות) כלל וכי ינסה לברר עם חייליו מי היו החיילות שהיו במקום בעת האירוע, חמישה חודשים קודם לכן. בתיק החקירה אין כל תיעוד של תוצאות בירור זה, אם נערך.

ב-6 בדצמבר 2009 הסתיים הליך ה"בירור" בלי שאותרו החיילות המעורבות. רק ב-29 בנובמבר 2010 מסר ליש דין רס"ן דביר שמעון, רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח, כי התיק נסגר. עילת הסגירה לא נמסרה. כך, אף על פי שהודעה על האירוע נמסרה למצ"ח ירושלים יומיים בלבד אחרי התרחשותו, טיפול גורמי החקירה השונים בתיק התאפיין בניסיונות להעביר אותו לטיפולם של אחרים ואבד הסיכוי לאתר את המעורבות בהכאתה החמורה של המתלוננת.

תיק יש דין 1631/08: חומר החקירה הועבר בין מצ"ח, מח"ש ומשטרת ישראל, ואז נעלם

ב-30 באוקטובר 2008 נעצר נ"נ בביתו שבכפר עוג'ה. במהלך המעצר ערכו החיילים חיפושים בארבע הדירות שבבית המגורים והסבו להן נזקים כבדים. בביתו של נ"נ - צייד שבעת מעצרו נלקח רובה הציד שלו - נשברו בין השאר השידות והארונות שבחדר השינה והספות שבמרפסת, וכן נשברו מכשיר למדידת רמת הסוכר בדמו וממיר הלווין של הטלוויזיה. רהיטים נשברו גם בדירת אמו של נ"נ באותו בית.

כשבוע מאוחר יותר, ב-6 בנובמבר 2008, גבו מתנדבי יש דין עדויות מדיירי הבית והגישו תלונה באמצעות יש דין בבסיס מצ"ח ירושלים (תלונה מס' 968/08). ב-20 בינואר 2009 הודיע קצין פיקוח החקירות של מצ"ח ליש דין כי הוחלט שלא לפתוח בחקירת מצ"ח ושהחומר הועבר למחלקה לחקירות שוטרים כיוון שהבירור שערכה מצ"ח העלה כי המעורבים באירוע הם שוטרים ולא חיילים.

לפניית יש דין למח"ש השיבה מזכירות מח"ש ב-16 בפברואר 2009 כי הוחלט שלא לפתוח בחקירה פלילית של האירוע משיקולים של היעדר עניין ציבורי, וכי החומר הועבר לטיפול של היחידה לתלונות

132. תיק יחק"פ 20/09.

133. ערר על ההחלטה שלא לחקור את תיק מח"ש 5863/08. מכתבו של עו"ד מיכאל ספרד אל מנהל המחלקה לחקירות שוטרים, 15 במארס 2009.

הציבור במשטרת ישראל. בתגובה הגיש יש דין ערר על החלטת מח"ש שלא לחקור את התלונה במסגרת חקירה פלילית. בערר ציין היועץ המשפטי של יש דין, עו"ד מיכאל ספרד:

*"לא ברור כיצד בעקבות אירוע כה חמור כלל לא נפתחת חקירה וזאת עקב "טעמים הנוגעים לבחינת העניין הציבורי הכולל בחקירת התיק". מדובר במקרה קלאסי של אינטרס ציבורי כבד משקל לנהל הליכים פליליים כדי להרתיע ולעקור מן השורש התנהגות אלימה של מי שקיבלו סמכויות שלטוניות ופועלים כביכול בשם הציבור. יתר על כן, סגירת התיק בשל "חוסר עניין ציבורי" מעבירה מסר מסוכן לפיו רכוש פלסטיני איננו ראוי להגנת המשפט ושוטרים אינם צריכים לחשוש מהתפרעות חסרת הצדקה כשקורבנותיהם הינם פלסטינים."*¹³³

ב-10 בפברואר 2010 התקבלה ביש דין תשובת פרקליטות המדינה, כי התברר שהמעורבים באירוע בכל זאת היו חיילים, ולפיכך התיק הועבר בחזרה לטיפול בסיס מצ"ח ירושלים. עו"ד אמילי שפר כתבה אם כן ב-8 במארס 2010 לרמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח וביקשה לברר מה מצב הטיפול בתיק. הקצין השיב כי מבירור שערך במצ"ח ירושלים עולה שהתיק הועבר למח"ש, ושם נסגר בעילה של היעדר עניין ציבורי והועבר ליחידה לתלונות הציבור של משטרת ישראל. לאחר שעו"ד שפר כתבה פעם נוספת כי פרקליטות המדינה הודיעה לה שהתיק הוחזר לטיפול מצ"ח ירושלים, השיב לה רמ"ד פיקוח חקירות במצ"ח ב-25 במאי 2010 כי מח"ש והיחידה לתלונות הציבור במשטרת ישראל לא נענו לבקשתו להציג אסמכתא לכך שהחומר הועבר למצ"ח ירושלים, וכי ממצ"ח ירושלים נמסר לו שלא התקבל מגופים אלה חומר חקירה כלשהו. "חיפושים נרחבים" שנערכו לדברי קצין פיקוח החקירות בארכיון מצ"ח לא העלו דבר אף הם. "לאור האמור לעיל, לא נוכל לסייע בידך במקרה זה. כתמיד, אשמח לסייע בכל עניין אחר, סיים רס"ן ש' את מכתבו.¹³⁴

134. תיק יש דין 1631/08 (הודעה 968/08 במצ"ח ירושלים).

פרק ה'

הימנעותם של קורבנות ועדים מהגשת תלונות ומסירת עדויות

"[...] יש ללא ספק קורלציה ישירה בין ריבוי תיקי החקירה המסתיימים בסגירה וריבוי תיקי החקירה שהטיפול בהם נמשך זמן רב לבין הויתור על הזכות להתלונן. המציאות מצביעה על מעגל שוטה, לפיו אירועים אינם נחקרים בנימוק של העדר תלונות ואילו תלונות אינן מוגשות בשל העדר חקירה ראויה. שלטון החוק והסדר הציבורי בודאי אינם יוצאים נשכרים מעניין זה."
(משרד המשפטים, דוח צוות המעקב בדבר חקירת חשדות נגד ישראלים ביהודה ושומרון, 1982)¹³⁵

אחד המכשולים הקשים ביותר בדרכה של אכיפת החוק על חיילי צה"ל בגין עבירות נגד פלסטינים בשטחים הכבושים הוא היעדר רצון מצד קורבנות עבירה ועדי ראיינה להעיד בפני גופי החקירה.

מבין 192 התלונות שיש דין עוקב אחר הטיפול בהן, ב-23 מקרים - כ-12% מסך האירועים - בחרו קורבנות העבירה שלא להגיש תלונה כלל או לנתק את המגע עם רשויות האכיפה לאחר שהוגשה פלסטינים המבקשים שלא להגיש תלונה בדבר עבירות שנעברו נגדם או מבקשים לבטל את התלונה לאחר שהוגשה מציינים כמה סיבות עיקריות לכך: החשש כי יבולע להם, בדרך של פגיעה מצד חיילים שילמדו על דבר הגשת התלונה, או בדרך של שלילת היתרים שונים. במקרים אחרים מציינים פלסטינים את חוסר אמוןם בכנות כוונתם של רשויות האכיפה הישראליות לטפל בתלונתם נגד אנשי צבא ישראלים. חוסר האמון בולט במיוחד במקרים שהליכי החקירה התעכבו באופן משמעותי וללא הצדקה ("סחבת").

להלן כמה דוגמאות.

חוסר אמון ברשויות האכיפה

← בראשית חודש מארס 2010 נכנס כוח צבאי לבית משפחה בכפר בורין, ערך בבית חיפוש ועצר את אחד מבני הבית. במהלך החיפוש גרמו חיילים נזקים לרכוש בבית, ואחריו גילתה אם המשפחה כי ארנק ובו כ-700 ש"ח נגנב מביתה.

135. יהודית קרפ (יו"ר) (1982), חקירת חשדות נגד ישראלים ביהודה ושומרון – דו"ח צוות מעקב. משרד המשפטים. עמ' 26.

ימים מעטים לאחר מכן הגישה אם המשפחה תלונה במצ"ח שרון ושומרון באמצעות יש דין, וכשבע אחרי כן מסרה את עדותה לחוקר מצ"ח במת"ק שכם. רק לאחר שחלפו כשבעה חודשים ביקשו חוקרי מצ"ח מיש דין לתאם את בואו של בעלה של המתלוננת שימסור את עדותו שלו, אולם לפניית יש דין השיב האיש כי אין ברצונו למסור עדות כיוון שאינו מאמין שהחקירה תישא פרי.¹³⁶

← באוגוסט 2008 רעו שני נערים בדווים את צאנם סמוך לכפר הפלסטיני ראס כרכר שבאזור רמאללה, כשכמה אזרחים ישראלים חמושים הגיעו למקום. לטענת הנערים, הישראלים הורו להם לבוא עמם באיזמי נשק והובילו אותם למטע עצי זית סמוך למאחז זית רענן, שם כבלו את ידיהם של השניים, כיסו את עיניהם ואילצו אותם לזחול על הארץ בשטח קוצני. לאחר מכן היכו אותם באגרופים ובבעיטות בכל חלקי גופם במשך כעשר דקות. משם נלקחו השניים לצריף ("בודק'ה") בכניסה להתנחלות סמוכה. לאחר זמן מה הגיעו למקום חיילים ברכב צבאי. החיילים הציעו להם משקה, אחד מהם כבל את הנערים זה לזה, וכך שילחו אותם החיילים לדרכם.

לצד תלונה שהוגשה במשטרת ישראל בדבר חלקם של האזרחים הישראלים באירוע, הגיש יש דין תלונה במצ"ח ירושלים ב-9 בספטמבר 2008. התלונה במצ"ח נגזרה לאחר שמפקד בסיס מצ"ח לא הבין כי התלונה נוגעת להתנהגות החיילים, אשר שחררו את הנערים לדרכם כשהם קשורים זה לזה. לאחר שהורתה הפרקליטות הצבאית על פתיחת החקירה מחדש התבקש יש דין ב-7 ביוני 2010 לתאם את בואם של הנערים למסירת עדויותיהם. ביום מסירת העדות המיועד, כשתחקירן יש דין בא לביתם של הנערים כדי ללוותם אל מקום מסירת העדות, הודיעו שני הנערים ליש דין כי בשלב זה, לאחר שהמקרה לא נחקר קרוב לשנתיים, אין בדעתם למסור את עדותם.¹³⁷ לפיכך הקפיא יש דין את המעקב אחר החקירה.

מתלוננים החוזרים בהם מחשש שיבולע להם

← ב-6 באפריל 2008 הגיעו שלושה כלי רכב שנהגיהם טעו בדרכם למחסום שער אפרים שבאזור טול כרם. שניים מן הנהגים היו בדרכם חזרה לכפרם, א-זאווייה, לאחר שהסיעו חוגגים לחתונה ברמאללה, ונסעו בעקבותיו של נהג רכב שלישי שאמור היה להורות להם את הדרך. אולם הנהג המוביל, ק', טעה בדרך, וכך הגיעו למחסום. המחסום משמש למעבר מהגדה המערבית למדינת ישראל. על שקרה עם הגיעם למחסום סיפר ר' לתחקירני יש דין:

"הגענו למחסום. ניגש אלי חייל ושאל 'לאן אתה נוסע?' אמרתי לו שטעיתי בדרך, החייל אמר לי שאין דבר כזה 'טעיתי בדרך' והכניס לי מכה בלסת בקת הרובה שלו. אמרתי לחייל: אל תרים

136. תיק יש דין 2050/10 (תיק מצ"ח שרון ושומרון 65/10).

137. תיק יש דין 1564/08 (תיק מצ"ח ירושלים 192/10).

עלי יד, אני לא ילד קטן, תן לי להסביר. אם אתה נותן לי מכות גם אני אתן לך מכות, תן לי להסביר לך למה טעיתי.

"החייל הורה לנו לעבור את המחסום ולהחנות את הרכבים. החייל לקח לנו את תעודות הזהות ואת מפתחות הרכב. חוץ מאיתנו ושלושת כלי הרכב שלנו לא היה אף אחד ברחבה. אחרי שהחנינו את הרכבים החייל התחיל להכות את ע' (הנהג השלישי). אמרתי לחייל: אין לך לב. החייל אמר: אין לי לב. אמרתי לו: בגלל שאני ערבי. והחייל ענה: כן, בגלל שאתה ערבי. ע' לא מדבר טוב עברית לכן אני דיברתי. החייל קילל אותנו בגסות, את אמא שלנו וכדומה. אז באו אלינו שני חיילים נוספים מהמחסום והתחילו להכניס לנו מכות. חייל הראשון אמר להם להפסיק. החיילים העמידו אותנו בעמדת המעוכבים ברחבה והורו לנו לעמוד עם הידיים מאחורי הגב. הייתי עייף מאוד כי לא ישנתי כל הלילה. אמרתי לחייל שאני לא יכול לעמוד עם ידיים מאחורי הגב. החייל אמר לי שלא אכפת לו. שלושתנו עמדנו כך כשחייל אחד נשאר להשגיח עלינו. החייל פקד עלינו להביט ישר, לא לסובב את הראש ולא לדבר. כך עמדנו במשך כחצי שעה.

"פתאום טפח לי מישהו על הכתף ואמר לי: 'משטרה'. השוטר אמר לי: 'מה אתה עושה פה? איך הגעת הנה? איך טעית?' והתחיל לקלל אותי. אמרתי לו שאין שום שלט שמזהיר אותי. השוטר לקח את שלושתנו כל אחד בתורו להתניע את רכבו ומיד לאחר מכן לחזור לעמוד באותו מקום ובאותה תנוחה. אחרי ששלושתנו עברנו את התהליך, חזר אלינו השוטר עם שלושה דוחות. לכל אחד מאיתנו הוא רשם דוח בסך 250 שקל בעבירה של 'פליטת עשן העלולה לגרום למטרד לעוברי דרך'. זאת למרות שהרכבים היו תקינים לחלוטין. לאחר מכן השוטר עלה לג'יפ המשטרה ועזב את המקום."¹³⁸

בשלב מסוים הגיעו למקום מתנדבות מארגון מחסום-ווטש ובהתערבותן שוחררו לבסוף שלושת הנהגים. כשחזרו למכוניותיהם ראו שאלה ניזוקו נזק כבד: צמיגיהן נוקבו, ריפוד המושבים נחתך ודפנותיהן של המכוניות ניזוקו בצורה קשה. המכוניות לא היו כשירות לנסיעה ונהגיהן נאלצו להזמין גרר שיגרור אותן מהמקום.

לאחר שיש דין גבה את עדותו של אחד הנהגים נמסרה בשמו תלונה ב-10 באפריל 2008 למצ"ח שרון ושומרון.¹³⁹ חוקר מצ"ח א' ביקש לזמן את הנהג למסור את עדותו למצ"ח במת"ק טול כרם ב-16 באפריל. ביום המיועד הודיע המתלונן ליש דין כי לא יבוא למת"ק למסור עדות כיוון שהוא חושש לפרנסתו. שני הנהגים האחרים הודיעו אף הם ליש דין כי

138. עדותו של ר' בתיק יש דין 1439/08. העדות נגבתה בידי תאיר זבולון, יודית אבידור ועזמי בדיר ב-24 באפריל 2008 בכפר א-זאויה.

139. הודעה 307/08 במצ"ח שרון ושומרון.

יימנעו ממסירת עדות במצ"ח: האחד כיוון שהוא חושש שהדבר יזיק לפרנסתו והאחר מחשש להתנכלות חיילים. לבקשתם הקפיא יש דין את טיפולו בתלונה.

← באוקטובר 2007 הגיעו למחסום קלקיליה שני אחים בני 19 ו-21. השניים הורדו מהרכב שבו נסעו, ועל פי עדותם ליש דין הובלו בידי חיילים כמה מאות מטרים מהמחסום, שם היכו אותם החיילים תחת איומי נשק. לאחר התלבטות נמנעו הנערים ואביהם מהגשת תלונה במצ"ח. אביהם של השניים הסביר זאת לתחקירן יש דין בחשש שבעקבות הגשת תלונה יאונה להם רע.¹⁴⁰

← בפברואר 2008, בעת שע' שהה בחנותו שבכפר עזון, נכנסו שני ג'פים לכפר, ויושביהם הודיעו על הטלת עוצר. לדבריו, יושבי הג'פים קראו במכשיר הכריזה קריאות גנאי וגידפו בערבית. בשלב מסוים התעכבו חיילים ליד רכבו של ע' שחנה מחוץ לחנותו וגרמו לו נזק. ע' שהסתגר בחנותו שמע אותם שוברים דלת של מבנה סמוך ומנפצים זגוגיות. תיקון הנזק שנגרם לרכב עלה לבעליו 1,500 ש"ח.¹⁴¹

לאחר שמתנדבת יש דין הגישה תלונה למצ"ח שרון ושמרון בשמו של ע', זומן זה ועדותו נגבתה ממנו במת"ק קלקיליה בידי חוקר מצ"ח. בין השאר שאל חוקר מצ"ח את המתלונן שאלות שלא נגעו לתלונה אלא ביקשו לברר את עברו ה"ביטחוני": האם הוא חבר בארגון טרור, האם היה מעורב בפעילות נגד צה"ל בעבר והאם היה עצור. לאחר מסירת העדות החליט המתלונן לבטל את תלונתו והסביר לתחקירן יש דין כי הוא חושש שהחיילים הנכנסים לכפר באורח תדיר יתנקמו בו על הגשת התלונה. בהודעת הפרקליטות הצבאית נמסר ליש דין כי תיק החקירה נסגר בהיעדר ראיות ומחמת החלטת המתלונן שלא לשתף פעולה עם החקירה.¹⁴²

140. תיק יש דין 1333/07.

141. עדותו של ע"ס. העדות נגבתה ב-10 במארס 2008 בידי צביה שפירא ועזמי בדיר בכפר עזון. תיק יש דין 1408/08 (תיק מצ"ח שרון ושמרון 106/08).

142. מכתב הפרקליטה לענינים מבצעיים, סא"ל סיגל משעל-שחורי, 4 באוגוסט 2009.

סיכום והמלצות

הסיכוי שעבירה פלילית של חייל צה"ל נגד פלסטיני תעבור בהצלחה את דרך החתחתים של הליך הגשת התלונה, חקירה פלילית במצ"ח וקבלת ההחלטות בפרקליטות הצבאית ותיגע לכדי הגשת כתב אישום הוא כמעט אפסי. אין כל דרך לדעת מה היקף התופעה של עבירות חיילים נגד פלסטינים - כמה פעמים בשנים האחרונות בזזו חיילים רכוש בבית שאליו נכנסו כדי לבצע חיפוש, ירו באזרחים בניגוד להוראות הפתיחה באש וללא הצדקה מבצעית, היכו והשפילו עוברי אורח במחסומים ובצדי הדרך. סביר שברבים מהמקרים האלו קורבנות העבירה ויתרו מראש על הגשת תלונה ופנייה לצבא הישראלי כדי שיחקור את העבריינים ויעמידם לדין.

הנתונים שמצויים בידינו מצביעים על ההיקף הזעום של מקרים שבהם הודעות על עבירות לכאורה הביאו לחקירה פלילית ואף הניבו כתבי אישום נגד נאשמים: 3.5% בלבד. אכן, נראה שנדרש מזל מיוחד כדי שפלסטיני שפונה לארגון זכויות אדם או עושה את דרכו אל השוטר במת"ק יזכה למידה של סעד ממערכת אכיפת החוק הצבאית.

הדבר נובע משילוב של גורמים שאת עיקריהם סקרנו בדוח זה: מאז ספטמבר 2000 סיכלה "מדיניות החקירות", כפי שהונהגה אז, את חקירתם של חשדות לעבירות חמורות שגרמו למותם ולפציעתם של אזרחים שלא היו מעורבים במעשי האיבה, בהם גם ילדים. החקירות הפליליות המעטות שאכן נערכו סבלו מהעובדה שתיאום בואם של קורבנות ועדי ראייה למתן עדות הוא במקרים רבים מסורבל ונתון למגבלות ואילוצים של המת"קים, משטרת מחוז ש"י וגופים חיצוניים אחרים למצ"ח ולפרקליטות הצבאית; היעדרם של חוקרים דוברי ערבית המשרתים במצ"ח מאלצת את החוקרים להסתמך על שירותי תרגום שמספקים גופים חיצוניים; חוקרי מצ"ח - שהם בדרך כלל חיילים בשירות חובה או אנשי מילואים שמגיעים לתקופה מוגבלת - כושלים לעתים בכשלים מקצועיים, והחקירות שנערכות נגועות לעתים תדירות בכשלים מקצועיים חוזרים ונשנים, שאת המרכזיים בהם סקרנו. לאלה יש להוסיף את נטייתם של חיילים לשמור על קשר של שתיקה כדי להגן על חבריהם ואת חוסר האמון המובהק של האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית בשטחים בנכונותו של הצבא הישראלי לחקור ולהעמיד לדין את חייליו המעורבים בעבירות נגדם. אכן, ההיקף המזערי של תלונות שמיתרגמות בסופו של דבר לכתבי אישום אינו מעודד יתר אמון בגופי אכיפת החוק הצבאיים.

לצד הליקויים והכשלים בעבודתם של החוקרים, גם העיכובים הממושכים בצומתי קבלת ההחלטות שבפרקליטות הצבאית גורמים נזק להליכי האכיפה. עיכובים אלה פוגעים אנושות ביכולת לבצע חקירות או להשלימן ולנהל משפטים בבתי דין צבאיים. חלוף הזמן פוגע בזיכרונם של עדים, מביא להיעלמותן של ראיות מזירת ההתרחשות, ועימן הסיכוי להפיק ממצאים פורנזיים; וכן פוגע בתחושת הצדק, באמון של הקורבנות שיש כוונה לבדוק את תלונותיהם ובהרתעה כלפי עבריינים פוטנציאליים אחרים. עיכוב בהליכי אכיפת החוק פוגע בסיכוי לעשות צדק עם החשודים ועם קורבנות העבירה גם יחד.

עיכובם של התיקים בפרקליטות לעניינים מבצעיים מעלה חשש ממשי כי אירועים רבים שהיו יכולים להסתיים בהעמדתם של מבצעי עבירות לדין מסתיימים בהחלטה על סגירת התיק בעניינם ללא הגשת כתב אישום עקב הנזק הראייתי שנגרם כתוצאה מחלוף הזמן.

אחת המטרות המרכזיות בהקמתה של חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים היתה כאמור לייעל ולשפר את הליכי אכיפת החוק על כוחות צה"ל בשטחים הכבושים. עם זאת, מעקב יש דין מעלה כי פרקי הזמן הארוכים מהגשת התלונה עד להחלטה אם לפתוח בחקירה (בעבירות הנוגעות לשימוש בנשק), ומסיום הליכי חקירה פלילית במצ"ח עד לקבלת החלטת הפרקליטות לעניינים מבצעיים בדבר גורל תיק החקירה (בכל העבירות), הם ליקוי חמור המחבל באיכות הליכי אכיפת החוק בצה"ל. התוצאה היא שצה"ל ומדינת ישראל מועלים בחובתם להגן על האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית בשטחים הכבושים.

הסבר חלקי להתמשכות הטיפול בתיקים עד לקבלת החלטות נעוץ בכוח האדם המצומצם בחוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים: משפטנים בודדים בלבד, כאמור, שנוסף לתפקידיהם בתחום אכיפת החוק על חיילי צה"ל החשודים בביצוע עבירות בשטחים הכבושים, הם מטפלים גם בנושאים אחרים. גורם משמעותי אחר לעיכובים ממושכים בקבלת החלטות בפרקליטות לעניינים מבצעיים הוא הצורך להשיב חלק מתיקי החקירה למצ"ח כדי שתשלים את החקירה. לעתים נמשכת השלמת החקירה זמן רב, ועד שתושלם לא ניתן לקבל החלטה בדבר המשך הטיפול של התביעה בתיק. לבסוף, קשה להימנע מהתחושה שאילו היה מדובר בקורבנות מאוכלוסייה אחרת, כזו שיש לה מהלכים ומשקל בחברה הישראלית, הלחץ על צה"ל להשלים חקירות במועד סביר יותר היה נושא פרי. היות שמדובר בפלסטינים, שאין להם שום השפעה על מקבלי ההחלטות המדיניים ועל מפקדי הצבא, המצב החמור המתואר כאן אפשרי, ואף לאורך זמן.

נייר העמדה שהגיש באחרונה יש דין לוועדת טירקל, שהתבקשה לבחון את התאמתם של מנגנוני אכיפת החוק לחובותיה של מדינת ישראל על פי הוראות המשפט הבינלאומי, פורש את ביקורתו של יש דין על הפרשנות המשפטית של מדינת ישראל לחובות אלה ולאופן יישומם הראוי. דוח זה פירט את המכשולים המעשיים העומדים בדרכה של מלאכת אכיפת החוק, מכשולים שאינם יצירי הטבע אלא הם תוצאה של החלטות, של אי-הקצאת משאבים ושל היעדר פיקוח נאות על עבודתם של החוקרים.

עמדת יש דין היא כי בנסיבות אלה מדינת ישראל אינה עומדת בחובתה להגן על האוכלוסייה האזרחית החיה בשטח שנכבש על ידיה באמצעות חקירות ראויות ואפקטיביות של חשדות לעבירות פליליות מצד חיילים.

המלצות

1. על הפרקליטות הצבאית לחדול מהתניית פתיחתן של חקירות פליליות בהליך של בירור, ועל מצ"ח לפתוח בחקירה פלילית בכל תלונה שמגלה על פניה חשד לביצוע עבירה. במקרה שיתברר כי האירוע שעליו הלין המתלונן נעשה בנסיבות שאינן מגלות כוונה פלילית ייסגר תיק החקירה, אולי אף בשלב מוקדם, אולם אסור שעצם העובדה שמעשה נעשה במסגרת פעילות מבצעית יהווה כשלעצמו חסינות מפני חקירה.
2. על מצ"ח לקיים נוכחות קבועה לפחות בצפון הגדה המערבית ובדרומה, באופן שיקל על מתלוננים החפצים בכך להגיע ולהתקבל אצל חוקרי מצ"ח לגביית תלונותיהם ועדויותיהם באופן בלתי אמצעי.
3. על הפרקליטות הצבאית להכשיר את חוקרי מצ"ח העוסקים בחקירת עבירות נגד פלסטינים בדיני הלחימה ובחובות הנובעים מהם. דגש מיוחד יש לשים על חקירת עבירות הנוגעות לענישה קולקטיבית ועבירות דומות אחרות הנובעות ממדיניות פסולה של מפקדי שדה.
4. על מצ"ח לשאוף שחלק ניכר מחוקריה המטפלים בעבירות בשטחים, ולכל הפחות אלה העוסקים במגע ישיר עם מתלוננים ועדי ראייה פלסטינים, יהיו דוברי ערבית ובעלי יכולת לעבודה בשפה זו.
5. על הפרקליטות הצבאית לטפל בהפגת חששותיהם של פלסטינים כי יבולע להם אם יגישו תלונות נגד אנשי כוחות הביטחון. בין השאר יש לשקול, במקרים המתאימים, מתן חסינות לקורבנות עבירה מפני העמדה לדין במקרים שבהם המתלוננים מעורבים בעבירות שאינן חמורות, ולטפל בתקיפות בכל מקרה של התנכלות למתלוננים שיובא לידיעת מצ"ח או הפרקליטות הצבאית.
6. על הפרקליטות הצבאית להגדיל את תקן כוח האדם ולהקצות כוח אדם מיומן ובהיקף מספק לצרכיה של חוליית הפרקליטות לעניינים מבצעיים.

נספח

נתונים נוספים

מוסרי הודעות שהובילו לפתיחת חקירה במצ"ח, 2006-2009¹⁴³

סה"כ	2009	2008	2007	2006	
81	21	23	23	14	אזרח פלסטיני
185	56	80	39	10	ארגוני זכויות אדם
255	41	70	104	40	משטרת ישראל
152	58	54	26	14	יחידה צבאית
347	56	59	158	74	הפרקליטות הצבאית
1	0	0	1	0	משרד הביטחון
7	4	3	0	0	הרשות הפלסטינית
1028	236	289	351	152	סה"כ

143. הנתונים בטבלה זו מתייחסים אך ורק להודעות שבעקבותיהם נפתחה חקירה פלילית במצ"ח. מקור נתוני השנים 2007-2006: מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 15 באפריל 2008. מקור נתוני השנים 2008-2009: מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 26 באפריל 2010. בנוגע לנתוני שנת 2008, דובר צה"ל ציין כי 34 תיקי חקירה שנפתחו בשנת 2008 מקורם בהודעות שהתקבלו בשנת 2007. דובר צה"ל סירב למסור נתונים של חלוקה לסוגי העבירות ביחס לשנת 2010 (מכתבו מ-10 במרס 2011).

תיקי חקירה בחלוקה לסוגי עבירות, 2009–2003¹⁴⁴

סה"כ	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
155	11	17	54	19	15	22	17	מוות
978	153	218	223	96	109	104	75	אלימות
419	72	88	74	37	31	63	54	רכוש
1552	236	323	351	152	155	189	146	סה"כ

תיקי חקירה שנפתחו בשנים 2010–2007 בחלוקה למקום העבירה¹⁴⁵

סה"כ	2010	2009	2008	2007	
959	126	195	313	325	הגדה המערבית
94	17	41	10	26	רצועת עזה

144. מקור נתוני השנים 2006–2003: מענה דובר צה"ל לפניית יש דיין, 9 בינואר 2008. מקור נתוני השנים 2009–2007: מענה דובר צה"ל לפניית יש דיין, 26 באפריל 2010. דובר צה"ל סירב למסור נתונים של חלוקה לסוגי העבירות ביחס לשנת 2010 (מכתבו מ-10 במרס 2011). החלוקה לקטגוריות המצויינת כאן (מוות, אלימות ורכוש) היא החלוקה שלפיה מסר דובר צה"ל את הנתונים. חלוקה זו לקטגוריות שונה מהחלוקה המשמשת את יש דיין: ירי, אלימות, רכוש, אחר.

היקף חקירות מצ"ח בדבר עבירות נגד פלסטינים בשטחים מתוך כלל החקירות במצ"ח¹⁴⁶

שנה	כלל חקירות מצ"ח	חקירות בעבירות בשטחים	היקף החקירות בשטחים מסך החקירות
2010	3,600	143	4%
2009	3,287	236	7%
2008	3,500	323	9%
2007	3,246	351	11%
2006	3,533	153	4%
2005	2,911	155	5%
2004	2,874	189	7%
2003	3,173	146	5%
2002	3,122	155	5%
2001	2,873	82	3%
2000	3,134	16	1%
סה"כ	35,253	1,949	6%

145. מקור הנתונים: מענה דובר צה"ל לפניית יש דין, 26 באפריל 2010, 10 במרס 2011.

146. מקור הנתונים: מכתב מסרן טל ברנשטיין, עוזר קמצי"ר, אל עו"ד הושע גוטליב, מזכיר ועדת טירקל, 17 באפריל 2011.

המכתב נגיש באתר ועדת טירקל: <http://www.turkel-committee.gov.il/files/wordocs/9482kamtzar.PDF>

מתוך כל התלונות שמתקבלות במשטרה הצבאית החוקרת ובפרקליטות הצבאית בדבר עבירות פליליות שביצעו לכאורה חיילים נגד אזרחים פלסטינים ורכושם בגדה המערבית, רק שלושה אחוזים וחצי מתורגמים בסופו של דבר לכתבי אישום. במילים אחרות, לתלונה המוגשת לגורמי אכיפת החוק בצבא על עבירות חיילים כלפי פלסטינים יש סיכוי של 96.5% להיסגר בלי שיוגש כתב אישום נגד החיילים החשודים. דוח זה מנסה לעמוד על הסיבות לכך.

ממצאי הדוח מבוססים על מעקב אחר האופן שבו רשויות אכיפת החוק הצבאיות טיפלו ב-192 תלונות נפרדות שהגישו בשנים האחרונות פלסטינים בעקבות פגיעה בהם וברכושם בידי חיילי צה"ל, על עיון בתוכנם של עשרות תיקי חקירה של מצ"ח, ועל מידע נוסף שמסר צה"ל בשנים האחרונות במענה לפניות יש דין.

לצד סקירה של כשלים מקצועיים בולטים בעבודתם של גורמי אכיפת החוק הצבאיים, מוצגת בדוח גם השפעתה של מדיניות החקירות הנהוגה בצה"ל מאז ספטמבר 2000, המחבלת בסיכוי לקיים חקירה ראויה של תלונות בעבירות שנעברו לכאורה בידי חיילים במהלך פעילות מבצעית. הדוח מציג המלצות לתקון הליקויים העיקריים שנמצאו.

יש דין - ארגון מתנדבים לזכויות אדם הוקם במאוס 2005 ומאז פועלים מתנדביו לשיפור מבני וארוך-טווח במצב זכויות האדם בשטחים הכבושים. הארגון פועל באמצעות איסוף והפצה של מידע מהימן ועדכני בדבר פגיעות שיטתיות בזכויות האדם בשטחים; הפעלת לחץ ציבורי ומשפטי על רשויות המדינה להפסקתן; וכן בדרך של העלאת המודעות הציבורית להפרת זכויות האדם בשטחים. כדי לממש את מטרותיו ביעילות, יש דין פועל על פי מודל ייחודי בנוף ארגוני זכויות האדם בישראל: ארגון המופעל ומנוהל בידי מתנדבים, ונעזר על בסיס יום-יומי בצוות מקצועי של משפטנים, מומחים בתחום זכויות האדם ויועצי אסטרטגיה ותקשורת.